Írta: Fellegi Borbála (borbala@fellegi.hu, www.fellegi.hu)
2007. október 26-i vázlat

MEGTORLÁS VS. JÓVÁTÉTEL

Mi büntető rendszerünk célja az ügyészek és bírók szemével nézve?[1]

Az alábbi tanulmány egy büntetőügyi bírákkal és ügyészekkel készített, strukturált interjúkra (N=45) épülő kutatás eredményeit ismerteti. A felmérés az említett jogalkalmazók attitűdjeit mérte fel a 2007-ben bevezetett ún. jóvátételi (resztoratív) igazságszolgáltatási eljárásról, amelynek Magyarországon leginkább alkalmazott formája az elkövetők és áldozataik közötti mediáció.[2]

> A helyreállító igazságszolgáltatás egy olyan igazságszolgáltatási elmélet, amely a bűncselekménnyel okozott kár helyreállítását tűzi ki elsődleges célként. Alkalmazása során kiemelt hangsúlyt fektet arra, hogy a bűncselekmény által érintett személyek és közösségek tagjai közvetlenül is részt vegyenek a káreseményre adott válaszok (szankciók) kidolgozásában. Így az érintett áldozatok, elkövetők és a hozzájuk tartozó közösségek mind anyagi érdekei, mind érzelmi szükségletei tükröződhetnek a konfliktusmegoldás során.
>
> E megközelítés egyik gyakorlati módszere a sértett és elkövető közötti mediáció, vagy közvetítés. A mediáció során egy független, pártatlan, semleges harmadik fél (mediátor) segít a feleknek a bűncselekmény kapcsán megfogalmazódó érzelmek és érdekek feltárásában, valamint a jóvátétel tartalmáról, módjáról és menetéről való megállapodásban.

A kvalitatív vizsgálat a jóvátételi filozófiáról alkotott nézeteken keresztül arra is választ kíván adni, hogy jogalkalmazók milyen funkciókat, „küldetést" kötnek saját szerepükhöz, valamint a büntető igazságszolgáltatás rendszerének egészéhez.

A kutatás ezzel ahhoz szeretne hozzájárulni, hogy az igazságügy terén dolgozó elméleti és gyakorlati szakemberek minél összetettebb képet kapjanak arról, milyen érvek húzódnak meg a különböző büntetést és helyreállítást célul kitűző eszmék és gyakorlatok alkalmazása mögött. Ezen ismeretek segítségével megkísérelhető annak végiggondolása, hogy a büntető és jóvátételi paradigma milyen formában ötvözhető, és segítségükkel miként valósítható meg egy hatékony igazságszolgáltatási modell, amely figyelembe veszi az érintett áldozatok, elkövetők, az őket körülvevő közösségek, valamint a társadalom egészének érdekekeit.

A tanulmány elsőként rövid összefoglalást ad a büntetőügyi mediáció hazai helyzetéről. Ezt követően néhány gondolat olvasható jogalkalmazói attitűdök felmérésének szükségességéről, valamint egy-két, e téren releváns hazai és nemzetközi kutatási eredményről, elméleti felvetésről. A jelen kutatás módszertanának bemutatását az eredmények ismertetése követi. Az elemzés első része a kérdezettek jelenlegi büntetőrendszerről alkotott nézeteit és néhány, mindennapokat érintő attitűdinális jellemzőjüket mutatja be. Ezt követően kerül bemutatásra, hogy mindezek fényében a kérdezettek miként vélekednek a mediáció intézményéről: e módszer kapcsán mit tekintenek motiválónak, aggályosnak, kiemelt témának és gyakorlati szükségletnek. A tanulmányt a főbb tanulságok összefoglalása zárja.

Bár egy-egy jelenség mindig összetettebb, mint ahogy azt egy-egy idézettel illusztrálni lehet, a tanulmány elkészítésénél szempont volt, hogy minél több beszélgetés-részlet beillesztésre kerüljön.

[1] Az alábbi kutatás a Rézler Gyula Alapítvány támogatásával készült el, melyet ezúton is köszönök az Alapítvány kuratóriumának.

[2] A helyreállító (resztoratív, jóvátételi) szemlélet kifejezés a tágabb filozófiára utal, amely paradigmarendszerként szolgálhat a szabályszegésre adandó válasz kialakításánál; a mediáció (közvetítés) e megközelítés egy technikájára utal.

Mivel a legtöbb tanulságot maguk az interjúalanyok fogalmazták meg, hadd alakítsák ezt a tanulmányt is saját szavaik, gondolataik.

I. Háttér

1.1. A büntetőügyekben alkalmazható mediáció helyzete Magyarországon – rövid áttekintés[3]

1.1.1. Szabályozás

Bár a helyreállító szemlélet gyakorlati alkalmazása különböző konfliktuskezelő programokon keresztül számos ponton megjelenhet az oktatási, szociális és igazságügyi rendszeren belül, jelen tanulmány kizárólag a helyreállító igazságszolgáltatás magyarországi intézményrendszerbe való formális beépülésére összpontosít.

Magyarországon büntetőügyek sértettjei és elkövetői közötti mediációra 2007. január 1-e óta van lehetőség. E napon lépett hatályba mindazon formális szabályozás[4], amely keretet adott az intézmény országos szintű elindulásának.. A jogszabály alapján öt év szabadságveszténél nem súlyosabb büntetendő, vagyon és személy elleni, valamint közlekedési bűncselekmények esetén lehetőség van a mediációra mind fiatalkorú, mint felnőtt korú elkövetők esetében, amennyiben

- a felek ezt önkéntesen igénylik;
- a cselekménynek van sértettje;
- az elkövető tettét beismerte;
- az elkövető nem különös vagy többszörös visszaeső;
- az elkövető nem állt büntetőeljárás alatt a cselekmény elkövetésekor, valamint
- cselekménye nem okozott halált.

Ez alapján Magyarországon kb. 110 bűncselekmény esetében van lehetőség büntetőügyi mediáció igénylésére. Három évnél nem súlyosabban büntetendő cselekmények esetén sikeres mediációval az eljárás lezárul, a 3 évnél súlyosabb, 5 évnél nem súlyosabban büntetendő cselekmények esetében pedig sikeres mediációt követően az ügyben eljáró bíró ítéletét korlátlanul enyhítheti.[5]

1.1.2. Intézményi háttér

A büntetőügyi mediáció végrehajtása az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium alá tartozó Igazságügyi Hivatal (IH)[6] alá tartozik. Közvetítőként jelenleg kizárólag az IH speciálisan kiképzett[7], korábban pártfogó felügyelőként dolgozó munkatársai járhatnak el. A mediációs képzésben eddig kb. 80 szakember vett részt. Az erőforrások szűkössége miatt a közvetítők jelenleg egy időben végeznek mediációs és pártfogó felügyelői munkát, de az IH későbbi tervei között szerepel a közvetítők

---

[3] A témáról átfogó elemzést ad: Fellegi, B., Törzs, E. és Velez, E. (várható megjelenés: 2007) 'Restorative justice and victim-offender mediation in Hungary', In. Aertsen, I.és Miers, D. (Szerk.), *A comparative study of restorative justice legislation in Europe*, Frankfurt am Main, Germany: Verlag für Polizeiwissenschaft.

[4] Az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárást érintő rendelkezései (Be. 221/A §, 224. §, 114/A §, 215. §, 272. §, 459 §, 485/C. §); az 1978. évi IV. törvény (Btk.) 2006. évi LI. törvénnyel módosított paragrafusai (36. §, 107/A. §, 342. §), valamint a 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről.

[5] Fiatalkorú elkövetők esetében sikeres mediáció esetén a büntetőeljárás minden, 5 évnél enyhébb bűncselekmény esetén lezárul.

6 Az IH egyben felelős az országos szintű pártfogó szolgálati, áldozatvédelmi, jogi segítségnyújtó, kárpótlási és lobbi tevékenységek végrehajtásáért is.

[7] A 2x30 órás mediációs képzést számukra a Partners Hungary Alapítvány biztosította. Jelenleg az Alapítvány a mediátorok szupervíziójában és az országos szintű mentori hálózat kialakításában vállal elsődleges szerepet.

önállósítása a pártfogói szolgálattól. 2008 január 1-től az IH névjegyzékébe bekerülő ügyvédek is vállalhatnak közvetítést. A velük való együttműködési protokoll jelenleg kidolgozás alatt áll.

1.1.3. Néhány adat az első hónapokról[8]

Az intézmény bevezetésének első nyolc hónapjában, 2007 szeptemberéig közel 1500 ügyben kezdeményeztek mediációs eljárást. Míg az első időszakban inkább a bíróságok indítványozták, úgy a későbbi hónapokban egyre inkább az ügyészségek váltak az elsődleges esetküldő szervvé.

Eddig több mint hatszáz egyezséget kötöttek meg, mely alapján elkövetők összesen 120 millió forint kártérítés megfizetésére vállaltak kötelezettséget. Az esetek kb. 10%-ban nem sikerült a feleknek megállapodni. A mediációra utalt ügyek közel egyötöde lopás. A közlekedési cselekmények aránya szintén 20% körüli. Az esetek egyhatodában súlyos testi sértés a mediáció oka. Kb. 100 esetben csalás-sikkasztás és hasonló mértékben rongálás képezi a mediáció tárgyát. A mediációra utalt esetek nagy részét (több mint 80%-a) felnőtt korúak követették el.

1.2. Miért szükséges az igazságügyi szereplők kutatása?

Mindenekelőtt szükséges tisztázni, miért kulcsfontosságú a jogalkalmazók, különös tekintettel az ügyészek és bírák attitűdjeinek vizsgálata egy új jogintézmény bevezetésekor.

1. Elsőként megemlítendő, hogy a büntetőügyi közvetítésről szóló szabályozás az egyes ügyben eljáró ügyész és bíró *diszkrecionalitása* alá vonja a mediációra küldés lehetőségét.[9] Ezzel explicite megjelenik a jogalkalmazó egyéni döntésének szerepe az ügy későbbi sorsa tekintetében. Ahhoz, hogy érthetővé váljon, egy ügyész vagy bíró miért küld (vagy nem küld) esetet mediációra, ahhoz ismerni kell a döntéseik mögött meghúzódó érveket. Ezen szempontok megismerése segíthet abban, hogy csökkenthető legyen, vagy ne is alakuljon ki az a - sok országban tapasztalt - szakadék, amely a *de jure* mediációra alkalmas esetek száma és a *de facto* mediációra küldött esetek száma között látható.[10] A területi eltéréseket, és így az ügyészi – bírói diszkrecionalitás hatásának különbözőségét jól illusztrálja az a tény, hogy 2007 január 1-től június 30-ig a mediációra utalt ügyek 60%-ára összesen 5 bírósági körzetben (Baranya, Budapest, Veszprém, Heves, Bács-Kiskun) került, míg az ügyek fennmaradó 40%-át a többi 19 megye együttesen képviselte.[11]

2. Az *egyéniesített büntetéskiszabás*ra való törekvés, valamint a relatív arányosság elvének érvényesítése általános tendenciaként is megfigyelhető a büntető-igazságszolgáltatás rendszerében.[12] Ahogy Gönczöl Katalin fogalmaz, „a bűncselekményt és a büntetést a lehető legszorosabban össze kell kapcsolni, és arra kell törekedni, hogy az alkalmazandó szankciók típusa, súlya, szigora jobban illeszkedjen a szankcionált deliktum súlyához, jellegéhez és az elkövető személyi körülményeihez."[13] Ennek egyik eszköze a személyi körülmények részletezését lehetővé pártfogói vélemény. Ennek segítségével a pártfogó átfogó módon tájékoztathatja az eljáró bírót, ügyészt a terhelt körülményeiről, így a büntetőjogi következmények is jobban testreszabhatóak. Azonban, hogy a pártfogói véleményben foglaltak milyen szereppel bírnak a végső döntésben, az már szintén függvénye lehet a döntéshozó személyes beállítódottságának.

---

[8] Hatvani Erzsébet 2007. szeptember 6-i Pártfogás Napja c. rendezvényen tartott beszámolója alapján.
[9] Be. 221/A §, 226 §
[10] Kutatások igazolták, hogy Németországban a 90-es években a jogszabályilag mediációra alkalmas esetek összesen 15%-át utalták ténylegesen mediációra (Weitekamp 1999).
[11] Dudok, D. és Törzs, E. 2007
[12] Gönczöl 2005
[13] Gönczöl 2007

3. Jellemezhető-e bírák és ügyészek munkája a teljes *objektivitás*sal, vagy ez inkább csak *mítosza* a jogalkalmazásnak?

> B01: - Hát ha a kérdés az az, hogy egy ítéletben megjelenik-e a bíró mint szubjektum, akkor azt mondom, hogy feltétlenül. Az igaz, hogy minden bíró csak a törvénynek van alávetve, elfogulatlan és pártatlan, és ez így helyes. De azt nem lehet kikapcsolni, hogy a bíró is ember. Ha leültet két bírót két elzárt szobába, és ugyanazt a vádiratot eléjük teszi, ugyanazzal a történettel, ugyanazokkal a szereplőkkel, le fog folytatni a két bíró két tárgyalást, fog írni két különböző ítéletet, ami a bűncselekmény megnevezésében, ha eltalálják, jól minősítik, és a büntetés kiszabásában lényegében ugyan az lesz. De semmi másban nem lesz ugyanaz. Tehát a bíró az érzéseit, a személyes emberi meggyőződését nem tudja kirekeszteni, és véleményem szerint nem is szabad kirekeszteni.

Ismeretes, hogy „hazánkban az ország egyes földrajzi régióiban – a törvényes büntetési kereteken ugyan belül maradva – nagymértékben eltérő a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlata".[14] A regionális különbségek mellett nagyfokú eltérések tapasztalhatóak az elsőfokú és másodfokú ítélethozatal érvelései és eredményei között is. Mi okozza ezeket az eltéréseket? Mik azok a faktorok, amelyek az objektív szabályok mellett szerepet játsszanak a döntéshozatalban?

4. Kérdésként merül fel, hogy kik is a *büntető-eljárás főszereplői*: az érintett felek, vagy maguk a jogalkalmazók? Logikusan hangzik, hogy az eljárás megismerése céljából azokról kell képet adni, akik a fő szerepeket játsszák mindebben. Azonban elmondható, hogy egy büntetőeljárás során legtöbbször nem maguk az érintett felek, hanem a jogalkalmazók és eljáró döntéshozók, illetékesek a folyamat fő szereplői.[15] Ahogy ez egy bíró gondolataiból is érezhető:

> B03: - [Sikerként élem meg], amikor azt éreztem, hogy ez jól sikerült. Akár maga a tárgyalás. Azzal együtt, hogy ez ebből a szempontból is egy színház. Ez egy nagyon magányos vége a tárgyalásnak. Tehát olyan, mint amikor a színház tündöklése után a színész magára marad az öltözőben.

A feladat tehát adódik: ha a jogalkalmazók a főszereplők, akkor a döntéshozatali folyamat megismeréséhez is az ő karakterisztikájukat kell elsőként vizsgálni.

5. Jelen kutatás adatfelvételének *időszaka* (2006. októberétől 2007. januárjáig) különleges jelentőségű: a bírákkal és ügyészekkel végzett interjúkra a mediációs jogszabály elfogadása után, azonban még a gyakorlat megkezdése előtt került sor.[16] Tehát az alkalmazás keretei a szabályozási reformot követők számára ismert volt, azonban senki nem rendelkezett még gyakorlati tapasztalattal a mediáció hazai alkalmazásáról. Ez a rövid időszak az utolsó azon időszak volt, amikor még lehetséges volt jogalkalmazók ösztönös, a gyakorlat által még nem „befolyásolt" érzéseit, gondolatait feltérképezni a mediáció szellemiségével, céljaival, beépíthetőségével kapcsolatban.

Összefoglalva, nemcsak maguk a bűncselekmények hatnak – sokszor drasztikus mértékben – személyek és közösségek mindennapi életére, de a cselekményre adott intézményi válasz is nagyban érinti a szereplők további sorsát. Ebben a válaszadásban a jogalkotók kulcsfontosságú tényezők. Az ő napi szintű döntéseik szabadságról, annak elvesztéséről, büntetésről, felmentésről meghatározó jelentőségű az állampolgárok életében. Természetes, hogy döntéseik egyszerre a külső, objektív és a belső, szubjektív faktorok összességének együttes eredményei.

---

[14] Bencze 2005

[15] A bíró „szűrő" funkcióját jól szimbolizálja maga a bírósági tárgyalás is, ahol a felek nem egymással közvetlenül osztják meg a cselekménnyel kapcsolatos gondolataikat, érzéseiket, hanem szigorúan előre, a bíró felé beszélve nyilatkoznak, így a felek közötti párbeszédre is csak a bírón keresztül van lehetőség.

[16] Az intézmény 2007 január 1-től vált hatályossá, tehát a gyakorlat is ekkor kezdődött meg.

Ha meg akarjuk érteni, hogy milyen döntéshozatali mechanizmusok és egyéni vélekedések alakítják a büntető-igazságszolgáltatás gyakorlatát, valamint képet szeretnénk kapni arról, hogy miként illeszthető be ebbe a rendszerbe a mediáció alkalmazása, elkerülhetetlen a jogalkalmazók attitűdjeinek mélyreható vizsgálata.

Jelen kutatás remélhetőleg csak egy első lépcső a mediáció jogalkalmazói fogadtatásának felmérésében. Ez a tanulmány nem több mint egy helyzetkép-jelentés, amely felvázol néhány szempontot, amely a gyakorlat elkezdése előtt ösztönösen megfogalmazódott az érintettekben. Azonban hosszútávon szükséges, hogy ugyanezen attitűdök (vagy ezek változása) időközönként ismét vizsgálat tárgyává váljon, párhuzamosan a mediáció fokozatos, gyakorlatban való elterjedésével.

1.3. Korábbi kutatások

Az itt megemlített kutatások részletezése nem fér bele e tanulmány terjedelmi korlátai közé. Vázlatos felsorolásuknak azonban két funkciója lehet: egyrészt képet kaphatunk arról, hogy milyen kérdések foglalkoztatták a témában érdeklődő korábbi társadalomkutatókat, másrészt eredményeik sorra vétele sok ponton igazolja a jelen kutatás szükségességét is.

A *nemzetközi* (európai és amerikai) szakirodalom évtizedek óta aktívan vizsgálja jogalkalmazók – főként bírák – döntésmechanizmusait, attitűdjeit, a szankcionálás mögött meghúzódó faktorokat. A téma egyik úttörő egyénisége, John Hogarth, aki 1971-es kutatásában szisztematikusan vizsgálta a büntetéskiszabást alakító tényezőket, és megállapította, hogy a büntetés megállapításában három fő faktor játszik szerepet: 1.) az eset tényállása, 2.) a jogszabályi és társadalmi keretek, valamint 3.) bírók egyéni attitűdjei.[17]

Számos kutatás kimutatta, hogy milyen jelentős egyéni különbségek figyelhetőek meg bírók döntéseiben[18], valamint abban, hogy a különböző büntetési célokra mennyire másként tekintenek a munkájuk során[19]. Néhány jelentős elméleti munka abból az alapkérdésből indult ki, hogy jogalkalmazók milyen módon érvelnek a büntetés szükségessége mögött. Az ezek mögötti megfontolás de Keijser szavaival:

> „A törvény által szentesített büntetés gyakorlata morális kérdéseket vet fel, mivel olyan tevékenységeknek ad teret, amelyek egyéb kontextusban rossznak, elítélendőnek tekintendőek. Ezért szükséges, hogy a büntetés gyakorlatát megalapozott, morális magyarázat igazolja."[20]

Ez utóbbi megfontolás vezetett azokhoz a kutatásokhoz, amelyek azt vizsgálták, bírók rendelkeznek-e konzisztens érvrendszerrel, amellyel büntető gyakorlatukat megalapozzák. Több kutatás is azt sugallja, hogy nincs konzisztencia a bírók által képviselt büntetőelméletek és büntetési hajlandóságuk között (Kapardis 1987), valamint nem szolgál egységes morális szemléletrendszer, amely büntetéskiszabási gyakorlatukat megalapozná (de Keijser 2001).

Bazemore és Feder 1997-es kutatása felhívja a figyelmet arra, hogy a büntető attitűdök milyen hatással vannak egy adott jogrendszer szabályozási, intézményi és szakpolitikai rendszerének kialakulására.

Bírók szubjektumának jelentőségét többek között Maruna 2002-es tanulmánya is plasztikusan érzékelteti. A kvalitatív kutatás többszörösen visszaeső elkövetők fordulópontjait és a normakövető életmódra való visszatérés mögött meghúzódó faktorokat vizsgálta. A bűnöző életmóddal felhagyó

[17] Hogarth 1971, p. 18.
[18] Pl. Berghuis 1992, idézve: de Keijser 2001, p. 36.
[19] Carroll *et al.* 1987, Forst és Wellford 1981
[20] de Keijser 2001, p. 33.

elkövetők narratívájából kiderül, milyen nagy hatással lehet a büntetőeljárás során egy karizmatikus személy – sokszor bíró – és annak döntése arra, hogy egy hosszas bűnözői karrier után valaki ismét normakövető személlyé váljon.

A *hazai* kutatások terén mindenképpen megemlítendő Kerezsi Klára 2006-os kutatása, amely egy 1200 fős lakossági felméréssel kombinálva 512 magyarországi ügyészt kérdezett önkitöltős kérdőívvel a 1.) jog- és szabálykövetéssel kapcsolatos attitűdjeikről, 2.) életszemléletükről, a büntető igazságszolgáltatáshoz kötött elvárásaikról, 3.) a létező bűnözés „valóságáról", valamint 4.) a büntetőjogi következményekkel kapcsolatos attitűdjeikről.

Érdekes eredmény, hogy a megkérdezett ügyészek 97.5%-a egyetértett azzal, hogy a büntetőeljárás során ösztökélni kell az elkövetőt arra, hogy az általa okozott kárt helyreállítsa; 80.8% szerint az igazságszolgáltatás feladata az elkövető felelősségérzetének felkeltése; 83.4% szerint az igazságszolgáltatásban meg kell teremteni az elkövető és a sértett közvetlen megegyezésének lehetőségét; ugyanakkor csak 30% értett egyet azzal, hogy az igazságszolgáltatás feladata lenne a sértettnek okozott kár helyreállítása a sértett felé. Ezen – valamelyest ellentmondásos – eredmények egyrészt határozott nyitottságot feltételeznek a megkérdezettek részéről a helyreállító igazságszolgáltatás szemléletével kapcsolatban. Másrészről azonban, hasonlóan egy négy évvel korábban készült felmérés eredményeihez[21], a válaszok jól mutatják, hogy még mindig nagyfokú a szakemberek körében a mediációs eljárással szembeni bizalmatlanság.

A megkérdezettek egynegyede szerint a „helyi közösségnek is szerepet kell adni a bűnelkövetők felelősségre vonásában", valamint 30%-uk valamelyest egyetértett azzal, hogy „az igazságszolgáltatásnak nem az elkövető büntetésére, hanem a bűncselekménnyel okozott kár helyreállítására kellene figyelnie".[22] Ugyanakkor, viszonylag sokan, a kérdezettek közel egyötöde egyetértett azzal, hogy „az igazságszolgáltatásnak csak az elkövető megbüntetése a feladata".

Mindemellett kiemelendő az ügyészek általános elégedetlensége a hazai büntetéskiszabási gyakorlattal, amelyet több mint 70%-uk túl enyhének tart (inkonzisztenciára vall, hogy ezzel együtt csupán 55%-uk gondolja, hogy a büntetéskiszabás érdemi hatással van a bűnözés alakulására).

A kutatási beszámolóból kiderül, hogy a megkérdezett ügyészek körében „támogatást kapott a jóvátétel és helyreállítás gondolata […], pozitívan értékelik annak egyes elemeit, ugyanakkor jelentő bizonytalanság és félreértelmezés is azonosítható".[23] A kutatásban tapasztalt "punitivitási szakadék"[24], amely a tényleges és az igényelt büntetés közötti különbségre utal, valamint a helyreállító elemek egy időben való támogatása és az azokkal szemben érzett bizonytalanság mind felhívja a figyelmet arra, hogy további, kvalitatív vizsgálatok szükségesek ezen kérdések mögött meghúzódó szempontok mélyebb feltárására.

A magyarországi jogalkalmazói kör tudományos megismerése szempontjából kulcsfontosságú tanulmányok készültek társadalmi és mobilitási helyzetükről[25]; az államszocialista rendszerben kibontakozó hivatali attitűdjeikről[26]; a rendszerváltást megelőző[27] és követő[28] időszakokban tapasztalt

[21] Fellegi 2002, p. 60.
[22] Azonban ez a kérdés nemcsak a helyreállításra való nyitottságot mérte, hanem, hogy ez mennyiben válthatja fel a büntetést. Ez utóbbi pedig sokkal összetettebb kérdés annál, hogy egy kérdésen belül megválaszolható legyen.
[23] Kerezsi 2006a, p. 88
[24] A kifejezésről lásd bővebben: de Keijser 2007 *et al.*
[25] Angelusz *et al.* 1977
[26] Kulcsár 1963
[27] Sólyom 1985
[28] Fleck 1996, Bencze 2006

szemléletbeli és szerepfelfogást alakító szempontokról; valamint a jelenlegi jogalkalmazói szervezetrendszer diszfunkcióiról és reformigényeiről.[29]

Mindezen tanulmányok összefoglalása egy külön disszertáció témája lehetne. Azonban kiemelendő néhány általánosan megfogalmazott szempont, amelyben a fenti tanulmányok összefüggnek és amelyek ismerete fontos háttér-információ a jelen kutatás szempontjából is.[30]

Több tanulmány kiemeli, hogy a magyar jogalkalmazói kör jogalkotói tevékenységében erősen korlátozott, amellyel az érintett szereplők inkább a rendszer hivatalnokaivá, mint alakítóivá válnak. Ahogy Sólyom 1985-ös elemzésében fogalmaz: „[a bíróság] az ítélettel adott jogvita végére akar pontot tenni, nem pedig szélesebb társadalmi folyamatok aktív alakítójává lenni". Az államszocialista rendszer utolsó éveiben írt cikke alapján a „bírói hatalom felszabadulásának másik vélt gátja: „a *bírói jogalkotás* tilalmának dogmája", amelyet „többszörös tévedés"-nek tart, és hangsúlyozza, hogy „ „új" jogok megállapítására a generálklauzula a *bírót felhatalmazza,* sőt kötelezi – éppen ezért *elvileg megindokolhatatlan*, miért kellene a megoldást a törvényhozótól várni."[31]

Emellett számos kritika olvasható a "bírói függetlenség" fogalmának metamorfózisáról: nevezetesen, hogy a fogalom miként játszik szerepet abban, hogy a szervezet ellenálljon a külső ellenőrizhetőségnek és számonkérhetőségnek; a szervezeti döntések átláthatatóságát célzó törekvéseknek; a reformjavaslatoknak; a belső képzés-fejlesztéseknek, rugalmasságnak, kritika-elfogadásnak, és egyéb, a szervezetet rugalmasabbá és kontrollálhatóbbá tevő javaslatok elfogadásának. Mindezek ismeretében talán az sem véletlen, hogy elenyésző azon kutatók és kutatások száma, amely átfogóan vizsgálta volna a magyarországi ügyészi és bírói kar szervezeti jellemzőit és a benne érintettek egyéni attitűdjeit.

Ahogy Hogarth 1971-es tanulmánya is kimutatta, a szervezeti háttér jellemzői nagymértékben befolyásolják az egyéni döntéseket és attitűdöket. Így, az itt csak röviden említett rendszerszintű észrevételek fontos szereppel bírnak, amikor egy szemléletében is merőben újszerű intézmény, a mediáció bevezetésének lehetőségét vizsgáljuk a jogalkalmazók szemével nézve. Ugyanakkor, a makro-szintű szempontok mellett szükségszerű a kérdés mikro vizsgálata is: mit is gondol és érez az egyes bíró és ügyész mindezekről a kérdésekről? E kérdés körbejárására vállalkozik a jelen tanulmány.

II. A kutatás módszertana, mintája

A kvalitatív módszertannal készített kutatás félig strukturált interjúkat tartalmaz, összesen 45 ügyésszel és bírával. A mintába bekerült szakemberek az ún. hólabdás mintavétellel kerültek megkeresésre. A kezdeti kapcsolatfelvétel elsősorban helyi vezetőkkel történt, akik egyrészt saját beosztottjaikat, másrészt egyéb kollégáikat értesítették a kutatásban való részvétel lehetőségéről. A részvétel teljes mértékben önkéntes és anonim volt. Az ügyészek részvételét a Legfőbb Ügyészség hivatalosan is engedélyezte.

Az interjúk átlagosan 90 perces beszélgetések voltak. A másfél óra szükséges volt ahhoz, hogy a „rutinválaszok" mögül az egyéni vélekedések is felszínre kerüljenek. Általános tapasztalat volt, hogy ahhoz, hogy képet kapjunk egy vélekedésről, ugyanazt a kérdést (pl. Ön szerint mi a büntetés célja?) – természetesen rejtve, de – három különböző alkalommal, három különböző formában volt érdemes feltenni. Először a kérdezettek a megszokott, sokszor hivatalos válaszaikkal reagáltak a kérdésre. Némi idő elteltével, a bizalom erősödésével ugyanarra a kérdéskörre sokszor egy személyesebb

[29] Fleck 2004, 2006

[30] A téma sokrétűsége miatt a jelen összefoglalás szükségszerűen erősen szubjektív, a szerző egyéni interpretációját, kiemeléseit tükrözi, így nem tekinthető átfogó összegzésnek.

[31] Sólyom 1985, pp 21-22. (a dőlt jelzések az eredeti szövegben kerültek kiemelésre)

választ is megfogalmaztak. A beszélgetés és közös gondolkodás előrehaladtával, sok egyéb téma felvetésének eredményeképpen pedig a válaszadók nem ritkán átfogalmazták korábbi válaszukat, kiegészítve, kijavítva korábbi vélekedésüket. Az itt olvasható elemzés megpróbálja figyelembe venni a válaszok ilyen módon tapasztalt komplexitását.

A beszélgetésben 34 fő egyénileg vett részt, míg 11 fő esetében csoportos interjúra került sor.[32] A kutatás – erőforrások hiányában – nem tűzte ki célul a hazai bírák és ügyészek reprezentatív felmérését. Ebből következően statisztikai következtetések, a teljes populációra vonatkozó megállapítások nem vonhatóak le. Az adatgyűjtés célja sokkal inkább az volt, hogy rámutasson néhány kiemelkedő fontosságú szempontra, amely a mediációval kapcsolatos vélekedések mögött meghúzódnak, valamint azokat rendszerbe ágyazottan, mélyrehatóbb kvalitatív vizsgálattal mutassa be az olvasónak. Bár a reprezentativitás kritériumai nem teljesülnek, az egyes beszélgetések tartalma, belső dinamikája, a válaszok egy interjúkon belüli módosulása, a válaszok mögötti részletes kifejtések, valamint a leginkább hangsúlyozott szempontok kiemelése mind hozzásegíthet ahhoz, hogy képet rajzoljunk az érintett szakembereket befolyásoló főbb motivációkról és aggályokról.

Az interjúk[33] elsőként konkrétan a mediáció intézményével kapcsolatos gondolatokra, érzésekre kérdeztek rá (motivációk, aggályok, konkrét ismeretek, szükségesség, akadályok, stb.). Ezt követően a beszélgetés fokozatosan tért át az elvontabb, igazságügyi rendszert érintő kérdések felé (egyéni meghatározások a büntetés céljáról, hatékonyságáról, a működő és nem működő szankciókról, elvárásokról, szükségletekről, az egyéni szerep-meghatározásról, a társszakmákkal való együttműködésről stb.), majd a személyesebb kérdések felé (egyéni hitvallás, családi háttér, érdeklődés, szakmai sikerek-kudarcok, célok, stb.). Ez a felépítés hozzásegített ahhoz, hogy az interjúalanyok könnyebben megnyíljanak a beszélgetés elején egy viszonylag konkrét, objektív téma kapcsán (a mediáció bevezetése). Ezt követően a beszélgetés (és az idő) előrehaladtával bizalmuk nőtt így a személyesebb kérdésekre már oldottabb hangulatban tudtak válaszolni. A beszélgetés menete a konkréttól az absztrakt felé, az objektívtől a szubjektív felé teret nyitott arra, hogy a hivatalos válaszok mögül az egyéni gondolatok és érzések is kibújjanak.

A mediáció témájának bevezetését egy belgiumi, mediációs folyamatot ismertető tájékoztató film 14 perces, vágott verziójának bemutatása adta.[34] A téma filmmel való bevezetése mögötti érvként az szerepelt, hogy minden beszélgetésben résztvevő ugyanazt az objektív tájékoztatást kapja a módszer elméletéről és gyakorlatáról. A témáról szóló bizonyos szintű bevezetés mindenképpen szükséges volt, mivel várható volt, hogy a kérdezettek csak elenyésző része ismerte korábbról a mediáció gyakorlatát. Az interjúk összehasonlíthatósága érdekében szükséges volt, hogy mindenki ugyanazt a bevezetést kapja (tartalom, részletesség, kiemelt szempontok tekintetében). Ehhez a filmes bevezetés tűnt a legmegbízhatóbb módszernek, hiszen ha szóban, vagy írásban történik mindez, félő, hogy a különböző alkalmakkor más szempontok kerülnek kiemelésre és az egyes beszélgetések eltérő irányokat vesznek, ezzel lehetetlenné téve a köztük történő összehasonlítást.[35]

---

[32] Az interjúalanyok kérésére a csoportos beszélgetések során egy 2 fős, egy 4 fős és egy 5 fős fókuszcsoportban történt az interjúfelvétel.

[33] Az interjú vázlatot lásd az 1. sz. mellékletben.

[34] A filmet a leuveni székhelyű BAL Mediációs Központ készítette a lakosság és a társszakmák tájékoztatása céljából. A film egy konkrét (megtörtént) bűnügyi esetet dolgoz fel, amelyben mediációra került sor. A film során látható a mediáció folyamata, valamint vélemények hallhatóak az eset érintetteitől és a résztvevő szakemberektől. A 14 perces összevágást magam készítettem a filmből. A kutatásban való felhasználásáról személyesen kértem engedélyt a film jogtulajdonosaitól.

[35] E módszer hátránya az interjúalanyok attitűdjeiben való torzulás előidézésének esélye, hiszen a film maga is alakíthatta az egyéni gondolatokat. Azonban fontosabb szempontként jelent meg, hogy a beszélgetés nagyjából azonos tudásszintre épüljön, hiszen csak ez biztosította az összehasonlíthatóságot. Továbbá – az esetleges torzulás ellenére – a beszélgetések

A mintában szereplő 45 szakember közül 28 fő ügyész[36], 17 fő bíró. Nagyrészük (41 fő) elsőfokon beosztott jogalkalmazó, 4 fő másodfokon praktizáló szakember. A kérdezettek 70%-a felnőtt korúakra, 30%-a fiatalkorúkra specializálódott jogalkalmazó. A mintában szereplő személyek 90%-a 30 és 50 év közötti. A kérdezettek közül 20 férfi, 25 nő. Hogy a regionális különbségekre valamelyest érzékeny legyen a kutatás, a megkérdezettek 30%-a budapesti, 25%-a kelet-magyarországi és 45%-a nyugat-magyarországi megyékben eljáró bíró, vagy ügyész.

A módszertan és a minta rövid ismertetése után a következőkben térjünk rá az interjúk elemzésére.

III. Elemzés

Az eredmények ismertetése előtt fontos leszögezni, hogy a 45 beszélgetés anyaga (kb. 1000 oldalas dokumentum) sokkal nagyobb adatbázist biztosít, mint aminek elemzésére itt most terjedelmileg lehetőség van. A következő rész szükségszerűen csak néhány szempontot emel ki, amelyek kiemelt jelentőségűnek tűntek a kutatás szempontjából.

Bár az interjú-felvétel során elsőként a mediáció témájáról esett szó és ezt követték az általánosabb, rendszert, mindennapi munkát érintő kérdések, a jelen feldolgozás ezt fordított sorrendben kívánja bemutatni. A megértés elősegítése érdekében elsőként a büntető-igazságszolgáltatás rendszeréről, szemléletéről alkotott gondolatok kerülnek bemutatásra, ezt követi a jogalkalmazói mindennapokkal és általános attitűdökkel kapcsolatos tapasztalatok bemutatása. A mediációval kapcsolatos érzések, gondolatok felvázolása végső témaként jelenik meg, hogy ezeket az attitűdöket már a szélesebb kontextus ismeretében lehessen értelmezni.

3. 1. Vélemények a büntető-igazságszolgáltatás rendszeréről

3.1.1. A büntetés céljáról alkotott nézetek

De Keijser 2001-es kutatását követve érdekes volt megvizsgálni, hogy a magyar jogalkalmazók miként fogalmazzák meg a büntetés célját, indokoltságát, milyen morális/filozófiai rendszerbe helyezik el mindennapi tevékenységüket.

Természetesen nem vitás, hogy a kérdés összetett, filozófiai mélységű, és számos megfontolás együttesen adja a büntetés céljának hátterét. Ezt figyelembe véve mégis érdemes röviden áttekinteni, hogy maguk a jogalkalmazók – akik a büntetést nap, mint nap alkalmazzák munkájukban – mit fogalmaztak meg leginkább fontos szempontként a büntetés alkalmazása mögött, és mindezt hogyan indokolják saját szavaikkal.

A kérdezettek túlnyomó többsége kifejtette, hogy a büntetés céljáról nincsen egyéni definíciója, és ezen nem is nagyon szokott gondolkodni, hiszen a Büntető Törvénykönyv 37.§-a pontosan megadja az erre vonatkozó definíciót, mely a következő:

> A büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el. (Btk. 37. §)

A büntetés indokoltsága kapcsán ugyanúgy – a törvényi hivatkozást felhasználva – a speciális és generális prevenció elvét hangsúlyozták leginkább. Más szóval a büntetés azért szükséges, hogy elsősorban az egyént, másodsorban a társadalom egyéb szereplőit visszatartsa a bűnözéstől.

FB: - Mit fogalmazna meg saját maga számára a büntetés céljaként?

---

során így is tisztán láthatóak voltak a mediációt támogató és ellenző szempontok, függetlenül attól a ténytől, hogy a filmvetítés csakugyan hozzájárult a pozitív hozzáállás általános erősödéséhez.

[36] 1 fő már nem aktív ügyészként dolgozik

> Ü12: - A büntetés céljaként? Ezen nem gondolkodik szerintem az ember naponta, hogy mi a büntetés célja. Csinálja. Én legalább is, ha most így rákérdezett, én nem tudnám saját magamnak megfogalmazni, hogy mi a büntetés célja. Benne élünk egy rendszerben, ami tulajdonképpen működik, és megy előre. A Btk-ban a büntetés céljának a fogalma, akkor a szerint, a fogalom szerint dolgozunk.

A kérdést több alkalommal, más-más formában feltéve azonban lehetőség nyílt arra, hogy a jogalkalmazók valamelyest átgondolják a választ, egy személyesebb megközelítést, megfogalmazást adjanak, és esetleg gondolataikat ismét újraértelmezzék. Ezen újraértelmezések során leginkább az alább funkciókat hangsúlyozták a kérdezettek: a megtorlás, az egyensúly visszaállítása a joghátrány alkalmazásával, a megnyugvás, a normakommunikáció, az értékek helyreállítása a társadalomban, valamint a következmény elkerülhetetlensége. Érdemes megfigyelni, hogy a büntetés céljának, értelmének megfogalmazását a legtöbbször egy kiábrándult kijelentés kíséri, utalva arra, hogy milyen kevéssé is hatékony a büntetés bizonyos célok elérésében.

Megtorlás:

> B01: - Van egy panelválasz, és van egy olyan válasz, amit én gondolok, az pedig pesszimista. […] A panelválasz az, amit a Btk. megfogalmaz, hogy a büntetés célja az, hogy az elkövető és mások a büntetés láttán a jövőben ne kövessenek el bűncselekményt. Tehát a generál és a speciál preventív büntetési funkciója, a generális meg a speciál prevenció. Én az elmúlt tíz évem alatt lehet, hogy kicsit pesszimista lettem. Én azt gondolom, hogy az esetek nagy részében – de lehet hogy ez nem így van, ez megint csak egy magánvélemény – , az esetek nagy részében – részben az igazságszolgáltatás helyzete, részben az ügyek mennyisége, részben a bűnözés minősége és volumene miatt – sok esetben inkább csak odacsapunk. Tehát kimondottan a büntetés megtorló jellege az, ami érvényesül.
>
> *FB: - Van a büntetésnek elrettentő hatása?*
>
> B01: - Nincs elrettentő hatása. Én ezt látom, vagy ezt gondolom.
>
> ***
>
> B44: - A büntetés célja elsődlegesen a móresre tanítást. Igaz, ez hol van, ha ennyire elhúzódik az eljárás?
>
> ***

Megnyugvás:

> Ü29: - […] hogy az az ember mondjuk, rendes ember legyen belőle, azt annyiszor látom, hogy reménytelen. Hogy ő helyrehozza a saját életét, vagy helyrehozódjon. Tehát az, hogy igen, ezt végeredményben szolgálja az ítélet számomra. Hogy ezt megcsinálta, akkor ezért ez jár. De az hogy rendbe jöjjenek a dolgok, ahhoz valahogyan olyan eszköztelenek vagyunk.
>
> B03: […] a büntetésnek van egy feloldó funkciója. Tehát az hogy, lezár valamit. Hogy befejeződik. Hogy szab egy penitenciát. […] Különösen fiatalkorúaknál […] láttam, mikor azt várja, hogy ő erről számot adjon, és egy kicsit a lelkiismeretét enyhítse azzal, hogy legalább azt tudja mondani, hogy ő formálisan is számot adott.

Jogépség helyreállítása

> Ü35: - […] Represszió elméletre van-e szükség, hogy az egyik oldalon megbomlott a rend, akkor a serpenyő másik oldalára ugyanakkora sérelmet helyezzünk bele – egyébként mind a mai napig ugye ez az alkotmányos felfogás Magyarországon.
>
> ***

DRAFT

Ü29: - […] a sértettnek elégtétel adása, megmondom őszintén, bennem nem szokott felmerülni. Mert az egybeolvad valahogy nekem ezzel az állam büntetőjogi igényével. És nem tudom, mert sose voltam ilyen értelemben sértett, hogy valójában nem is tudom, hogy ez elégtétel-e. Hogy mi a sértettnek az elégtétel? Hogy most kapott valaki öt évet, attól még nekem lesz-e elégtételem? Nem tudom.

Normakommunikáció:

Ü41: - Az egy nagyon közkeletű, és a konzervatív kriminológia számára mai napig egyértelmű elképzelés, hogy meg kell büntetni a bűnt. Ez teljesen világos is. Valószínűleg a jó büntetőjogász, az tudja is a saját szakmájáról, hogy a büntetőjog az másra nem képes, mint egy deklaratív, becsületfosztó ítélettel – ez Finszter Géza szavajárása, de találó -, tehát egy deklaratív, becsületfosztó ítélettel kihirdesse azt ,hogy ez nem volt jó. Semmi mást nem tud elérni. Nem tudja helyreállítani a megsértett jogrendet, csak azt tudja kikiáltani, hogy megsértették a jogrendet. Pláne nem tud egyéb célokat elérni, ugye a hagyományos neoklasszikus célok, ez a speciális és generális prevenció. Ez egyáltalán nem valósul meg. Tehát erről mára már belátták, hogy ahhoz hogy a bűnözés egy százalékponttal csökkenjen, ezer fővel többet kell börtönbe küldeni. Tehát nagyon távoli és nagyon laza az összefüggés. Illetve nagyon elnagyolt a visszacsatolás a büntető igazságszolgáltatás produktivitása és a mérhető bűnözés alakulása között.

Az biztos, hogy a jogrend megsértését, a jogépség megsértését deklarálni kell, mert a normarendszer annak ellenére az emberek, minden ember életében orientáló, hogy feltehetően vagy kétszer-háromszor annyi normaszegés történik, mint amennyi egyáltalán ismertté válik.

Biztos, hogy ki kell jelentenünk, hogy a normát azt megszegték, és a jog épségét ilyen módon formailag helyre kell állítanunk. Már amennyire a jogépség egyáltalán helyreállítható, hogyha a megsértését kimondtuk. De erre szükség van, mert ez a becsületfosztó elem az elítélésben. Mert ez fogja azt tartalmazni, hogy te bűnös vagy. Most hogy ennek mennyire kell fájnia, minél kisebb a közösség, amely előtt kihirdetjük a normaszegést, annál nagyobb az okozott fájdalom.

Következmény elmaradhatatlansága:

Ü27: - Szóval az emberek – hogy is mondjam – nem fogadják el, tehát úgy érzékelik, hogy ha valaki valamilyen bűnt követ el, azért bűnhődnie kell. Tehát annak következményének kell lenni. Ő maga se érti akkor, hogy rosszat tett. Tehát ilyen nevelési jellegű dolog is van ebben a helyzetben.

Tehát hogy az emberek lássák azt, hogy igen, ezért a tettért valami hátrány jár. Másrészt pedig az elkövető szempontjából, hogy hathatósabb legyen. Hogy hát istenem, nem szabad ezt elkövetni, mert ott lóg a fejem fölött bármilyen büntetés, és az nekem mindenféle következményekkel jár. Akár egzisztenciális, akár a szabadság elvonásával, akár anyagi, jogi következményekkel.

Ez utóbbi idézet elvezet a következő megfigyelésig: a *büntetés* és a *következmény* fogalmát sokan szinonimaként használják. A *büntetés* azért szükséges, hogy egy elítélendő cselekedet ne maradhasson *következmények* nélkül. A büntetés elmaradása ezért szükségszerűen következménynélküliséget is jelent sok jogalkalmazó számára.

Ezt a párhuzamosságot érezteti Gönczöl Katalin cikke is, amikor azt írja: „Bűn azonban nem maradhat büntetlenül. […] A kisebb jelentőségű bűncselekmény elkövetőjével szemben sem maradhat el a társadalmi *rosszallás* kifejezésre juttatása […]. A *büntető* igazságszolgáltatásnak erős és világos jelzéseket kell adni arról, hogy az általa pönalizált magatartásformákat elítéli, azokat olyan negatív megnyilvánulásoknak tekinti, amelyek nem maradhatnak *következmény* nélkül.”[37]

[37] Gönczöl, K. (2007), p.

Morális értelemben azonban a *büntetés* és a *következmény* fogalma nem ugyanazt jelenti. A büntetés definíció szerint szándékos fájdalomokozás[38], míg a következmény fogalma nem szükségszerűen jelent fájdalom-okozást.[39] A kérdés ezen a ponton tehát a következő: lehet-e biztosítani az elfogadhatatlan viselkedés következménynélküliségét és a társadalom felé történő normakommunikációt anélkül, hogy reakciónkat a fájdalomokozás vezérelje? Biztosíthatóak-e mindezek úgy is, hogy reakciónkat a sérelem helyreállítása vezérli, amely során a fájdalomokozás nem célja, maximum „mellékhatása" a szankciónak (például, ha az elkövető valamilyen jóvátételi munkavégzést vállal szabad hétvégéin)?

Az interjúk során annak a kérdésnek a kapcsán, hogy kell-e, hogy a büntetés „fájjon", sokan pontosították gondolataikat: a fontos, hogy a cselekmény ne maradjon következmények nélkül, de nem kell, hogy a következmény okvetlenül „fájdalmat" okozzon. (Bár súlyos bűncselekmények kapcsán többször hangsúlyozásra került, hogy a válaszreakciónak mindenképpen fájdalmat kell okoznia valamilyen módon).

Visszatérve de Keijser eredeti kérdéséhez – mely szerint jogalkalmazók rendelkeznek-e egy konzisztens morális felfogással, amely igazolná a fájdalomokozás elmaradhatatlanságát[40]–, megállapítható, hogy több szempont felmerül érvelésükben (lásd korábbi felsorolás), de egyben ezek diszfunkciói is kiemelésre kerülnek, a bennük való elbizonytalanodás is megfigyelhető.

A kérdezettek a büntetés gyakorlati szükségességét nem igazolják azzal, hogy konzisztensen hinnének valamely büntetési filozófia szemléletrendszerében és gyakorlatukat ehhez igazítanák. Ezt megerősíti Kerezsi Klára gondolata is, mely szerint „a büntetéskiszabásnál az egyes szankciók választásával a bíró nem büntetési filozófiák között választ, hanem gyakorlati ügyekhez igazítja azokat a korlátozásokat, amelyeket az egyes szankciók alkalmazása felkínál"[41]. A büntetés mögötti érvelések továbbá azt sem igazolják, hogy szankcióalkalmazás során mindenáron fájdalomokozásra lenne szükség.

Az interjúk sokkal inkább azt a képet adják, amelyben kiábrándult, a szankciórendszer eredményességével, hatékonyságával elégedetlen, eszköztelen, frusztrációkkal teli jogalkalmazók a büntetések napi rutinját végezve szembe kell, hogy nézzenek azzal a kérdéssel, mi is a célja tevékenységüknek. Elmondásuk szerint is, a büntetés mint válasz nem hatékony, de kötelezően alkalmazandó. Ez a belső paradoxon, inkonzisztencia ahhoz is hozzájárulhat, hogy a jogalkalmazó lehetőség szerint kerüli a szembenézést ezzel a belső feszültséggel, és nem gondolja végig napi szinten, hogy miért is büntet – teszi, hiszen ez felé az elvárás.

> Ü28: - Dolgozunk, dolgozunk, ütjük-vágjuk az ügyeket, kapják az emberek a büntetéseket. De semmivel se lesz kevesebb bűncselekmény, a visszatartó ereje még a szabadságvesztés büntetéseknek is rendkívül csekély.
>
> B09: - [A büntetés célja?] Hogy elsősorban, lehetőleg visszatartson mást a cselekmény elkövetésétől. Bár úgy gondolom, hogy nem a büntetés az, ami erre igazán szolgál. De hát azért valahol mégis csak, az is kell, hogy legyen a célja.

[38] Hirsch 1993, p.9, Fatic 1995, p. 197., Walker 1991, pp.1-3

[39] Hasonló gondolatmenetet követ Lode Walgrave (2007), amikor azt írja: „Kötelezettségek, amelyek teljesítése fájdalmas, de amelyeket nem a fájdalomokozás vezérel, nem büntetések. Ez a különbség az adók és a pénzbüntetés között."

[40] Emlékeztetőül: azért kell, hogy morális alapja legyen a büntetésnek, mivel egyéb kontextusban a büntetés – fájdalomokozás társadalmilag nem elfogadott tevékenység.

[41] Kerezsi 2006b, p. 279.

A büntetés mögött meghúzódó érvek feltérképezésének fontos jelentősége van akkor, amikor azt vizsgáljuk, hogy a büntető paradigma mellett a helyreállító megközelítés hogyan épülhet be szervesen az igazságszolgáltatás szellemiségébe.

Hiszen ez utóbbi gondolatkísérlet nem szól másról, mint a következő kérdésekről: Kötelező-e büntetnünk? Ha igen, miért? Ha nem, mikor nem? Ha a tulajdonképpeni cél a konzekvenciák elmaradhatatlansága, elfogadható-e, ha a következményekkel való szembenézés nem okoz közvetlenül fájdalmat, hanem egy más – hasznosabb – módon szembesíti az elkövetőt a következményekkel (amelyeknek lehetnek, természetesen, az elkövetőre nézve „fájó" kihatásai)[42]? Belefér-e a szankciórendszerbe, hogy fájdalomokozásunk ne önmagáért való cél és szándékoltság eredménye legyen, hanem csupán „mellékhatása" legyen annak, hogy az elkövetőt tettével való szembenézésre motiváltuk? A kérdés, Martin Wright szavaival: szükséges-e mindenáron, hogy a bűncselekmény általi sérelemokozást úgy ellensúlyozzuk, hogy további sérelmeket okozunk az elkövetőnek, és ezáltal a világ össz-sérelem-mennyiségét is tovább növeljük?[43]

3.1.2. A szankciórendszerről alkotott nézetek

Érdekes tanulságokkal járt a résztvevők véleményét hallani arról, általánosságban milyen komponensek megléte szükséges ahhoz, hogy egy szankció hatékony legyen.

Az általuk megfogalmazott szempontok a következők voltak. Hatékony szankció az, amellyel

- az elkövető szembesül tettének következményeivel;
- az elkövető aktívan vállal felelősséget tettéért;
- a hatást az elkövető saját is bőrén érzi;
- a társadalom időben gyorsan tud reagálni a tettre;
- elgondolkodtatásra készteti az elkövetőt;
- szégyenérzetet kelt az elkövetőben
- visszacsatolást kap az elkövető;
- támogatást kap az elkövető;
- intenzív felügyelet biztosítható az elkövető számára;
- az elkövető hosszabb időszakot felölelően érintkezik;
- amely konzisztens önmagán belül és más szankciókkal is;
- egyéniesített, a személy egyéni körülményeit figyelembevevő válasz adható;
- bűnmegelőző hatású.

Érdekes megfigyelni, hogy a kiemelt szempontok mindegyike kizárólag az elkövetőre vonatkozik, az áldozat és a sérelmet szenvedett közösség szempontjai nem jelennek meg az elvárások között. Továbbá, a hatékony szankció kapcsán semmilyen formában nem jelenik meg az önkéntesség és együttműködési hajlandóság szerepe az elkövető részéről.

[42] Pl. jóvátételi célú tevékenységet kínál fel a sértett személy/közösség számára
[43] Martin Wright 1992, p. 525.

Ezt a listát vizsgálva még inkább szembetűnő a kérdezettek általános elégedetlensége a jelenlegi szankciórendszerrel, amely erősen limitált és legtöbb eszköze nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, hiszen:

- a próbára bocsátás alkalmazásánál és a felfüggesztett szabadságvesztés során az elkövetők nem érzékelik sokszor a büntetés súlyát, a szankciónak nincs kihatása a jövőbeni életmódra;

FB: - Felfüggesztett vagy próba alatt mennyit érez a fiatal a büntetésből?

B25: – Szerintem próba alatt szinte semmit. Tehát az úgy nem annyira tudatosul, hogy ebből majd büntetés lehet. A felfüggesztett alatt? Én nem tudom. Változatos. Van, akinek gyakorlatilag eszébe se jut. Csak a bírósági tárgyaláson jut eszébe.

***

B2: - Mondjuk egy felfüggesztett szabadságvesztésnél az emberek nagy része az azt érzi, hogy gyakorlatilag nem kaptam semmit. Ugye mert, hát jó hogy van egy börtönbüntetést, de nem kell leülni, akkor én nem kaptam büntetést. Egy csomó vádlott ezt érzi. Jó, hát ezt akkor megúsztam. Ez túró. Nem érzi, egy jó páran nem érzik a súlyát.

- a közérdekű munka büntetés fontos tud lenni, de nagyon sokszor nem működik, nem alkalmazzák

Ü28: - […] közérdekű munkát nem is tudunk, szóval most már nagyon régóta nem szabunk ki, mert nincs hol végrehajtani. […] Hasznos is lenne, csak éppenséggel nincs hol végrehajtani. Munkáltatók nincsenek, akik ezt vállalnák. Nem mennek el az ügyfelek, tehát aki arra van ítélve, nem megy el. Nincs, tehát éppen a pártfogók kérték, hogy ezt ne is forszírozzuk, ne nagyon szabjuk ki, mert nem tudják végrehajtani. Most a megyében ha jól tudom nincs is olyan intézmény, ahol végre lehetne hajtani. Falusi polgármesteri hivatalokban ugye a polgármestereket még meg is fenyegették a delikvensek, hogyha nem igazolja, hogy letöltöttem a közérdekű munkát, akkor megveretem az utcán. Nem tudunk a közérdekű munkával most mit kezdeni.

B16: - Múltkor volt éppen nálunk egy oktatás keretében tájékoztató erről, hogy közérdekű munkát falvakban nem tudnak végrehajtani. Nem azért, mert nem lenne munka, hanem azért, mert nem tudják azt a személyt alkalmazni. Ismerik. Tudják jól, hogy milyen ember. Tehát valahol egyfajta előítélet is. Lehet, hogy ez a szerencsétlen most tényleg tisztességgel dolgozna, de a lehetőséget se adják meg neki. Mert eljátszotta már a lehetőségeit a faluban. Magyarán, most ott tartunk, ez egy furcsa helyzet, hogy közérdekű munkát, aki faluban lakik, nem szabunk ki, mert ha végrehajthatatlan, ugye semmit nem ér az ítélet.

- a pénzbüntetés sokszor átalakul letöltendő szabadságvesztésbe, és így súlyosabb következményeket eredményez, mint az egyébként szigorúbb büntetésnek szánt közérdekű munka

Ü18: - A pénzbüntetéssel megint az a probléma, hogyha azt szabunk ki, akkor nem fizetik ki. Akkor az tulajdonképpen csak egy ilyen burkolt szabadságvesztés, mert előbb-utóbb le kell ülni. Nem az a cél. Nem azt érjük el vele, ami a célja lenne egyébként. Nem ezekre van kitalálva, ezekre az ügyekre a pénzbüntetés. Hanem arra, akinek valóban visszatartó erő az, hogyha családi kasszából mondjuk negyvenezer forintot be kell fizetni pénzbüntetést. De ahol semmi nincs a családi kasszában, ott az csak egy ilyen kicsit eltolt szabadságvesztés.

- a szabadságvesztés nem hatékony és sok pénzbe kerül az államnak

Ü23: – [Azért nem működik a büntetések elrettentő hatása], mert nem elég súlyosak a büntetések. Nem elég súlyosak a büntetések, a börtönhelyzetek, hogy ugye meg kell nézni azt, hogy hány embert lehet börtönbe juttatni, mert ott már telítve vannak. A másik büntetési nem a közérdekű munka, amit szintén alkalmazni lehetne. És nem is lett volna olyan rossz elgondolás,

DRAFT

> hogyha végre lehetne hajtani. Márpedig valakit munkára kötelezünk, akár itt a városgazdálkodásnál, vagy közterületi munkát, valami hasonló. Az a baj, hogy ezek nem igazán jöttek be. Nincs már olyan munkahely, ahol szívesen látnák. Nem is az, hogy szívesen látnák, hanem az, hogy alkalmazni lehetne velük szemben közérdekű munkát. Talán másik kérdés, hogy pénzbüntetés, ami még ugye, általában ez a három büntetési nem, ami között ugye választ a bíróság, pénzbüntetés. Ott meg rögtön az van, hogy van-e kereset, meg tudja-e fizetni az elkövető. Ilyen szempontból viszont akkor úgymond máris a bíróság humánusabb megfontolásokból, hogy most akkor szegény elkövetőnek nincs semmi keresete, akkor nem szabok ki pénzt. Nem lehet kiszabni pénzbüntetést. A börtönbüntetés túlsúlyos, nincs pénzbüntetés. Ne adj isten valamilyen fogyatékos az elkövető, akkor meg közérdekű munkát azért nem lehet, fizikai munkát. És akkor mi van?

Mindez a fiatalkorúak esetében még égetőbb kérdés, hiszen a büntető-gépezet gépszíja még gyorsabban működik. Ahogy egy bíró összefoglalta:

> B24: - A fiatalkorúaknál éppen abban az életkorban, az a tizennégytől-húsz éves koráig, tizennégytől-tizennyolcig, ami olyan, mint más életkorban egy évtized, tehát a fejlődésnek az intenzitását tekintve, ott iszonyú gyorsan bele lehet abba csúszni, hogy az ember megy a BV-be. […] A fiatalkorúaknak a szankciórendszere, […] egy ilyen tipikus életvonalban, elkövet egy bűncselekményt, és ezért próbára bocsátják. A próbára bocsátás alatt megint elkövet valamit, vagy a próbára bocsátás előtt elkövetett másik cselekmény miatt a próbára bocsátás alatt indul az eljárás. És akkor a próbára bocsátást oda kell egyesíteni, és a büntetés kiszabásakor meg kell szüntetni. És nem lehet meghosszabbítani a próbára bocsátást, nem lehet újra próbára bocsátást alkalmazni, hanem büntetést vagy intézkedést kell alkalmazni. Na de a fiatalkorúnál ez nagyon korlátozott. Mert ugye van a pénzbüntetés, a közérdekű munka, meg van a szabadságvesztés, meg a javítóintézeti nevelés. És simán előfordul az, hogy volt neki egy próbája, utána jönne a pénzbüntetés – adott esetben kb. ennyit ér –, de azt nem lehet, mert ugye próba eleve kizárt. Pénzbüntetés önálló vagyon hiányában kizárt. És a tizennyolcat nem töltötte be, ezért közérdekű munkára nem kötelezhető. Jön a fiatalkorúak fogháza felfüggesztve. Ez egy rohadt gyors bűnözői karrier, mert az fk fogház után, amiről azt se tudja pontosan, hogy mi. Kijön, hogy engem felfüggesztettek, néha eljár a pártfogóhoz, és aztán belemegy a következő bűncselekménybe. Az ott elkövetett bűncselekménynél meg már simán jöhet az, hogy azt elrendelik, és végrehajtandó szabadságvesztéssel megspékelve már mehet is Tökölre, és készen van a társadalom következő áldozata.

Ugyanakkor a javítóintézeti neveléssel és a pártfogó felügyelői szolgálattal kapcsolatosan általános elégedettség tapasztalható a megkérdezett bírók és ügyészek részéről. Ezen intézkedések, a sikeresen alkalmazott közérdekű munka-programok, valamint az egyéb alternatív szankciók általános támogatottságot élveznek a megkérdezett szakemberek részéről. Ahogy egy ügyész összegezte az alternatív szankciók jelentőségét:

> Ü35: - Mindennek van jelentősége, amely oldja ezt a nagyon merev igazságszolgáltatási rendszert. Mindennek, akárminek.

Az interjúk során fontos kérdésként szerepelt, hogy az egyes jogalkalmazók milyen módokon tudnák elképzelni a szankciórendszer bővítését. Sokan meglepődtek e kérdés kapcsán, és nem tudtak válaszolni, mondván, hogy a mindennapi munka nem terem számukra lehetőség az ilyen fajta kreativitásra. Feladatuk sokkal inkább, hogy intézkedéseikkel megfeleljenek a jogszabályoknak és belső szabályozásoknak.

Azonban sokan ennek ellenére reflektáltak a kérdésre. Válaszaikban leginkább a korábban felsorolt elvárások hangsúlyozása jelent meg, azaz javaslataik szerint olyan szankciókra van szükség, amelyek jobban képviselik fenti szempontokat. Érdekes volt megfigyelni, hogy – bár az önkéntesség, a közösség és az áldozatok érdekképviselete nem jelent meg a „kívánságlistákban" – az elképzelt,

„ideális" szankciók jelentős átfedést mutattak a helyreállító szemlélethez tartozó egyes technikák (mediáció és konferencia programok) ismert hatásaival. Tehát elmondható, hogy a kérdezettek többsége az „ideális" szankció elgondolásakor szinte sorra vette a resztoratív megközelítés egyes komponenseit, anélkül, hogy tudta volna, hogy, amit elképzel, amit szeretne, azok valójában a helyreállító igazságszolgáltatási eljárások kulcselemei is egyben.

3.1.3. Áldozatok[44] az igazságszolgáltatásban

A mediáció értelmezésekor, szempontjainak bemutatása során Magyarországon – és számos egyéb országban[45] – az elkövetővel kapcsolatos szempontok sokszor nagyobb hangsúlyt kapnak, mint az áldozati érdekek. Ez érthető, hiszen a modern büntető igazságszolgáltatás rendszere alapvetően elkövető-orientált; a viktimológia tárgya, az áldozatvédelmi megfontolások csak az elmúlt évtizedekben váltak kiemelt témává. Ez az elkövető-orientáltság a jelen kutatásban is megjelent, amelyre példa, hogy jogalkalmazók az „ideális" szankciókról gondolkodva csak elvétve említettek áldozatokkal kapcsolatos elvárásokat.

Érdekes volt azonban megfigyelni, hogy az interjúk során bemutatott film milyen nagymértékben váltott ki áldozat-orientált reakciókat az interjúalanyokból. Számos esetben a filmre adott első reakciók az áldozati szempontokról, szükségletekről, illetve azok hagyományos eljárásban való teljes elsikkadásáról szóltak. Mik voltak ezek leginkább?

- A kártérítés „kanosszája"

Sértettek esélye, hogy a büntetőeljárás során kártérítést kapjanak, minimális.[46] Ennek oka az eljárás bonyodalmassága, hosszadalmassága és a különböző – ügyben illetékes – bíróságok szegmentáltsága (a bűncselekmény vonatkozásában a büntető bíróság, a kártérítési igény kapcsán a polgári bíróság hoz döntést). A sértettek számára a kártérítési igény sikeres érvényesítése olyan reménytelennek tűnik, hogy a legtöbben hozzá se kezdenek a folyamatnak. Az alábbi idézetek pontosan érzékeltetik a kártérítési eljárás menetét és buktatóit:

> Ü21: – Az nem elegendő, hogy én megbüntetem, és utána a sértett pedig elmegy a bíróságra, mert a büntető bíróságok nem nagyon szívesen ítélik meg a polgárjogi igényt, az előterjesztett kártérítési igényt sem. Ez is egy polgárjogi szakma, hogy na most akkor mely időponttól ítélem meg, milyen kamatokkal ítélem meg. És ők nem nagyon akarnak ebbe folyni, mert úgy gondolják ez a polgári bíróságnak a feladata. És akkor a sértett az ítélet kiadványának a birtokában elmegy a polgári bírósághoz. Ott megteszi a maga kis feljelentését. Beadja a maga kis keresetét. Megindul a polgári per. Annyi az előnye, hogy nem kell illetéket fizetni, mert ez bűncselekménnyel okozott kár. Meg is születik a polgári bíróságnak az ítélete, és ezt követően meg nem tudja végrehajtani, mert a vádlottunknak vagy az elítéltnek nincs miből megfizetni. Soha az életben meg nem fogja kapni ezt a pénzösszeget, amivel őt becsapták, vagy amit őtőle elloptak. Sőt, a sértettek nagyon gyakran – tehát annyira belefásultak ebbe. Maga a nyomozás is hosszú. Akkor jön az ügyészi szak, ami énszerintem a legrövidebb az egészben. Mert nekünk nagyon szigorú határidőnk van. És ezt követően jön a bírósági tárgyalás, ahol nagyon sok tanút kell kihallgatni. Nagyon el tud húzódni. Akár egy évig is. Sőt, még kisebb ügyekben is két évig is nincs meg a vádlott. Elfogató parancs, távollétes. És amikor megkérdezi tőle a bíróság, és hogy kéri a kárának a megtérítését? És kéri a kárának a megtérítését? Valahogyan ilyen hangon. Akkor azt mondja, hogy nincs ám a vádlottnak semmije. Azt mondja, nem kérem. És akkor int egyet. És akkor ebben bent van az egész igazságszolgáltatásról alkotott képzelete. Elég szomorú.

---

[44] Jelen tanulmány szinonimaként használja az áldozat és sértett kifejezést, bár a két fogalom jogi értelemben eltérő jelentésű. (A két fogalom megkülönböztetéséről bővebben: Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda 2003)
[45] Miers 2004, p. 163.
[46] A sértett szerepéről a büntető-eljárásban bővebben lásd Kiss Anna tanulmányát (2006).

****

Ü42: - Viszont vita volt itt az elkövetési értékekben, és a bíróság pedig azt mondja, hogy nem döntök. Ez még ugye az elvitt tárgyak értékéhez képest, a rongálással összefüggő, vagy egyéb, a bűncselekmény okozásával összefüggő kárt is felhozott a sértett. Amire adott esetben nem tudott számlát csatolni. Mert azt mondja, hogy valamelyik ismerős csinálta meg, de ez neki akkor is kár volt. És akkor erre azt mondja a bíró, hogy akkor a polgárjogi igényt egyéb törvényes útra utasítom. Vagyis, amikor ő megkapja ezt a jogerős bírósági ítéletet, hogy marasztalnak valakit az ő sérelmére elkövetett cselekmény miatt, amiben a bíróság ezt meg is állapítja, neki akkor el kell menni, egy másik keresetet kell benyújtani neki, hogy ezt az okozott kárt az elkövető térítse meg. És akkor megint jön egy bírósági procedúra, aminek azt mondja, hogy miért vagyok ennek én kitéve, amikor már ott van egy papír. És hogyhogy én még mindig nem kapok semmilyen pénzt? Tehát még azt sem kapom meg, amit ő elismert, amit az elkövető elismert.

****

Ü29: - Tehát az esetek 90 százalékában [a bíró] egyéb - törvényes útra utasítja. […] Nekünk ugye csak az a lényeg, hogy az értékhatáron belül azért be tudjuk lőni, hogy a minősítés legyen törvényes. Tehát van egy olyan, ami legitim. És aztán van egy olyan része, ami most biztos igazságtalan, hogy én ehhez nem értek, hogy hogy kell ezt kiszámolni, meg nem tudom micsoda. És különben is a polgári bíróság dolga, polgári bíróság döntsön abban, hogy most akkor tényszerűen itt milyen vagyoni igényt lehet megítélni. […]

Nekünk nem az a dolgunk, hogy mi polgári bíróságot játszunk, hogy az embert pénzéhez juttassuk. Hanem az a dolgunk, hogy az állam büntetőjogi igényét érvényesítve megbüntessünk valakit, aki rosszat csinált.

- Az áldozat mint tanú

Számos irodalom[47] tárja fel azt a folyamatot, hogy áldozatok hogyan degradálódtak tanúvá az őt sértő bűncselekmények eljárási folyamatában, hogyan vált az állam büntetőigénye és az eljárás maga fontosabb szemponttá, mint az áldozat érdekérvényesítése, és hogyan került ki a részvételi, döntéshozatali lehetőség a sértettek kezéből.

Ez bármennyire is ismert tény, meglepő mindezt a gyakorlatban is látni; hallani, hogy bűncselekmények áldozatai miként válnak a büntetőeljárás hivatalos folyamatának „kellékei", akikre elsősorban azért van szükség, hogy az elkövetőt érintő eljárásban – lehetőleg minél megbízhatóbban – tanúskodjanak.

Az eljárásjogi szempontok elsődlegességét jól illusztrálja az alábbi idézet, amelyben egy ügyész arról nyilatkozik, hogyan is jelenik meg a sértett személye az eljárásban:

> Ü10: Mert igazából az én szememben jogi szempontomból annak nincs jelentősége, hogy a sértettnek mennyi kára van. Azt rendezzék ők külön, mármint a biztosítóval. És az élete megnehezülésével, tehát a sérüléseivel kapcsolatos – mert számomra a sértett a büntetőeljárásban, a közlekedésben az, akinek nyolc napon túl gyógyuló sérülése van. Tehát akinek nyolc napon belüli van, az nálam nem sértett. És akinek az autója megsérül ugyan, de ő maga nem sérül, az nálam nem sértett. Tehát ezeket a fogalmakat így is kell értelmezni.

Ennek kapcsán érdemes megemlíteni a sértettel kapcsolatos „elvárások" ellentmondásosságát, amit itt röviden „*együttműködési paradoxonnak*" nevezhetünk: a klasszikus büntető-eljárásban, ahol a sértett tanúként vesz részt, ott a jogalkalmazók érdeke az, hogy a sértett vallomását fenntartsa, azon lehetőleg ne változtasson, maradjon objektív, és azt semmiképpen se vonja vissza, hiszen így az addig

[47] pl. Christie 1977

elvégzett nyomozati, ügyészi, bírói munka mind kárba vész. Ezek az elvárások mindenképpen kérdéseket vetnek fel a mediáció alkalmazása során, hiszen a közvetítői eljárás lényege pontosan az, hogy az áldozat szubjektíven vegyen részt a folyamatban, a konfliktuskezelés dinamikája érvényesülhessen, a felek egymásra reflexívek legyenek, és a kommunikáció eredményeképpen a felek másképpen tudjanak tekinteni mind a bűncselekményre, mind jövőbeni szükségleteikre (megtorlási igény csökkenése az áldozat részéről, a szabálysértő viselkedés jövőbeni elkerülése az elkövető részéről).

> B25: - A másik, hogy nehogy a sértett valamiféle *befolyás*, valamilyen irányú *befolyásolás*át eredményezze. Mert a sértett, ha vádemelésre kerül sor, a bíróság előtt majd fontos *tanú* lesz. Nem szabad, hogy az az eljárás és az a kapcsolat, ami ott korábban lezajlott, az bármilyen *kihatás*sal legyen az ő *tanúskodás*ára. […] Látta, hogy valójában nem olyan félelmetes [a vádlott], mint ahogyan akkor tűnt neki. És ez a *személyes érzés*, amivel ő a vádlott iránt viseltetik – hát ez elkerülhetetlen -, ez nyomot hagy, ez fog jelenni az ő tanúvallomásában. Ez egy nagyon kényes kérdés. Hogy hogyan lehet a sértettet és a vádlottat úgy összehozni, hogy ez a sértettet ne tegye *szubjektívvá*, a vádlott terhére vagy javára *elfogulttá* akkor majd, amikor tanúként a bíróság előtt esetleg megjelenik.
>
> […] Volt ilyen. […] És annyira *megismerték* egymást. Beszélgettek. Hiteles lett a sértettnek az, amit a vádlott mondott. […] És már rögtön van jelentősége annak, hogy ők *kapcsolat*ba kerültek, hogy milyen volt egymással a személyes kapcsolatuk. Már változik a tanú vallomása.
>
> ******
>
> Ü33: – Meg előfordul olyan is, hogy a vádlott és a sértett közötti viszony megváltozik. Tehát hogyha, mondjuk, olyan a vádlott és a sértettnek a kapcsolata, hogy korábban jóban voltak, vádlott elkövet a sértett sérelmére egy bűncselekményt, megindul az eljárás. Nyomozati szakban még fönnáll mondjuk az ellentét, de mire eljön a tárgyalás, addigra már, hát ez már tavalyi hó az egész. Már ismét szent a béke. És akkor minek menjek én el a tárgyalásra, hogyha én már ezt megbocsátottam, és engem ez az egész már semmilyen szinten nem érdekel.

Itt fontos megjegyezni, hogy ez a téma egy újabb, filozófiai mélységű kérdéshez is elvezethet. Nevezetesen, hogy mi is valójában az, amit mi igazságnak nevezünk? Hiszen egyrészről beszélünk a tények szintjén értelmezhető igazságról, másrészről az egyes felek egyéni percepciójáról. A hivatalos, jogi eljárás a tények minél pontosabb felvázolására törekszik, amelyben az egyéni olvasatok csak építőkockái a minél pontosabb tényállás megállapításának. Mindebben a történtekkel kapcsolatos egyéni érzések szerepe másodlagos, sőt – szubjektivitásuk és változékonyságuk miatt – még nehezíthetik is a tényállás pontos és objektív feltérképezését. Mindebből következően érthető a jogalkalmazó azon törekvése, hogy az eljárás során szereplőiben minél inkább visszaszorítsa a szubjektív és inkonzisztens megnyilvánulásokat, és helyettük objektív és konzisztens „vallomások" kialakítására ösztönözzön. Persze kérdés, hogy amikor áldozatokról, elkövetőkről, konfliktusokról, és nem ritkán súlyos traumákról van szó, reális-e ez a teljes objektivitásra való törekvés.

Talán még izgalmasabb kérdés, ami itt most szintén csak említés szintjén merülhet fel: Mit is nevezünk igazságnak? A történtek minél pontosabb, „igazabb" feltérképezését, vagy a bűncselekményre adandó válaszunk „igazságosságát"? Mit várunk tulajdonképpen az igazságszolgáltatástól? Hogy felderítse a történteket? Vagy, hogy igazságot szolgáltasson? Azonnali válaszunk az lenne, hogy a kettő együttesét, és ez rendjén is van. Azonban e két dolog egészen más jellegű tevékenységeket igényel, és van, hogy a kettő ellentmond egymásnak.

Érdekesség, hogy az általam felkutatott 23, különböző családba tartozó nyelvek mindegyikében lingvisztikailag elválik a ténybeli igazság kifejezése (truth, vérité, Wahrheit, veritá stb.) és az igazságszolgáltatásra vonatkozó kifejezés (justice, Gerechtigkeit, giutizia, stb.).[48] Ezekben a nyelvekben a két kifejezés etimológiailag egymástól egészen eltér, jól látható, hogy kialakulásuk és jelentésük más lingvisztikai folyamatok eredménye. Csupán gondolatébresztés céljából tenném fel kérdésem: mi lehet az oka annak, hogy 24 nyelv közül egyedül a magyar nyelvben nem tudunk különbséget tenni a ténybeli és az eljárásbeli "igazság" között? Talán feltételezzük, hogy a kettő egy és ugyanaz?

- Együttműködés parancsra

A sértett tanúként való kezeléséhez szorosan kapcsolódik, hogy a tárgyaláson való megjelenése kötelező, a tárgyalásról a sértett *idézést* kap, amely újabb jele annak, hogy a rá vonatkozó kötelezettségek nagyobb hangsúlyt kapnak az eljárás során, mint szükségleteinek kielégítése. A másodlagos áldozattá-válást feldolgozó tanulmányok[49] és nemzetközi ajánlások[50] kiemelt témaként kezelik azt, hogy maga a hatósági eljárás miként tudja bűncselekmények áldozatait ismét áldozattá tenni – ezúttal a hatóságok áldozatává.

> B02: - […] a bíróságon úsznak az ügyek és négy éves ügyek kerülnek kitűzésre. És ennek ez az oka, hogy nem jönnek el. […] Általában a dolog úgy működik, hogy egy hónapban, mondjuk, hozok tíz ítéletet, és mondjuk tárgyalok, hát nem tudom, mondjuk negyven ügyet biztos. És hát huszonöt százalékot fejezzük be. […] A csúszások oka, hogy nem jönnek el se a vádlottak, se a tanúk, amit mondjuk még értek. Hát ki szeret ide járni? De nekik muszáj. Meg a tanúknak is muszáj.
>
> **********
>
> Ü31: - Sokszor pont azért is húzódik, mert mondjuk nem csak a vádlott, hanem akár a sértett se, meg a fontos tanú nem jön el. És amikor eljön, akkor meg, akkor jön az, hogy már milyen régóta. Már nem emlékszik. És hiába mondja a bíró, hogy de muszáj, hogy meg legyen hallgatva. Hát hogy őt akkor se érdekli. És volt már olyan, hogy meg is lettek bírságolva.
>
> *FB: - Bírságot akkor lehet adni, hogyha nem együttműködőek?*
>
> Ü31: – Vagy nem jön el. Az mondjuk hatásos szokott lenni, amikor kap egy ilyen idézést a tanú, hogy ötvenezer forint rendbírság, és akkor, érdekes módon, a következő tárgyaláson ott van.

- Sértettek érdekei

A legtöbb megkérdezett szakember hasonlóan fogalmazta meg, hogy sértettek legfőbb érdeke és az igazságszolgáltatáshoz fűzött elsődleges elvárásuk az, hogy káruk térüljön meg, és lehetőleg minél előbb lezáruljon az ügy, ezáltal a lehető legkevesebb vesződést okozva életükben. Eltérő vélemények voltak arra nézve, hogy a sértettek mennyire követelnek szigorú büntetést az elkövetőre nézve. Sokszor hangsúlyozták, hogy igazából nincs jelentősége, hogy az elkövető milyen ítéletet kap, ugyanakkor számos sértett – főleg súlyos károkozás esetén – aránytalanul szigorú büntetést követel, és nehezen fogadja el, hogy a jogszabályok korlátozzák a büntethetőség mértékét.

> Ü21: - Azt is el tudom képzelni, hogy hozzátartozó ragaszkodik a terheltnek a megbüntetéséhez. Különösen egy szülő, akinek a gyerekét éri a sérelem. Tehát az, hogy

[48] Az egyes kifejezéseket lásd a 2. sz. mellékletben.
[49] Pl. Mikaelson és Wergens (2001)
[50] Pl. az Európa Tanács 2006(08)-as ajánlásának 3.3. cikkelye.

> kirabolják a gyerekét, elveszik a mobiltelefonját vagy a sapkáját. De mindegy, mert a gyerek nem fog tudni aludni éjszaka. És ez a szülőben még nagyobb traumát okoz szerintem, mint magában a gyerekben.
>
> Arról meg nem is beszélve, hogy ha meghal a sértett, hogy akkor a hozzátartozók nagyon kiborulnak. […] [Egy anya fia tragikus autóbalesete után] este bement a kórházba, ahol a többi vádlottat ápolták, testileg nem bántalmazta, de ordított magából kikelve. És ilyeneket mondott neki, hogy ne legyen boldog az életben, és érezze át ugyanazt, amit ő. Az embereknek a többsége az ő viselkedésén fel volt háborodva. […] Az áldozatnak az édesanyja kereste fel a vádlottat, a későbbi vádlottat. Aki felfüggesztett szabadságvesztést kapott. A mi bírói gyakorlatunk szerint egy embernek a halálával egy gondatlan bűncselekmény, hacsak nem volt már korábban is hasonló bűncselekmények miatt büntetve, akkor rendszerint csak felfüggesztett szabadságvesztés.

- „Hölgyem, térjen a lényegre, most nincs időnk a részletekre”

Mind ügyészek, mind bírók egyaránt hangsúlyozták, hogy a hatósági eljárás mennyire nem biztosít lehetőséget sem teret, sem időt, sem alkalmas szakembert arra, hogy áldozatok az őket ért bűncselekménnyel kapcsolatban kifejthessék sérelmeiket, szükségleteiket, legégetőbb aggodalmaikat, stb. Az ügyben eljáró hatóságok azonban nem alkalmasak ezek adekvát kezelésére. Egyrészről ügyterhük mellett erre nincs idejük, kapacitásuk és ilyen jellegű tevékenységre nincsenek kiképezve. Másrészről, a büntetőeljárás szigorú szabályozása nem teszi lehetővé, hogy akár az ügyészi, akár a bírósági szakban a „tárgyhoz” nem közvetlenül kapcsolódó témákról beszélgetés folyjon a sértettek és a jogalkalmazók között. Sokszor a bírósági tárgyalóterem az első hely, ahol sértettek úgy érzik, hogy sérelmeiknek hangot adhatnak, azonban ott is sok esetben a bíró arra kéri a sértettet, hogy csak a bizonyítás szempontjából releváns információkat fejtse ki. Az áldozatokkal való pszichológiai, lelki támogatás lehetőségének hiánya frusztrációt okoz mind a sértetteknek, mind az eljáró jogalkalmazóknak.

> B03: - […] a különböző személyes szempontoknak a behozatala abba az eljárásba, ami így mentesíti a büntetőeljárást is attól, hogy emberek fölhozzanak olyan körülményeket, amire adott esetben a bíró kénytelen azt mondani, hogy nem tartozik az ügyhöz. Sokszor láttam sértetteket, amikor el szeretnék mondani azt, ami számukra fontos. És hogyha ott a bíró türelmetlenül azt mondja, hogy ez nem érdekes, ez nem ide tartozik, akkor szinte jobban meg van bántva, mint hogyha soha nem kapna kártérítést, vagy nem büntetnék meg az elkövetőt.

- Az áldozat hitelességének megkérdőjelezése

Szintén ismert jelenség, azonban témánk szempontjából fontos szempont, hogy a büntető-eljárás során az áldozat mint tanú sok esetben eshet a gyanúsított védőjének áldozatává. Hitelességének, őszinteségének, makulátlanságának megkérdőjelezése hatékony eszköz lehet arra, hogy a vád megalapozottsága megkérdőjeleződjön. Ezáltal a sértett hiteltelenségének bizonyítása hatékony eszköz lehet a gyanúsított felmentése céljából.

Szükségtelen hangsúlyozni, hogy – annak ellenére, hogy valóban fontos a sértett őszinteségének biztosítása és a vád megalapozottságának biztosítása – ez a szempont milyen könnyen eredményezheti, hogy valaki, aki valóban áldozatává vált egy bűncselekménynek, tovább sérüljön a hitelét indokolatlanul megkérdőjelező, sokszor manipuláló, az üggyel kapcsolatban kevéssé releváns szempontokra építő védelem „támadásainak” köszönhetően.

DRAFT

Bár a fenti szempontok mindegyike önálló tanulmány témája lehetne, fontosnak tartottam, hogy említésre kerüljön néhány jelenség, amely alapjaiban befolyásolja áldozatok büntetőeljárásban elfoglalt szerepét. Ahhoz, hogy a mediáció – amely elsősorban egy áldozatvédelmi intézmény[51] – igazságszolgáltatásba való beépíthetőségét vizsgáljuk, szükséges látnunk, hogy milyen módon szerepel az áldozat a klasszikus büntetőeljárás folyamatában.

3.2. A jogalkalmazói munka a mindennapokban

Nem könnyű vállalkozás röviden képet adni egy mai magyar jogalkalmazó mindennapjait meghatározó szempontokról. Az alábbiakban néhány olyan elem kerül kiragadásra, amely számos beszélgetésben előjött, és úgy tűnt, kihatással van ennek a kutatásnak az egyik alapkérdésére is: miként tekint egy jogalkalmazó egy új jogintézményre?

Természetesen az itt kiragadott aspektusok általánosítások eredményei. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a kérdezett 45 személy személyisége, körülményei, egyéni motivációi, érzései minden esetben egyediek, és pontosan a köztük lévő különbségek adják ennek a szakmának – mint minden egyéb szakmának is – a belső színességét, összetettségét.

Ha mégis megkísérlünk néhány általánosan megfigyelt szempontot kiemelni, akkor a következő három téma mindenki megemlítésre kell, hogy kerüljön: 1.) a kiégéshez vezető tényezők; 2.) az izolált és hierarchizált szervezetrendszer okozta jelenségek; valamint a 3.) szakmai érdekek különbözősége. Vegyük sorra, hogy mit is értünk e három szempont alatt.

3.2.1. Kiégéshez vezető tényezők

Talán ez a szempont játszik leghangsúlyozottabban szerepet abban, hogy a rendszer szereplői miként élik meg a rendszert illető reformokat. A szerepét, mindennapi munkáját aktívan megélő szakemberek – még ha valamivel nem is értenek egyet – gondolataik megfogalmazásával nagyban hozzá tudnak járulni ahhoz, hogy egy rendszer folyamatosan fejlődjön és adaptálódjon a változó szükségletekhez. Ugyanakkor a kiégettség okozta feladás, passzivitás nemcsak az egyes egyén szintjén nehezíti meg a munkavégzést, de az egész szervezetrendszert lomhává, rugalmatlanná, alacsony hatékonyságúvá teheti. Miből is érezhető a kiégés veszélye az interjúk alapján?

A leginkább megfogalmazott okok:

1. Egyrészt naponta megélni a büntető-igazságszolgáltatás hatásnélküliségét, eszköztelenségét arra, hogy bűncselekménybe sodródott személyeket valóban visszavezessen a normakövető életbe. Az eszköztelenség érzése és a szigorúan szabályozott hivatalnoki eljárás sokszor társul az egyéni felelősségérzet csökkenésében: „a bűncselekményeket nem hogy megszüntetni, de még csökkenteni sem tudjuk. Egyedüli célunk, hogy lelkiismeretesen végezzük a ránk rótt feladatokat”.

2. Az elhúzódó eljárások, amelyek során időben is eltávolodik a tett és az arra adott társadalmi válasz, közöttük a kapcsolat meggyengül, ezáltal az igazságszolgáltatás nem tudja ellátni azon funkcióját, hogy az érintettek felé és a társadalom felé minél előbb kommunikálja: az adott cselekvés elfogadhatatlan és nem maradhat válasz nélkül.

3. A kiégéshez hozzájárul a futószalag-jelleggel működő munkavégzés, a nagyfokú ügyteher, az állandó időkényszer, amely során minimalizálódik az egyéni esetekre és személyekre fordítható idő és figyelem. Szintén nehézzé teszi az ügyek mögött az egyes személyek, sorsok figyelembe vételét az,

[51] Ezt igazolja, hogy az Uniós tagállamok mediációs szolgáltatás kiépítésére vonatkozó kötelezettségét is az áldozatok büntetőeljárásban való jogállását szabályozó Kerethatározat (2001/220/JHA) tartalmazza.

hogy bírák és ügyészek többnyire „papírból dolgoznak", az ügyfelekkel szinte kizárólag csak a tárgyalásokon találkoznak.

4. A folyamatos jogszabályváltozások következtében szakmai elbizonytalanodás, önbizalomvesztés a szakemberekben a napi munkavégzés során. Ez az elbizonytalanodás egyrészt óvatosságot eredményez („ha nem muszáj, inkább ne alkalmazzuk"), hiszen a már bevált gyakorlat alkalmazásával kevesebb a hibalehetőség, mint új eljárások alkalmazásával. Másrészt az állandó és sokszor inkonzisztens reformok általánosságban is kialakíthatnak sokak körében egyfajta reformokkal szembeni ellenállást és konzervativizmust. Mint minden embernek, a jogalkalmazóknak is szüksége van arra, hogy kellő felkészültséggel, képzéssel és gyakorlattal valamelyest rutint szerezzenek munkájukban, biztonsággal és készségszinten tudják elsajátítani az alaptevékenységet, így több energiát és figyelmet tudjanak áldozni az esetek egyedi aspektusaira. Ennek azonban feltétele a jogszabályi és intézményi környezet viszonylagos stabilitása.

Mindez illusztrálva az interjúalanyok szavaival:

1. Hatásnélküliség

> Ü15: - A jelenlegi büntetőjognak az a feladata, hogy az állam büntetőjogi érvényét érvényesítse, és itt lezárulnak a dolgok. Itt is az ügyészi szakma olyan, hogy úgy, például egyfajta ilyen mindennapi élettől való kicsit elhatárolás, kicsit kívülállás. Nem nagyon van arra mód, hogy esetleg bármilyen olyan kapcsolat, meg szerep, meg lehetőség sincs rá. Az ember sajnálja, meg elgondolkodik a rendszer hibáiról. De sok mindent nem tudsz csinálni.
>
> ***
>
> B24: - Nekem arra sem időm, sem lehetőségem nincs, hogy én őt visszatérítsem. Amit elmulasztottak tizennégy vagy tizennyolc éven keresztül a szülei és a velük együtt a család, meg az egész társadalom, azt nem lehet egy büntetőeljárással helyretenni. [Az eljárás az egy] szükséges rossz. Énnekem alapvetően ez a véleményem róla. Tehát énnekem nincsenek illúzióim a munkámról, hogy én ezzel bárkit megjavítok. Visszatarthatok embereket, akik fölismerik a dolognak a jelentőségét. De én nem gondolom azt, nincs is bennem szándék arra, hogy úgy megjavítsam. Mert ugye az egy illúzió lenne, hogy én onnan megmondom. Esetleg hogyha egy ítélet szóbeli indokolásában tartok egy olyan erkölcsi kitérőt, ami három mondat. Mert ugye ahhoz nincs jogom azért, én egy cselekményen keresztül látom azt az embert, nekem nincs jogom az ő személyébe belemászni. És azt mondani, hogy maga egy erkölcsi nulla. Még ha ez is a véleményem.
>
> ***
>
> Ü43: Nagyon sokszor érzem büntető jogászként, hogy nincsen elég eszközöm. A bíró is ugyanúgy érzi. Meg is beszéljük nagyon sokszor. Nincs elég eszközünk arra, hogy differenciáltan hozzunk döntéseket, és tényleg befolyásoljuk érdemben a dolgok menetét hosszú távon. […] biztos, hogy nem az a büntetőeljárásnak a célja, hogy adott ügyben hozok egy döntést, és akkor ott aztán lezárul, vége, kész. Többet soha oda nem fognak menni betörni, többet azt az illetőt nem vágják szájba a kocsmába. Meg semmi. Hanem nekünk hosszú távra kell gondolkodni. És azt kell elérnünk, hogy az emberek ugye nyilván a saját viselkedésüket úgy alakítsák ki, hogy az lehetőleg a társadalmi együttélési normákat azért betartsák, és a másikat ne bántsák. Ezek olyan általános lőzungok, de mégiscsak ez az egésznek a célja.
>
> ***
>
> Ü43: – Végül is egy állami hivatalnok vagyok, állami büntetőjogi igénynek szerzünk érvényt. Ennyi lenne. […]

DRAFT

FB: - Miért kell ezt csinálni?

Ü43: – Nem tudom. Jellem kérdése is. Mondjuk a bírói pálya az azért nem vonzott annyira, mert *annyira nagy szabadságot én nem szeretnék azért kiharcolni* magamnak, hogy egy döntést úgy hozzak meg emberekről, hogy az legyen a végső szó. Ilyen jellembeli dolog is lehet az, hogy például, van egy kérdésem, akkor egy felettest meg tudjak kérdezni. Mondjuk ez a bíróságon is így van, de végül is a végső szót mégis ő mondja ki, amikor azt mondja, hogy a Magyar Köztársaság nevében. Ügyészségen azért szerintem egy kicsit könnyebbség az, hogy így *el lehet bújni* mondjuk a felettes mögé. De hogyha az embernek nincs már felettese, akkor annyira nem. Nem olyan nagy lelki teher egy ilyen döntést meghozni. A vádemelés, az ügyészi feladat. A társadalom is azt látja, hogy vádat emelünk. Szerintem még a vádemelés után vannak olyan, tehát a bíróság egy olyan dolog, ami utána kihozhat bármit is. Tehát, ha valaki ártatlan, akkor azt meg lehet állapítani. Miért nem szüntettem meg a vádemelési szakban. Kicsit olyan könnyedebb dolognak látom, és mégis több mint egy snassz nyomozás. Kicsit azért ilyen esetben, mondjuk emberekkel foglalkozunk, de papírból. Tehát az aktákból dolgozunk.

2. Elhúzódó eljárások

Ü18: - engem rettenetesen zavar, hogy nálunk nagyon elhúzódnak a bírósági eljárások. Sok esetben, aki ugye nem ügyész, meg nem vesz részt ezeken a tárgyalásokon, az nem tapasztalja, hogy két év múlva, vagy akár csak egy év múlva is egy kisebb cselekményről van szó, odamegyünk, akkor senkit a világon nem érdekel már a bűnügy, kifejezetten csak engem, mint ügyészt, mert nekem ugye az én ügyem. Olyan értelmetlennek találom. Sokszor már a sértett maga azt mondja, hogy ő már el is felejtette, nem érdekli. A megyében ilyen kis falvak vannak, együtt élnek sértett, gyanúsított, vádlott. Már szerintem azóta más sérelmek is érték. Néha azt se tudja, miről beszélünk. Tehát maga az, hogy nem tudunk mi olyan flottul eljárni, amit tanultunk az egyetemen, hogy a bűnt azonnal kövesse a büntetés, hanem jóval utána következik. Nem sok értelmét adja kisebb cselekményeknél.

3. A „futószalag-érzés”

B16: - […] a sértettek úgy adják egymásnak a kilincset, hogy az egyik kívül, a másik belül fogja. Mert olyan gyorsan hallgatjuk ki őket. Ennek ellenére, tele vagyunk ilyen ügyekkel. Pincebetörés, nyolcvan-száz embert hallgatunk ki néha két nap alatt. Iszonyatos. Tehát ha ezt valakinek elmondjuk, akkor azt mondja, hogy ez futógép. Ez már nem is szalag, ez már gép. És csináljuk így. És ennek ellenére a statisztikában, két-három napig is dolgozhatunk vele, és nem biztos, hogy még be is fejezzük. És akkor úgy jön ki a statisztika, hogy a lábadat lógattad egész héten, meg egész hónapban. Mit csináltál te itt?

***

Ü28: - Agyonterheltek az ügyészségek, különös tekintettel igaz ez a székhely szerinti ügyészségekre. És nyilván hogyha egy ügyész egy új feladatot kap, jelesül a közvetítői eljárásban, akkor elsőként azt fogja megnézni a törvényszövegből, hogy neki meg kell hallgatni a gyanúsítottat, és meg kell hallgatni a sértettet, mielőtt dönt arról, hogy közvetítői eljárásra utalja az ügyet, vagy nem. Ez neki kettő plusz kihallgatást jelent.

***

Ü34: - […] itt azért nagy mennyiségű ügy az, ami keresztül megy a kezünkön. Iparszerű – hogy mondjam – futószalagszerű tevékenység folyik. Nem mindig van arra lehetőség, hogy minden ügyet olyan lelkiismeretességgel, olyan átgondoltsággal végezzen az ember. És nem mindig van arra idő, hogy a velünk kapcsolatban álló, és a felügyeletünk alá tartozó nyomozóhatóságoknál mindig úgy szervezzünk, úgy adjunk át követelményeket, ahogy azt kellene.

DRAFT

Ü30: […] azt látom, hogy egy idő után itt a kollegák teljesen belefásulnak. Tehát úgy kezelik ezeket az ügyeket, hogy ilyen papír. És ez nagyon nem jó. És ez vezet ahhoz például, hogy az egyszerűbb megoldásokra törekedjünk. Vádoljuk meg, és aztán csak lesz valami. És óckodnak az új dolgoktól is.

4. A folyamatos jogszabályváltozások okozta elbizonytalanodás, reformokkal szembeni ellenállás

B09: - Az ügyészségi, bírói szakban pedig szintén az a probléma, hogy rendkívül sok és rendkívül gyakori a jogszabály módosítás. Ami egyáltalán nem egészséges. Se nekünk, se az embereknek. Mert hogy várjunk jogkövetést akkor emberektől, amikor félévente módosulnak akár az új jogszabályok, akár, ha csak veszem a büntetőeljárási törvényt, itt az utóbbi 98-as, 2002-ben hatályba lépett, addig is módosították, azóta is többször módosították?"

***

B13: - Tehát ha egyszer megalkotnak egy törvényt, akkor lehetőleg olyan törvényt alkossanak, aminek bizonyos alapelveit ne kelljen újra megváltoztatni, és ismételten hozzányúlni. […] a technikai jellegű változtatások annyira gyakoriak. És szinte azt kell mondjam, ami most hatályba lépett, és megtanultam, azt egy hónap múlva már el lehet felejteni, mert teljesen más lesz helyette.

***

Ü30: - Amikor az új Be. megjelent, […] akkor valaki, aki már jobban ismerte […], elmondta, hogy ez és ez lesz. Mi meg, akik úgy komolyan vettük, hogy szeretnénk tudni, hogy hogy fog működni, mi kérdeztünk. És csak kérdeztünk, kérdeztünk, és válaszok nem voltak rá. Na most időről időre küldenek le – nyilván Legfőbb Ügyészség az, aki ezeket a jogszabályokat úgymond véleményezi, meg ezzel kapcsolatban a gyakorlatot próbálja egységesíteni -, és akkor időről időre kapunk ilyen leiratokat, hogy na most ezt így kell alkalmazni, ezt meg úgy.

***

Ü19: - Azért tudni kell, hogy elég konzervatívak vagyunk, bírók, ügyészek, rendőrök. Szóval ez kialakul. Szeretünk úgy dolgozni – te hát abban az értelemben konzervatívok, hogy van egy adott eljárási folyamat, most az utóbbi években nagyon sokat változott, és ez nagyon zavar is bennünket. Szeretjük magunkat tartani ahhoz az eljárási folyamathoz, ezekhez a berögződésekhez. És szeretjük általában, most nem magamról beszélek elsősorban, szeretünk rutinból dolgozni, meg úgy végigvinni a folyamatokat. Tudjuk mi előre, hogy körülbelül mi lesz a vége. Ugye nekik pont az a célunk, törvényhozónak, hogy ezt másképpen csináljuk.

***

Ü43: - Az a baj, hogy mi is egy olyan szerv vagyunk, ami nehezen mozdul. Berögzött dolgokat azért nehezen tesszük le. Pedig lehet hogy jobbak lennénk. […][ha kicsit több időnk lenne] akkor nem így zajlanának, nem így dőlnének el emberi sorsok.

3.2.2. Izolált és hierarchikus szervezet

Sajátos szervezetrendszerrel rendelkezik mind az ügyészi, mind a bírói kar: egyszerre erősen hierarchizált, másrészről – a Legfőbb Ügyészség és a Legfelsőbb Bíróság autonómiájának köszönhetően – megteheti, hogy viszonylagos izoláltságban működjön a többi központi állami intézményrendszerhez képest. Az alábbiakban néhány olyan szempont kerül kiemelésre, amely jellemezően előfordult jogalkalmazók megnyilvánulásaiban és – véleményem szerint – valahol mind kapcsolódnak a szervezet erősen hierarchizált és/vagy izolált jellegéhez.

1. A bírói függetlenség kérdése

A bírói függetlenség fogalmának értelmezése egy újabb terület, amelynek mélyreható elemzése külön tanulmányt igényelne. Itt csak röviden kerül megemlítésre, hogy számos alkalommal jogalkalmazók – elsősorban bírák – e fogalommal legitimálják a szervezeten belüli és társszervekkel való kommunikáció hiányát. Itt csak kérdésként merülhet fel, hogy vajon mit is jelent a bírói függetlenség, mik is az e mögött meghúzódó eredeti megfontolások, alapelvek? A függetlenség biztosítása valóban azt a célt szolgálja, hogy a bírói munka mentesüljön minden belső és külső párbeszédtől, amely hatással lenne a bírói munkavégzésre? Vagy mindez egy félresiklott értelmezése a fogalomnak, és arra jó, hogy a bíróságok erre hivatkozva elszigeteljék magukat a társadalom többi alrendszerétől?[52]

2. Visszajelzések, szupervízió, team munka-tapasztalatok hiánya

Az előző kérdésből következik, hogy bírák és ügyészek számára is minimális lehetőség van a napi szintű szakmai visszajelzésekre, valamint a szervezeten belüli és társszervezetekkel való együttműködésre. Így az egyéb szakterületek tevékenysége, ismeretei, szempontjai szintén kevéssé ismertek a jogalkalmazók számára. A szervezeten belüli kommunikációval kapcsolatban számos interjúalany kihangsúlyozta, hogy munkatársaival és főnökével oldott a hangulat, szakmai kérdéseiket jól meg tudják együtt beszélni. Ennek ellenére teljes mértékben hiányzik a rendszerben az önismereti fejlesztésre és szupervízióra való lehetőség, vagy az ezek igénybevételére való motiválás. Ugyanakkor ilyen típusú fórumok kulcsfontosságúak lennének, hogy ügyészek/bírák ne csak mint hivatalnokok oszthassák meg szakmai kérdéseiket (olyanokkal, akikkel egyébként munkaviszonyban állnak), hanem mint „emberek" is feltárhassák dilemmáikat, az emberi sorsokról való döntési felelősség okozta nehézségeiket és örömeiket. A „visszajelzési kultúra" hiánya egyben összetevője lehet annak is, hogy – ahogy számos jogszociológiai elemzésben olvasható[53] – a bírói és ügyészi szervezetrendszer viszonylag erősen tartózkodik a szervezeti működésüket elemző tanulmányoktól, kutatásoktól és kritikáktól.

A külső elemzés hiánya és a reformokkal szembeni ellenállás oda-vissza ható tényezők: minél kisebb a nyilvánosságra, átláthatóságra és reflexivitásra való lehetőség (vagy kötelezettség), annál fontosabb stratégiává válik ezek elkerülése, a „szervezeti bezárkózás". Mindennek eredménye a már megszokott eljárásokhoz való ragaszkodás, és a változtatások lehetőség szerinti elkerülése, mely tovább erősíti a bezárkózás szükségességét (hiszen egyre nagyobb az elvárt és a tényleges működés közötti szakadék). Ez az „ördögi kör" ugyanúgy megjelenhet egy-egy szakember, mint a szervezet egészének szintjén.[54]

3. Ügyészek, bírák mint „magányos harcosok" az igazság szolgáltatásában

A fentiekből következően az ügyészeknek és bíráknak úgy kell a bűncselekményeket feltárni és azokra hatékonyan reagálni, hogy közben minimális együttműködési lehetőségekre van mód egyrészt az egyéb szociális, oktatási, gyermek- és ifjúságvédelmi szervezetekkel, másrészt magukkal az érintett személyek legszűkebb közösségeikkel (elkövetők, áldozatok családjai, barátai, kisközösségei). Ugyanakkor – elmondásuk szerint is – a bűnelkövető életmód kialakulása mögött leghangsúlyosabban az elkövetők családi és kisközösségi háttere áll. Más szóval, a „betegséget" az igazságszolgáltatás ott kezeli, ahol fáj, és nem ott, ahol a betegség kialakult.

[52] Ahogy Fleck Zoltán fogalmaz: „a függetlenség jelentős retorikai értékkel is bír, amely gyakran nehezíti annak megértését, hogy nem önmagáért való, vagy abszolút érvényesülést kívánó előírás. […]a kontrollált bíróság függetlenség nélkül gyenge, egy független bíróság felelősség nélkül pedig veszélyes; egyik sem szolgálja az alkotmányosságot. […] elválaszthatatlan egymástól a bíró függetlensége és felelőssége." (Fleck 2006, pp. 151-152.)

[53] Fleck 1996

[54] Többek között ennek elkerülését szolgálja pl. a szociális szakemberek szupervíziós kötelezettsége is.

Mivel együttműködés sincs azon szervekkel, akik a „betegségmegelőzésben" segíthetnének (családi, szociális, gyermekvédelmi ellátórendszer), így nem meglepő, hogy az igazságszolgáltatási szervek kötelező gyakorlatai inkább tünetkezelések, mint érdemi, bűnözést csökkentő eljárások. Ezt azonban maguk, a kérdezett jogalkalmazók is sokszor bevallották, kiemelve, hogy ők már utolsó lépcsőként lépnek a problémakezelésbe, és hangsúlyozva, hogy az állami rendszereknek, bűnmegelőzési funkciójú szerveknek azelőtt kell hatékonynak lennie, mielőtt az eset az ő asztalukra kerülne. Az együtt(nem)működések mögött a kérdezettek elsősorban strukturális szempontokat hangsúlyoztak ki: okokként nem személyes, szakmai kritikákat említettek; indoklásaik alapján az izolációt az eredményezi, hogy maga a büntetőeljárási folyamat már nem teremt lehetőséget és indokot az egyéb szervekkel való együttműködésre. Ennek ellenére azonban fontos itt kiemelni, hogy a kérdezettek nagy része különlegesen pozitívan értékelte a pártfogói szolgálat működését és a pártfogók felkészültségét, és megerősítették, hogy számukra komoly garancia, hogy a mediációs szolgáltatás a pártfogói szolgálat koordinációja alá került (erről részletesebben majd a mediációval kapcsolatos attitűdöknél esik szó).

A bírói és ügyészi munka izoláltsága lehet annak az oka is, hogy a beszélgetések során többször látható volt, mennyire szegmentált sok jogalkalmazó tudása, mennyire kevés információkkal rendelkeznek a társintézmények, társszakmák tevékenységeiről és kompetenciáiról. Ez leginkább a pszichológiai jellegű szakmák kapcsán derült ki[55], illetve akkor, amikor bizonyos jogi problémák a büntetőügyi és polgárügyi eljárás kombinációját tették volna szükségessé.

4. Bizalmatlanság a jogszabályalkotóktól a jogalkalmazók felé

Az erős hierarchizáltság is szerepet játszhat abban a sokak által megfogalmazott rendszerkritikában, mely szerint nincs bizalom fentről lefelé (a jogalkotótól a jogalkalmazó felé) és nincs befolyás lentről felfelé (a gyakorlati szakember hatása a szabályozásra). Bizalomhiány („jogalkotói szűkkeblűség"[56]) alatt a túlságosan részletezett szabályozások kerültek megemlítésre, amelyekkel a jogalkotó elméletben próbál jogi választ adni minden olyan helyzetre, amelyek igazából csak a gyakorlat során fognak előjönni. Ez a centralizáltság és a gyakorlat kizárólag fentről lefelé történő kialakítása vezet ahhoz, amit már korábbi jogszociológiai elemzések[57] is kimutattak: a magyar jogalkalmazó sokkal inkább hivatalnok, aki a fentről jövő utasításokat végrehajtja, mint jogalkotó, aki kreatív, egyéni módokon a maga személyével és tudásával is hozzá tudna járulni a jogrendszer folyamatos fejlesztéséhez, a társadalom aktuális kihívásaira való hatékony válaszadáshoz az igazságszolgáltatás rendszerén belül.

5. A képzésekben való részvétel limitáltsága, a nyelvtudás hiánya

Bizonyos mértékben a hierarchizáltságra és a szervezeti izoláltságra vezethető vissza, hogy ma Magyarországon erősen korlátozott a konferenciákon, speciális képzéseken való részvételi lehetőség, különösen az ügyészek számára. Fontos megemlíteni, hogy a képzési lehetőségeket nagyban szélesítette a Magyar Bíróképző Akadémia és az Ügyészképző Központ 2006-ban történő megnyitása, melyek működését számos kérdezett pozitívan értékelte. Azonban – kiemelten az ügyészképzés terén – a továbbra is erős centralizáltság, a kizárólag fentről lefelé történő, „kijelölésekre" épülő rendszer, az egyéb szakmai és civil szervekkel való együttműködések nehézkessége, valamint az idegen nyelvismeret nagyfokú hiánya az ügyészi és bírói karban mind összetevője annak, hogy a legfrissebb tudományos eredményeket, gyakorlati programokat, hazai és nemzetközi tapasztalatokat nem könnyű eljuttatni a gyakorló jogalkalmazók számára.

[55] Bár előfordult, hogy a pártfogói szolgálattal kapcsolatban is hibás információkkal rendelkezett a kérdezett.
[56] Ü 35
[57] Sólyom 1985

Mindezek ellenére fontos kihangsúlyozni, hogy egyes bírákban és ügyészekben kiemelkedő önképzési hajlandóság van, és – akár szabadidejük feláldozásával is – komoly energiákat fektetnek abba, hogy speciális kurzusokkal, másoddiplomás képzésekkel frissítsék és bővítsék tudásukat, vagy tanulmányok, állásfoglalások elkészítésével megosszák szakmai tapasztalatikat kollégáikkal. A beszélgetések során tapasztalt különbözőségek alapján arra lehet utalni, hogy míg egyéni szinten számos szakemberben meg van a továbbképzési igény, addig a szervezeti struktúra, belső motivációs rendszer ezeket kevéssé támogatja, sőt, sok esetben nehézzé teszi a továbbképzésekben való részvételt. Ez a fajta demotiváció könnyen vezethet az önképzéshez kapcsolódó szakmai ambíciók feladásához, nem beszélve arról, hogy hosszú távon a kiégés veszélyét is magában hordozza.

Néhány kiragadott interjúrészlet a fentiek illusztrálására:

1. A bírói függetlenség fogalmával való érvelés

B09: - Nem vagyok biztos, hogy erősíteni kellene a kommunikációt. A bíróságnak függetlennek kell lenni. A bíróság hozza a döntést, és ezt sem az ügyvéd, sem az ügyész nem befolyásolhatja. A közös konzultáció pont ezt csorbítaná.

FB: - Akkor is, ha nem konkrét eseteket érintene?

B09: - Akkor is. Végül is az ügyésznek, ügyvédnek meg kell lennie a saját álláspontjának.

2. Az önismeret jelentősége, a visszajelzések hiánya

FB: - Mit gondolsz az önismereti képzés szükségességéről bírók számára?

B24: – Hát ez alapvető elvárás lenne. Magunk között, ez [az interjú] úgyis anonym. Mert tényleg vannak olyan bírók, akik tényleg nagyon elbaltázott magánélettel rendelkeznek. Tehát ezt minden bíróságon tipikusan, lehetne is ilyen típusokat sorolni. Tehát olyan lelki roncsok, akik aztán – nyilvánvaló ez kölcsönhatásban van a munkájával is, és előbb-utóbb kihat rá. Ez elég rondán hangzik. De ez tényleg így van, hogy a bíróknak – és ráadásul a bíráskodással együtt jár az is, hogy az ember egy idő után hiú lesz, azt gondolja, hogy ő a legokosabb a világon. Ez valahol elkerülhetetlen, mert ott a tárgyalóteremben mindenki kussban van. És egyébként is az ő ügyei a legfontosabbak. […] Tehát van egy ilyen elbizakodottság, ilyen hiúságra való hajlam. És ez ténylegesen meg is van. És a munkával, a munka jellegével, a teherrel, azzal együtt jár ez, ilyen ördögi kör, hogy aki bíróként még mondjuk nem házasodott meg, vagy nincsen tartós kapcsolata, az simán belefeledkezhet annyira a munkába, hogy aztán ez kihasson oda, hogy nincs is lehetősége rá, hogy normális párkapcsolatra tegyen szert. És ilyen agglegények és vénkisasszonyok azért fordulnak elő. És szerintem, hát nem tudom nagyobb számban-e máshol, de a munkakörből következőleg ennek nagyobb személyiségtorzító hatása tud lenni.

FB: - Mit eredményezhet ez a munkában?

B24: – […] az ügyfelekkel való gusztustalan bánásmódot adott esetben, azt igen. Minimum tiszteletlen. Vagy lekezelő, vagy agresszív. Tehát ezek nagyon gyakran fordulnak elő. […] Mindenesetre ilyen közvetlen visszacsatolás az nincs annyira, minthogyha ilyen team munkában dolgozó hely lenne. Meg kényesek is az emberek a saját szakmai presztízsükre nyilván. Gyorsan fölveszi azt a tempót az ember, hogy ő a legokosabb a világon.

***

B2: - Hát, erre meg azt gondolom, hogy nagyon sokféle kolléga van, és egy csomó olyan embert ismerek itt a bíróságon, akibe én úgy gondolom, hogy nem szorult kellő empátia ahhoz, hogy ezt csinálja. Itt is különböző emberek dolgoznak. Azon meg nem hiszem, hogy lehet segíteni. Egy csomó olyan embert ismerek, akiről azt látom, hogy nem tud megfelelően bánni. Tehát mondjuk kihallgatni egy tizenegy éves sértettet arról, hogy hogyan erőszakolták

DRAFT

meg, ahhoz nyilván kell valami érzék vagy valami, nem tudom. Tehát hogy egy ilyennel megtaláljuk a hangsúlyt. De mondjuk egy ilyen felnőttet kihallgatni, ahol is azért, én nem tudom, hogy ezt lehet-e képezni. Lehet, hogy lehet. De valószínűleg ez megint olyan, hogy most vagy megy, vagy nem megy. […]

Vannak olyan kollégák, akik hihetetlenül merevek és elzárkózóak, és folyton rendbírságolnak, meg rendre utasítanak, meg mit tudom én. És azoknak a döntését sokkal nehezebben fogadja el mondjuk a sértett, akinek egyébként nincsen szava. Tehát magyarul le van szarva, jog szerint. Mert ő nem hivatkozhat semmire. Meghallgatta, hogy ezt kapta a vádlott, és haza lehet menni. De azért nyilván nem mindegy. Hát hiszen ez pont arról szól, hogy nem mindegy. Na mindegy.

****

Ü36-40: - Nem öröm az, hogyha valakit leültetünk évekre, mondjuk. Sajnos, aki nem annyira egészséges lelkülettel él ebben, az már annyira gépiesen csinálja, és sokszor el tudom képzelni, hogy bizonyos dolgokat itt él ki, ki lehet. Azért a hatalommal egy idő után az ember visszaél, hogyha nem egészséges a lelkülete. Minden előfordul, énszerintem.

****

B26: - Természetesen emberből van a bíró is, mindenféle érzelmek megnyilvánulhatnak, gondolhat bármit. De a gondolatait mindig félre kell raknia. Nem gondolhat olyat, hogy hű, a hétszázát, ezt aztán ami csak belefér, majd jól odakenni neki. Gondolhat persze ilyet, mert hiszen emberből vagyunk, mint mondtam, de ezt is félre kell rakni. És gyakorlatilag úgy kell ott ülni, ha úgy tetszik a jógából veszem a példát, mint egy szélmentes időben egy csöndes víztükör előtt. Ahol nincsenek még fodrok se, nem hogy hullámok. És elkezdeni abszolút olyan módon, hogy még csak ne is látszódjék semmi. De ezen túlmegyek, ne is legyen bennem semmi, ami a vádlott sorsát eleve eldöntheti. Mert hiszen ha az érzelmeimet nem tudom elnyomni, nem tudom kezelni, félrerakni, akkor előfordulhat, hogy süketté, vakká válok a mentő körülményekre, vagy az ellentétes tartalmú bizonyítékokra.

Mondott egyszer nekem egy öreg bíró olyat, ugye természetesen ilyet mondanak, hogy nem csak elfogulatlannak kell lenni, hanem annak is kell látszani. Én meg azt szoktam mondani, hogy nem kiabálunk, mert a hangrezgéstől leeshet mögülünk a címer. Ez egy nagyon fontos dolog, hogy nem azért van a bíró, hogy kiabáljon. És egy picit azért vagyok én mindig szkeptikus ezen a téren, mert hallottam már fiatal bíróról is, aki azt hiszem átesett ilyen szűrőn, hogy időnként olyan furcsán és nehezen minősíthető hangnemben beszél ügyfelekkel tárgyalóteremben. Nyilván nehéz ezeket kötni bármihez. De ez olyan, mint egy falu valahol, nem? Tudnak egymásról az emberek.

3. *Elszigeteltség a társszakmáktól, magányos küzdelem a bűncselekmények ellen*

A család része a problémának és nem partner a megoldásban:

***

B05: - […] ami elindítja ezeknek a fiataloknak a nagy százalékát, az a rossz helyre születés. Ha meg ez igaz, akkor az onnan valamiképpen való kikerülés lehet az egyik megoldás. Aztán az, hogy olyan jó bírói döntéssel találkozzon, ami elgondolkoztatásra vagy elgondolkozásra, megállásra kényszeríti, vagy mit tudom én, olyan jól sikeredjen a javítóintézeti nevelés, olyan pedagógussal találkozzon. Tehát legeslegelső sorban az a családi miliő, ahonnan jön az a gyerek. És hogy ha már viszont megtörtént a dolog, akkor olyan döntés szülessen, ami meg tudja állítani […].

***

B24: – Én úgy látom, hogy a szülők általában csak kullognak az események után. A szülőknek a születéstől kezdve kellene a mintákat beleverni a gyerekbe. Hogyha ez kisgyermek korban nem történik meg, és a serdülőkor elejére nem történik meg, akkor az öntudatra ébredő gyerek az ennek ellenhatásaként a legszélsőségesebb dolgokba megy. A kábítószerezésbe, a párválasztásban gátlástalanságba, és a bűncselekményekbe is, adott esetben. Legalább is az én véleményem az az, hogy az embert kisgyerek korában lehet megnevelni.

***

Ü31: - Az is jellemző, hogy még a szülők vannak sokszor felháborodva, hogy mit faggatjuk mi a gyereket. Még neki okoz gondot az, hogy jaj istenem, most akkor járkálnia kell az ügyészségre, bíróságra, rendőrségre, és föl van miatta háborodva. Nem is arra koncentrál, hogy most a gyereke bűncselekményt csinált. […] Volt olyan, hogy itt sírt a szülő is, hogy úristen, pedig csak egy megrovásra kellett hogy bejöjjenek a gyerekkel. De van olyan, amikor meg mondom, másik véglet, hogy fel van háborodva, hogy miért faggatjuk mi őket.

Ü32: - Vagy teljesen közönyös. Abszolút nem érdekli.

Ü33 - Nyilván nem az a gyerek az első bűnelkövető, akkor ezt is hozzáteszik, hogy jól van, eggyel több.

[…]

Ü31: – Vagy valamelyik elkövetőnek a testvére mondjuk, vagy egy háztartásban élnek, akkor tudjuk meg. Van egy ismerős családunk, akinél már nyolc évesen, meg hét évesen, meg hat évesen már raboltak. Ilyeneket azért ismerünk. Tudjuk, mire számíthatunk tőlük. Az ő esetükben például a mediációnak semmi értelme nincs, nem is lenne egyébként. Szóba se jöhet. […] Van, aki már hat évesen azzal kezdi a pályafutását, hogy rabol, annál már tizenkét, három, négy évesen jogkövető magatartás – folyamatosan követ el gyerekkorúként is bűncselekményeket. Mikor ide kerül, van neki vagy öt-hat megszüntetése. Éppen ezért emelik ki, mondjuk, a családból, és kerül olyan zártabb gyerekotthonba.

Ü34: – Igazából nem tudunk velük mit kezdeni. Családi háttér abszolút olyan, hogy itt mindenki a bűnözői életmódot folytatja. Úgyhogy nem is tehet mást. Ebbe születik bele.

Ü31: – Büntetőjogi eszközökkel semmit nem lehet csinálni.

FB: - Milyen eszközökkel lehetne?

Ü31: – Az, hogyha a környezetét, meg a hozzáállását az ember teljesen átalakítaná. De azt hiszem, az nem az ügyészségnek a kompetenciája.

A szociális rendszer tehetetlensége, a velük való együttműködés, speciális képzés „szükségtelensége”:

Ü32: – De sokszor az sem segít, hogyha mondjuk kiemeli a gyámhatóság. Sokszor az sem segít, hogyha már elég korán kiemelik abból a családi környezetből, ahova beleszületett, mert ők visszavágynak oda, és visszaszöknek, és ők azt választják. Nyilvánvalóan ez érdekli.

Ü34: – Nagyon sok olyan ügyünk van, aki gyerekotthonos. Családból bekerült gyerekotthonba, de mást se csinál, mint ahogy visszarakják, egyből megszökik, és megint bűnöz. Pedig ott ugye már nem lenne rászorulva, mert elvileg megkap mindent. De mégis úgy érzi jól magát, hogy kijön egy-két társával, otthonos társsal, vagy kinti barátokkal, és akkor ugyanúgy csinálja a balhékat.

Ü33: – Az a baj, mire az ügyészségnek a látókörébe kerül, tehát mire büntethetővé válik, meghaladta már a tizennegyedik életévét, már arra az időre olyan hatások érték, tehát annyi

éven keresztül és olyan negatív hatások érték, amit utána már később sokkal nehezebb még nem jogi eszközökkel is egy pozitív irányba terelni.

[…]

Ü31: – Igazából a gyermekvédelmi szolgálat sem tud ezekkel a gyerekekkel mit kezdeni. Szerintem kiemelik a családból, és ennyi amit ők tehetnek. Saját magának kellene belátnia. Bíróságon többször előfordul, hogy a bíró mondja a vádlottnak, hogy tudja hogy innen már egyenes út vezet a fegyházba? És akkor – tudom. Vagy azt mondja, hogy nem fogok többet ilyet csinálni, és legközelebb ugyanúgy ott áll.

FB: - Ügyészként mennyire tartják magukat a gyerekvédelem részének?

Ü31: – Minimálisan. Ez nem a mi feladatunk. Mi már úgymond az utolsó előtti lépés vagyunk. Úgyhogy mire hozzánk kerülnek, addigra már egy részük megjárja a gyerekvédelmet is. Sok aktában benne vannak már az úgymond előző iratok között az, hogy mikor lett védelembe véve, milyen intézkedések történtek, hogy emelték ki. Úgyhogy mi igazából nem sok mindent tudunk ezen a téren tenni.

Ü32: - Úgy általában vannak olyan bűncselekmények, amiknek más a megítélése. Ehhez mondjuk, nem kellene a külön tanfolyam.

Ü33: – Úgy kifejezetten nem indokolná semmi, hogy most akkor legyen ilyen. Legalább is szerintem.

FB: - Gyermekvédelmi pszichológiai tárgyú továbbképzések, vagy tájékoztatásnak mennyire látnák szükségét vagy értelmét?

Ü32: – Igazából személyes kapcsolatba nem nagyon kerülünk a fiatalkorú elkövetőkkel. Az utolsó előtti lépés vagyunk, úgyhogy nekünk erre igazából nem nagyon van szükségünk.

FB: - Önök szerint mennyire lenne vagy van szükség speciális képzésre vagy felkészülésre ügyészeknek vagy bíróknak, ha fiatalkorúakkal találkoznak?

Ü31: – Volt már ezzel kapcsolatban *fenyegetés*, hogy fk. [fiatalkorú]. ügyészeknek is lesz majd ilyen szakjogász képzés. De nem tudom, hogy ebből lesz-e majd valami. De igazából olyan túl sok plusz nincsen, hiszen nem kell annyi mindenre, most már kevesebb dologra kell figyelni, mint korábban. Eljárási szakban. Úgyhogy olyan nagyon nagy ördöngösséget nem jelent, bár sokan nagyon óckodnak tőle.

****

FB: - Milyennek érzed a gyermek-ifjúságvédelemben, szociális rendszerrel való együttműködés lehetőségét?

B02: - Mármint hogy a bíróság részéről? Hát biztos van lehetőség rá. De ez gyakorlatilag nálunk nem nagyon működik. De szerintem ezt te is tudod, gondolom, hogy itt azért, hát mondjuk egy fiatalkorúnál ilyen semmitmondó gyámügyi iratok vannak egy aktába szerelve bele. Ami hát arról szól, hogy gyámot rendeltek ki neki, meg van gondnoka, meg vannak mit tudom én, csinál környezettanulmányt, meg van nevelői vélemény az iskolából. Ez gyakorlatilag semmiféle együttműködést nem jelent ezekkel, akik ezt csinálják.

FB: - Mi ennek az oka?

B02: - Nem tudom. Ezt nem tudom, mi lehet ennek az oka. Pedig egyszer voltak itt, vagy többször is beszéltünk – nem is tudom már hol volt ez, teljesen mindegy, a hivatásos pártfogók. És akkor panaszkodtak, hogy hát a bíróság, az őket soha nem keresi, meg soha nem kéri ki a véleményüket. Meg soha nem kapnak semmiféle visszajelzést a bíróságról. Ez nyilván így is van. De hát a dologhoz az is hozzátartozik, és én nem akarom a bíróságokat védeni, mert miért tenném – mármint ebben az ügyben –, nincs miért. Merthogy a hivatásos

DRAFT

pártfogók soha az életben, azon kívül, hogy elküldik ezt az egy sort, hogy letelt a pártfogó felügyelet, soha, soha semmit.

****

Társszakmákról való információhiány:

Ü43: – Nem tudom, hogy eddig hogy csinálták ezeket a dolgokat. Ilyen pártfogói megkeresésem, amikor megjelenik, mondjuk a vádlott, vagy éppen a terhelt a jelenlétükben, akkor mit csinálhat. De gondolom ilyen lehet, hogy ott elbeszélgetnek vele, megkérdezik hogy mi a helyzet. Tehát olyan kapcsolatba kerülnek velük, amilyenbe mondjuk az ügyész nem kerül. *Rálátásom nincsen.*

*****

Ü11: De bizony-bizony utána voltak, hát nem mindenkinél, de azért ilyen visszaesések. […] Mert ugye erre is lehet mondani azt, hogy ha meg elítélte volna a bíróság, lehet. hogy akkor egy olyan folyamatot indít el benne, hogy ő már bűnöző, akkor könnyebb. Megindul lefelé a lejtőn. Ez már talán nem is annyira az én asztalom. Ez már inkább ilyen pszichés elemzést igényel. *Nem tudom, hogy milyen szakma foglalkozik ezzel.*

****

A család mint elsődleges tényező:

Ü30: – Hát én azt gondolom, hogy fölnőni egy ilyen családban, az maga egy tragédia. […] ahol egyszerűen szétesik egy család, mondjuk egy válás során. És mindig ott van a környezettanulmányokban. Ott volt tíz-tizenkét évesen, a legfogékonyabb életkorban, egyszerűen az apja ott hagyta az anyját. Attól kezdve anyagilag, lelkileg, minden módon megzakkantak. És teljesen egyenes útja van arra, hogy valamit csináljon. És azt gondolom, hogy ez inkább elkeserítő. Nyilván nem lehet csak áldozatként felfogni valakit. Szabad emberi akarat azért már tizenéves korban is ott van, és dönthet másként. És amikor ott vagyunk a bíróságon, és anyuka ott sír a második sorban, hogy de hát én mindent megtettem, és én most is mindent megteszek.

****

Tárgyi tévedések:

FB: - Polgári mediációról Magyarországon van valami tapasztalat?

Ü43: – Mondjuk régen szakvizsgáztam, meg államvizsgáztam is, polgári peres tanulmányaimban nem nagyon láttam ilyesmit. Tehát a választott bíróság, amikor megjelenik, hogy most kivel fognak ugye a bíróságon vitát nyitni – ott van valami. De egész egyszerűen *a polgári életben sem nagyon hallottunk még erről a mediációról.* A pszichiáterek vannak, de attól meg azért eltérő dolgok, mert nem arra megyünk rá – arra is rámegyünk, hogy az egyénnek a problémáját megoldjuk, megváltoztassuk, de nem ez a lényege az egész dolognak. Bevonjuk a sértettet is esetleg. Valahogy nincsen ez kijáródva.[…] ugye a polgári peres ügyekben szerintem az hiányzik, hogy *polgári perrendtartásban nincsen benne az a lehetőség, hogy ők elmennek oda ahova akarnak.* Nincs választott bíróság, és megbeszélik a problémájukat. Még a polgári peres életben sincsen benne. Az túl gyors, hogy szerintem bevonni a büntetőeljárásba.

(Polgári mediáció 2002 óta külön törvény[58] által szabályozott eljárás.)

***

[58] 2002 évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről

B02: - De, általában a környezettanulmányt, azt nagyon sok esetben rendőr csinálja. És azok érdekes módon – tehát lehet a rendőröket szidni, és szoktam is –, de ezeket sokkal tárgyilagosabban írják meg.

FB: - És a fiatal felnőttek?

B02: - Hát a felnőttekről nem szoktak környezettanulmányt, csak a fiatalkorúakról.

(*Környezettanulmányt 2003 július 1-e óta kizárólag a pártfogó felügyelők készítenek.*)

*****

Ü31: - A másik véglet, hogy van olyan ország, ahol fiatalkorúval szemben is lehet *halálbüntetés*t kiszabni.

FB: - Ez hol van?

Ü31: – Franciaországban (*az interjú után fél órával helyesbített, hogy tényleges életfogytiglanra gondolt és nem halálbüntetésre*). Ott lehet velük szemben is, igen. Jó, hát mondjuk nem azt mondom, hogy itt is azért mindent, de mondjuk azért van itt is egy-két olyan fiatalkorú elkövető, akinek a cselekménysúlya, ha felnőtt lenne, akkor, szó szerint, életfogytiglant kapna.

(A halálbüntetést az Európai Unió összes tagállamában eltörölték.)

****

B44: - Ha látjuk a külföldi tendenciákat is…*lopásért*, *kábítószerért* mit lehet kapni, hogy *leültetnek*! Külföldön, hogyha kezet emelsz valakire, 10-20-30 évekről beszélünk!

FB: - Ilyen szigorodást látsz a külföldi tendenciákban?

B44: - A külföldiben igen.

(Európában jellemzőbb a kettős nyomtávú büntetőpolitika, amelynek lényege, hogy a csekélyebb súlyú bűncselekmények büntetésére inkább az alternatív, reszocializáló célú intézkedéseket alkalmazzák és szabadságvesztéssel csak a nagyon súlyos bűncselekményeket büntetik.[59])

4. Bizalmatlanság a jogszabályalkotóktól a jogalkalmazók felé

Ü35: - Belemondhatom? Kérem szépen, a rettenetes magyar ostobaság. Tessék szíves megfigyelni ezt a mentalitást, ezt a porosz-orosz mentalitást. A jogalkotó úgy bánik a jogalkalmazóval, ahogy a jogalkalmazó bánik az ügyféllel. Nekünk kiskorúsított gyermekként ugye óvjuk, intjük, időnként nyakon legyintjük. Ugyanígy bánik velünk a jogalkotó is. Nincs bizalom. Majd meglátjuk, működik-e a jogintézmény, nem működik-e a jogintézmény. Általában a magyar jogalkalmazói gyakorlatban a kreativitás hiányzik. Egy poroszos iskolaszerű, tanítóbácsis pálcával. […]Mindegyik jogintézménnyel kapcsolatban ez a féle szűkkeblűség, jogalkotói szűkkeblűség megfigyelhető volt. Adom is, meg nem is. Szabályoztam is – mert biztos, hogy van rá nemzetközi kötelezettségem -, de azért isten igazából nem gondolom ám komolyan.

FB: - Szóval a jogszabályban egyfajta bizalmatlanságot lát?

Ü35: – Nem csak a mediációnál. Általában minden jogintézménynél így van. Egyfajta bizalmatlanság, odavágjuk, és akkor…

FB: - Lát-e arra lehetőséget, módot, hogy ez valahogy egy partneri párbeszéddé váljon a jogalkotó és a jogalkalmazó között?

Ü35: – Nem. Hát akkor nem Magyarországon vagyunk. Azok a jogalkotók, azok énnekem, vagy önnek az osztálytársai, évfolyamtársai – egymással jó emberi viszonyban vagyunk, ők is

[59] Erről bővebben lásd: Kerezsi (2006b)

elröhögcsélnek rajta, hogy milyen hülyék vagyunk, meg ti is milyen hülyék vagytok. Amikorra oda kerül a sor, hogy együttműködésre van szükség, semmi változás nincs. Visszaül a hivatalához, beleül abba a féle rendbe.

FB: - Az újdonságtól való félelem?

Ü35: – A bizalmatlanság. Tehát ez egy általános társadalmi jelenség. A bizalmatlanság. Nehogy valami bajom legyen nekem. Abból nincs baj, ha bizalmatlan vagyok. Hogyha bizalommal vagyok az embertársaim iránt, akkor be fognak csapni, és azt fogják mondani, hogy én hülye vagyok.

5. Képzésekben való részvétel limitáltsága, nyelvtudás

Ü30: - konferenciákra? […] Ugye azok a végvárak, ezek a helyi ügyészségek, ide jut le a legkevesebb dolog. Ide jut le a legkevesebb pénz, legkevesebb információ. Olyanokat küldenek ilyen konferenciákra, akik lehet, hogy gyakorlatban nem is nagyon találkoznak ilyenekkel.

****

FB: - Ha egy ügyész egyénileg valamilyen kapcsolat folytán ki tudna valahova menni, mennyire van módja egyénileg ezt kiharcolni?

Ü12: - Nem tudom megmondani. Szerintem hivatalossá kéne mindenképpen tenni. Tehát ügyészként csak úgy mehetne ki, hogyha ez valamilyen szinten hivatalossá – tehát én magánkapcsolatban mondjuk kimennék, most mondok egy példát, Ausztriába valahol az ügyészségre, az egy magán dolog. De hivatalosan én ott nem jelenthetek meg ügyészként. Csak magánemberként.

3.2.3. Érdekek a jogalkalmazói munkakörben

Milyen egyéni motivációk hajtják a bírókat és ügyészeket a mindennapok során? Bár a kérdés erősen összetett és kifejtésére nincs mód a jelen tanulmányban, talán valamelyest képet kaphatunk néhány, számukra fontos szempontról, ha megnézzük, a kérdezettek miként foglalták össze szakmai céljaikat, egyéni céljaikat, a rendszer fejlesztéséhez kötődő „kívánságaikat", sikerélményeiket és kudarcélményeiket (Ön mit tekint egyéni céljának a mindennapok során? Milyen reformokat igényelne az igazságszolgáltatás rendszerében? El tudna-e mondani egy történetet, amelyet sikerként/kudarcként élt meg?, stb.).

Érdekes volt megfigyelni, hogy a válaszok viszonylag jól elkülöníthetőek voltak két fő csoportra: az egyik típusban elsősorban az *emberi* tényezők, érzelmek, dinamikák kerültek kiemelésre, a másikban inkább az *eljárással*, ügymenettel kapcsolatos szempontok hangsúlyozódtak. Példaként említhető, hogy egészen más típusú sikerélmények kerültek megfogalmazásra, amikor az érintettek pozitív visszajelzése eredményezte a jó érzést (humánum-központúság), mint amikor egy szövevényes ügy sikeres felgöngyölítése, vagy egy jól felépített vád eredményessége maradt meg sikeres élménynek (eset-központúság). A humánum és az eset-központúság kettősége egyaránt megfigyelhető volt a célok, érdekek és a siker-kudarc élményekkel kapcsolatos válaszokban is.

Természetesen a legtöbb szakember számára az *eljárással* kapcsolatos és a mögöttük lévő *személyekkel* kapcsolatos szempontok együttesen jelennek meg. Azonban a narratívákból jól kivehető, hogy a két szempont súlya eltérő az egyes személyek számára. Ez megállapítható abból, hogy a fenti kérdésekre adott válaszokban melyik került elsőként megemlítésre, melyek tértek inkább vissza az érvelésekben, és melyek azok, amelyek viszonylag háttérbe szorultak, vagy egyáltalán nem jelentek meg a válaszokban. Mindezek alapján két fő gondolkodásmód-típus különböztethető meg, melyeket itt a

„holisztikus" és „formális" címkével látjuk el. A két megközelítés közötti főbb különbségeket az alábbi (1.sz.) táblázat tartalmazza:

	„Formális"	**„Holisztikus"**
Cél	Szabályszerű büntetőeljárás lefolytatása, a formális szabályok lelkiismeretes betartása; a megérdemelt büntetés kirovása	A felek szempontjából is „értelmes" eredmény elérése az eljárás során
Igazságértelmezés	Abszolút igazság, igazságérzet által vezérelt küzdelem	Nyitottság a relatív igazságra, a felek közötti dinamikák figyelembe vétele
Érdek	Saját (ügyészként, bíróként megjelenő) érdekek érvényesítése; „az én feladatom, hogy végigvigyem, amiben hiszek"	A bűncselekmény mint társadalmi probléma holisztikus kezelése; „én egy szereplő vagyok a rendszerben, és a többi szereplővel együtt kell a jó megoldást megtalálnunk"
Kimeneteli cél	Győzelem	Konszenzus
Kommunikáció	Statikus; az egyéni érvrendszer minél meggyőzőbb, konzisztensebb felépítése	Dinamikus; a folyamat során tapasztalt benyomásokra való reaktivitás

1. táblázat: Célok és érdekek kettőssége

Az egyéni célok, motivációk ilyen módon történő megkülönböztetése számottevő jelentőségű lehet, különösen akkor, amikor a kérdés, hogy egy új jogintézmény bevezetése milyen motivációkat és aggályokat jelenthet az egyes jogalkalmazók számára. Ennek mentén végiggondolható, hogy egy reform során hogyan növelhető a joggyakorló szakemberek körében az új jogintézmény legitimitása és hogyan válhatnak az érintettek maguk is partnerekké az intézmény alkalmazásában.

Ezen a ponton fontos kiemelni egy szempontot, amely meglepő súllyal szerepelt számos kérdezett gondolatai között: a munkájukra történő pozitív visszacsatolás, az ügyfelek elégedettsége. Érdekes volt megfigyelni, hogy – bármennyire is az ügyészi és bírói munka leginkább „papírból történő munkavégzést" jelent és a „jogalanyokkal" való személyes találkozás lehetősége erősen limitált – milyen nagy hatással van a szakemberekre egy-egy jó szó, pozitív visszacsatolás, munkájuk elismerése, és ezeknek az élményeknek mekkora szerepe van, amikor szakmai sikerekre emlékeznek vissza.

Mindez felveti azt a kérdést, hogy vajon a büntető-igazságszolgáltatás rendszerében mennyire van módjuk a jogalkalmazóknak ezt a visszacsatolást megkapniuk? Mennyire érezhetik munkájuk, szerepük legitimációs erejét? Növelhető-e az állampolgárok igazságszolgáltatási szervekkel való együttműködési hajlandósága akkor, ha ez a legitimációs szerep erősödik? Ha igen, miként érhető el mindez, mik segíthetnének abban, hogy állampolgárok elégedettebbek legyenek az igazságszolgáltatási rendszerrel, és jogalkalmazók erről több visszajelzést kaphassanak?[60]

A fenti gondolatokra néhány illusztráció az interjúkból:

Érdekek

FB: - Mennyire van külön érdekeltség az ügyészi és ügyvédi célokban?

[60] Az elégedettségi tényezők nem „csak" a résztvevők jó érzésének indukálói, hanem fontos bűnmegelőző funkcióval is bírhatnak. Mindezt, többek között, Lawrence Sherman ellenállás-elmélete (*defiance theory*) (1993), valamint Tom R. Tyler procedurális igazságszolgáltatást középpontba helyező megközelítése (1990) empirikusan is igazolja. Ezek alapján a büntető-eljárással való elégedettség (fair eljárás érzete) szerepet játszhat a bűnismétlés visszaszorításában, az „igazságtalannak" érzett eljárás pedig bűnismétléshez vezethet.

B24: – Van olyan, amikor közös. De az ügyészségeknél ott van a váderedményesség, ami egy olyan statisztikai mutatóként. A bíróságnál az van, hogy hozzak lehetőleg jogerős ítéletet, mert azt egyszerűbben írásba tudom foglalni, röviden, és lehet letenni irattárba. A védőknél, ott meg egy optimumra törekednek. Amit a vádlott elfogad, tehát nem szoktak csak azért fellebbezni, hogy még másodfokon is munkadíjat kaszáljanak.

***

Felek pozitív visszajelzése

Ü21: - Nekem milyen érdekem fűződne ahhoz, hogy ezt az embert én elítéltessem? Semmiféle érdek. Most akár valaki ezt elhiszi, akár nem. Mert az ügyésznek ez az érdeke. Dehogy az az érdeke. Az ügyésznek mindig az az érdeke, hogy a lehető legenyhébb büntetést kapja az a szerencsétlen.

***

Ü38: - [Célunk, hogy] megnyugtatóan tudjuk lezárni azt az ügyet, hogy a mi eljárásunknak volt valami konkrét haszna is. Nem csak kapott egy büntetést, és akkor aztán folytatja tovább. Hanem valamifajta remény van arra, hogy az eljárásnak volt valami haszna, valami jövőbeni visszatartó ereje is.

***

Ü39: - Ez a munka olyan, hogy fel kell tenni a kérdést, hogy mi a sikerélmény számunkra. Az hogy eredményes egy vád, hogy leültetünk valakit három év fegyházra? Akkor már sokkal inkább, hogyha mondjuk, vannak ilyen mediációs eljárások, hogy most pontot rakjak itt a gondolatmenet végére – vannak ilyen mediációs eljárások, amik mondjuk eredménnyel zárulnak. Ez akkor jelentheti az eredményességet, hogyha a sértett elégedetten jön ki egy ilyen eljárásból. Az jelenti az eredményességet. És mondjuk egyfajta feltöltődést, elégedettséget. Nem öröm az, hogyha valakit leültetünk évekre, mondjuk.

***

B13: - Szóval egy olyan dolog, hogy volt valaha nagyon régen egy emberölési ügyem, ahogy egy elkövető megölt egy nőt és kirabolta. Elvitte az ékszereit, meg ami pénzt talált otthon. És én ezért életfogytiglani fegyházra ítéltem. Ami persze nem azt jelenti, hogy soha többet nem szabadulhat ki a börtönből, hanem azt hiszem húsz évet kellett neki letölteni. De még nem szabadult ki, de hamarosan szabadulni fog. És nem rendszeresen, de azért néhány évente küld nekem levelet, karácsonyra üdvözlőlapot. És a levélben beszámol arról, hogy mi történt vele. Én persze nem nagyon válaszolok ezekre a levelekre. Egyszer válaszoltam rá, amikor hivatalos ügyben is valami jogi felvilágosítást kér. Az tűnt ki a levélből, hogy ő korrektnek tartotta a bírósági eljárást. Megérdemelte a büntetését, most bűnhődik érte. Az első levelében azt írta, hogy megkeresztelkedett a börtönben és tanul és főiskolát végez. Könyvtárosi diplomát szerzett a börtönben. Még a diplomaosztójára is meghívott, de természetesen nem tudtam elmenni. Messze is van az a város, ahol ez van. És most már a szabadulás előtt áll. Csak egy dolog, ami miatt aggódik. Még ez jogos, és persze nem tudtam erre válaszolni neki, hogy az életbe hogy fog tudni visszailleszkedni. Megnősült a börtönben és kiengedik most már bizonyos időszakonként az intézetből a feleségével, hogy együtt lehessen. Tehát kedvezményeket kap már, mert most már hamarosan szabadulni fog. És úgy tűnik, hogy teljesen új életet akar kezdeni. Ezért tett is, hogy új életet kezdhessen.

***

Ü18: Nekem elsősorban ez lenne kedvezmény, hogy nem ott találkoznék először, hanem lehetőségem lenne arra – mint ahogy időnként lehetőségem is van -, hogy én is jó bácsiként szerepelhessek a tettesek előtt is. És fölajánlhassak nekik valamilyen választási lehetőséget.

DRAFT

***

Ü21: - Siker? Egy panaszos volt tulajdonképpen. Szegénykém állandóan bejárt, és próbáltam valamennyire segítséget nyújtani. Tehát egyrészt a kárigénynek az érvényesítésében, másrészt pedig segítséget nyújtani a dolognak a feldolgozásában. És akkor azt mondta nekem, hogy tudja mit, ügyésznő? Azt tudom magának mondani, maga többet ér, mint két Seduxen. Hát ez volt életem legnagyobb sikere. Hogy én meg tudtam őt nyugtatni.

***

B05: Sikernek, vagy nagyon-nagyon szép élménynek őrzöm azt, amikor első három-négy évben kaptam Baracskáról egy levelet, franciakockás papíron H. Gyuritól, természetesen a nevet kifütyülöm, tehát az nincs. Aki valami olyasmit írt, hogy ővele még ilyen szépen nem beszélt senki. Tehát az, hogy az ember ezt el tudja érni. De ezzel nem vagyok egyedül, az U. Vikinek is egyszer egy ilyen irkacsokis papíron, vagy nem tudom min írtak a börtönből, hogy az nagyon jó érzés, mikor az ember ilyen rettentően elesett meg nyomorult emberektől, akiket elítél, azoktól kap két-három jó szót. Vagy például az, hogy a romákkal nagyon jó kapcsolatot tudok tartani. Vagy hogy megtanultam egy olyan nyelvet, amit ezek a nagyon alulról jövő emberek beszélnek. Tehát hogy egy olyan speciális világban élek, ami nem sokaknak adatik meg.

***

B24: - De a legjobb az, amikor olyan visszajelzés van – akár szemtől szembe, mondjuk odajön egy idős ügyvéd és azt mondja, hogy hát ne haragudjak, hogy ő ezt most így véleményként elmondja, de hogy, és akkor megdicsér. Ezek olyan dolgok. Az elszigeteltség, plusz a hiúság az eredményezi, hogy ki vagyok éhezve arra, hogy legalább ilyen dicséretben részesüljek. Olykor van az embernek része benne.

***

B25: - Annál jobb érzés – fk-bíróként -, mint amikor úgy látom, hogy itt volt, próbára bocsátottam, egy-két évvel ezelőtt irattárba tettem ezt az aktát, amikor meghoztam a döntést. Eltelt egy-másfél két év, a próbaidő tartama, ez az akta onnan el nem mozdult az irattárból. És most egyszer kapok a pártfogótól egy étesítést, hogy kifogástalan volt, letelt. És én ráírom, hogy tudomásul véve, irattár. És ez mutatja, hogy nem kellett más bíróságnak elküldeni. Letöltötte a próbaidőt, ez így eredményes volt. Ez az egyetlen értelme, ilyen formán pozitív visszaigazolás van, hogy jó volt, értelme volt, helyes volt. Megnyugodtam. Ezek sikerélmények. Ennél jobb érzés nincs, ez jó.

***

B26: - Szilágyi Jánosnak volt a műsora, éjszakai beszélgetős műsor. A rádiót általában az ember háttérnek használja, de ő [barátja] hallgatta szívesen ezeket a műsorokat. És az volt, hogy megkapta a figyelmét, hogy egy börtönviselt emberrel beszélgetett. Ilyen telefonálós műsor. 'És akkor mit csinál? Miért volt elítélve?' 'Betörésekért.' […] És akkor a riport – természetesen nem mindig figyel oda az ember, csak volt valami kérdés, hogy minek köszönheti, hogy ennyire sikerült jó útra térni? És azt mondta, hogy volt egy bíró az utolsó ügyében, aki őt emberszámba vette, és hogy ő akkor úgy gondolta, hogy akkor itt abba kéne hagynia. És akkor elhangzott a nevem. Most én ennél nagyobb elismerést – én azt hiszem, hogy ez a legfontosabb.

3.3. Általános attitűdök

E tanulmánynak nem tiszte átfogó elemzést adni a jogalkalmazói attitűdökről. Azonban az elvégzett 45 interjú során kellő óvatossággal, de megfogalmazható néhány észrevétel, amely jobban segít bemutatni a kutatásban résztvevő alanyokat. Emlékeztetőül fontos ismét megemlíteni, hogy a kutatás

DRAFT

önkéntesen jelentkezett szakemberek véleményeiből állt össze és a beszélgetések egy mediáció előnyeit bemutató film megtekintésével indultak. E két tényező kétségkívül torzító hatással lehet az eredményekre, hiszen mindkét elem hozzájárulhat ahhoz, hogy 1.) eleve nyitott szellemiségű szakemberek jelentkeztek az interjúra; 2.) a film a mediációval kapcsolatban – nem titkoltan – elsősorban a pozitív szempontokra hívta fel a figyelmet.

Ugyanakkor a kutatás szempontjából fontos volt mindkét tényező[61] megléte. Továbbá, az interjúalanyokkal történő beszélgetések átlagos hossza 90 perc volt, így a válaszok nem egy rövid kérdőívre adott sablonos reakciók, hanem részletesen kifejtett, a beszélgetések alatt többször előjövő (és többször újraértelmezett) megfontolások voltak. Ezek alapján feltételezhető, hogy az interjúk betekintést adtak az interjúalanyok „valódi" személyiségébe, és az itt említett torzító, sugalmazó hatású tényezők szerepe ezzel párhuzamosan csökkent.

A jelen tanulmány nem vállalkozik arra, hogy statisztikai adatokkal és tartalomelemzéssel alátámasztott képet adjon a mintába került jogalkalmazók attitűdjeiről. Egy általános kép lefestésével azonban jobban elképzelhető, hogy milyen típusú személyiségek vettek részt a kutatásban. Továbbá, az itt megemlített szempontok esetleg további empirikus vizsgálatok kiindulópontjai is lehetnek, melyekkel statisztikailag is megerősíthető (esetleg elvethető) az itt említett szempontok relevanciája.

Az interjúszövegek alapján az alábbi, általános megállapítások tehetőek:

1. Formalitás - informalitás

A kérdezettek 53%-a (24 fő) inkább formálisan, 47%-a inkább informálisan vett részt a beszélgetésekben.

2. Kognitív – érzelmi fókusz

Hasonló arányokat mutat a kognitív és érzelmi szempontok előfordulása: míg kb. 55% (25 fő) inkább racionális szempontokat hangsúlyozott, addig 45% (20 fő) inkább az érzelmi szempontokra helyezte a súlyt érveléseiben.

3. Pozitív – negatív hozzáállás

A kérdésekhez, felvetésekhez való általános viszonyulás alapján elmondható, hogy a kérdezettek kb. 70%-a pozitív (32 fő), míg kb. 30%-a (12 fő) inkább negatív attitűdöt mutatott a beszélgetés során.

4. Személyiségtípusok

A beszélgetések alapján óvatossággal, de felvetés jelleggel megállapítható, hogy a kérdezettek gondolataik, érzelmeik, kiemelt szempontjaik, megfogalmazási stílusuk alapján 5, viszonylag jól elkülönülő kategóriába sorolhatóak („az önértékelő", „a tanár", „a filozófus", „a hivatalnok" és „a cinikus"). Természetesen ezek a „személyiségjegyek" mindenkiben keverve találhatóak, azonban valamelyik elem minden esetben domináló szereppel bírt. A 2. táblázatban az egyes személyiségtípusok jellemzői olvashatóak, a 3. táblázat pedig az interjúk során megfigyelt attitűdöket hasonlítja össze az egyes típusok esetén. Mindezt néhány illusztráló idézet követi (bár itt megjegyezendő, hogy a tipizálásban a non-verbális – itt nem leírható – jelek (intonáció, testtartás, mimika, hangerő, stb.) legalább olyan szereppel bírtak, mint a verbálisak.

[61] melynek indoklását lásd korábban a kutatás módszertani ismertetésében

TÍPUS	KONCEPTUALIZÁLÁS
ÖNÉRTÉKELŐ	Belső reflexiók, önismeret, önelemzés; önkritikusság, saját korlátok felismerése; egyéni motivációk hangsúlyozása; érzelmi szempontok kihangsúlyozása; ügyfelekkel való empatikusság; megfogalmazások elsőszemélyben; emberi szempontok kiemelése; hivatástudat; elemzések mikro (egyéni) szinten
TANÁR	Gondoskodás; hit az eljárás és a bíró/ügyész pedagógiai hatásában; jogalkalmazói szubjektum jelentősége az eljárásban; kategorikusabb gondolkodás a világról; magabiztos szerepvállalás; változ(tat)ásban való hit; fiatalkorúak kiemelt kezelése; kevesebb önreflexió, elbizonytalanodás, több, külvilágra vonatkozó kinyilatkoztatás; elemzések mezo (közösségi) szinten
FILOZÓFUS	Makro-szinten való elemzések; általános összefüggések kihangsúlyozása, holisztikus megközelítés; hitvallás; (ön)kritikusság, de ugyanakkor hit az emberekben
HIVATALNOK	Eljárás (szabály, formalitás, szervezet)-központúság; fő cél: a szabályszerűség, lelkiismeretes munkavégzés; munkamennyiség minimálisra csökkentése; reformok kapcsán a lehetséges akadályokra (nehézségekre) való összpontosítás; merevség; a protokolltól, sztenderdektől való eltérések problémaként való kezelése; kritikai látásmód hiánya; kérdésfeltevés helyett kinyilatkoztatás; érzelemmentesség
CINIKUS	A különböző eljárások értelmetlenségének részletes kifejtése; kiábrándultság az alacsony hatékonyság miatt, de ellenállás bárminemű fejlesztéssel kapcsolatban is; válaszok rövid lezárása „nem tudom”-mal; az emberek, viselkedések, jelenségek változtathatatlanságának hangsúlyozása; ügyfelek érzelmeinek negatív beállítása; informális nyelvezet, időnként sértő kifejezések

2. Táblázat: Személyiségtípusok a kérdezettek körében

	ÖNÉRTÉKELŐ	TANÁR	FILOZÓFUS	HIVATALNOK	CINIKUS
Fókusz	„önmagam”	„a személyiség fejlődése”	„a világ”	„az eljárás és a rendszer”	„az értelmetlenség”
Szint	Mikro	Mezo	Makro	Mezo	Mikro
Emberkép	Vegyes	Pozitív	Vegyes	Semleges	Negatív
Világkép	Negatív	Pozitív	Vegyes	Negatív	Negatív
Érzelmek/Racionalitás	Érzelmek	Érzelmek	Érzelmek	Racionalitás	Racionalitás
Individualizáló/Generalizáló	Individualizáló	Individualizáló	Generalizáló	Generalizáló	Generalizáló
Önkritika	Erős	Gyenge	Erős	Gyenge	Gyenge
Rendszerkritika	Erős	Gyenge	Erős	Gyenge	Erős
Magabiztosság	Gyenge	Erős	Vegyes	Erős	Erős
Változ(tat)ásban való hit	Erős	Erős	Erős	Gyenge	Gyenge
Eljárás/humánum	Humánum	Humánum	Humánum	Eljárás	Vegyes
Stílus	Informális	Vegyes	Vegyes	Formális	Informális
Szankcionálás oka	Felek megnyugodjanak	Reszocializálja az elkövetőt	Jogépség helyreálljon a társadalomban	Törvény szükségessé teszi	Nincs más…
Büntetésben való hit	Gyenge	Erős	Gyenge	Erős	Gyenge
Mediációval kapcsolatban	Pozitív	Pozitív	Pozitív	Negatív	Negatív

3. Táblázat: Az 5 személyiségtípus jellemzői

Minderre néhány illusztráló idézet:

Önértékelő:

B05: […] akit meg kell szabadítani, az az elkövető, merthogy ő olyan helyzetbe került. Tehát valami egészen pszichoanalitikus dolog nálam, hogy én úgy gondoltam, hogy nem a bűnöző a gonosz, hanem a rendszer lehet esetleg gonosz . […]
Ez is egy olyan dolog, amit a bíróságnak köszönhetek. A szegények, a nyomorultak megértése. Tehát lehet, hogy ez így baromi hülyén hangzik neked, hogy valaki, aki büntető bíró, az ilyen szociálisan érzékeny és megértő, és nem hisz a pokolban, mint az öreg plébános. Ilyen egész zagyva ars poetica fejlődött ki bennem. Nagyon belefáradtam, meg

belebetegedtem sokszor. De ha így végighallgattad ezt a másfél órát, az tűnik ki belőle, hogy én ezt szerettem, ezt a hivatást. Vagy szeretem is.

***

Ü19: Sokszor vagyok úgy, többieket nem tudom, de biztos, hogy el kell rajta gondolkodnom, hogy van-e értelme a munkámnak. Sokszor van úgy, hogy rutinból végzem a munkát, sokszor van úgy, hogy elkeseredek. […] Most azt a húsz év alatt se tudtam úgy nagyon megszokni, de magamban föl kellett dolgozni és elfogadtam – az egy ilyen mondás itt az ügyészségen, hogy nem tudod megváltani a világot. Ezt kezdő ügyész koromban mondta az akkori vezető ügyész, hogy Z., nem tudod megváltani a világot. Most már el kellett fogadnom, hogy nem tudom megváltani a világot, de törekednem kell rá. Mert különben nincs értelme, hogy bejöjjek ide.

Tanár:

Ü21: A büntetéshez nem csupán a megtorlást fűzöm. Legalább is az ember amíg olvassa az ítéletet, meg még hallja az ítéletet, addig tudatosuljon benne, hogy ő mit követett el. Legalább is a jövőben, hogyha ebből a helyzetből már nem tudott máshogyan kikerülni, de ez mindenképpen visszatartsa őt.

***

B03: - Én azt gondolom, hogy én a tanár típus vagyok.[…] Tehát empátiával, tehát a vádlottnak is éreznie kell, hogy bennem nincsen harag. Természetesen egy olyan módon, hogy ő azzal tisztában legyen. Tehát hogy ne legyen számára ez egy mézes madzag. Tehát ne legyen kétség afelől, hogy én most jó ember vagyok-e, vagy rossz ember. Tehát hogy ne legyen módja latolgatni. Amit saját munkája kapcsán is mondta, tehát egy sztenderdet teljesíteni kell. Tehát egy olyan módon, mint amilyen módon egy jó tanár.

****

B04: Én nagyon elhivatott vagyok a fiatalkorúakat illetően. És elnézést kérek a saját szubjektív szemszögöm miatt, de a fiatalkorúaknál nagyon-nagyon nagy jelentőségét látom annak, hogy tényleg soha többé ne kerüljön összeütközésbe a törvénnyel. Ezt a pedagógiai szemléletet próbálom érvényesíteni a tárgyaláson.

Filozófus:

B26: Eleve minden újat szeretek. Tehát minden ami új a világban, az szerintem hozhat jó változásokat. Tehát ebből a felfogásból megközelítve igen, van esély rá. Abból a felfogásomból, amit néhányan a szememre vetnek, hogy mindig is ilyen emberbarát voltam, humanista voltam, és mindig optimista, ezért meg azt mondom, hogy pláne van. Hiszen ha nem hiszünk abban, hogy valami jó történhet, akkor mi magunk vágjuk el azt a lehetőséget, hogy történjék valami jó.[…] Tehát ha emberek azt látják, hogy olyanok, akiknek alapvetően ellentétesek első látásra az érdekeik, tudnak egymással szót váltani, és – tovább megyek – beszélgetni emberi hangon, és tudnak egymásra odafigyelni, és egymáson segíteni, akkor azt hiszem, hogy ez még a társadalomban egyébként néha nem azonos érdekűnek látszó embereknél még többet segíthet.

***

Ü35: Mindennek van jelentősége, amely oldja ezt a nagyon merev igazságszolgáltatási rendszert. Mindennek, akárminek. Tényleg a ráolvasásnak is van jelentősége. […] Valamiféle optimizmus e tekintetben van bennem, hogy azért ezek a nyugatról jövő új jogintézmények, amelyeket azért csak kell mozgatnunk – tehát a legmerevebben dolgozó kollegának is azért előbb-utóbb szembesülnie kell ezekkel a dolgokkal -, egyfajta változást azért valahogy csak

nyújtanak. Harminc éve csinálom. Kommunizmusban – tehát ugye én ahhoz a szerencsétlen korosztályhoz tartozok, hogy a szakmai életünknek a felét a kommunizmusban, másik felét ebben az új rendszerben – és nagy változást nem látok. Ugyanolyan hülyék vagyunk, mint voltunk. Meghallotta a diktafon? Ez így van.

Hivatalnok:

FB: - Ügyészként mit fogalmazna meg, mint elsődleges segítség a munkájában?

Ü23: – Mindig alkalmazkodunk ahhoz, hogy adott esetben mik vannak, és mihez nyúlhatunk, és mik a törvényi kötöttségek.

FB: - Nem szoktak reformokat, fejlesztéseket igényelni?

Ü23: – Nem. De tényleg. Tehát mi vagyunk azok, akiknek ugye előírják ezt, hogy mit kell csinálni. Általában mindig valamilyen plusz feladatot rónak ránk ezzel. Ugye most ha akárhogy is vesszük, ez a mediáció is ez lesz, ez egy plusz feladat lesz. Ehhez alkalmazkodunk. Mivel felettes szervek, felettes ügyészség, Legfőbb Ügyészség álláspont kialakítás, azokat meg is kapjuk bizony iratokban, hogy már ez az elvárás, ezt lehet forszírozni, kell is forszírozni. Ez lesz gondolom majd a közvetítői tevékenység a mediációs eljárásban is majd január elsejétől. És akkor mi ennek próbálunk eleget tenni.

***

B07: A büntetésnek a célja, hogy az elkövetőt a cselekményért, amiért az törvénybe ütközött, meg kell büntetni. És hogy visszatartsa a többi embert attól, hogy hasonló jellegű cselekményt. Tehát erről igaziból mást nem gondolok. Tehát szerintem ez a büntetés célja. […]

***

FB: - Miben segítené a mediáció a bírói munkát?

B07: Szerintem a bizonyítást megkönnyítené. Mert nyilván hogyha van egy ilyen megállapodás a felek között, abból arra lehet következtetni, hogy a vádlott elismerte a cselekmény elkövetését, és vállalja a tettéért a felelősséget.

[*A mediáció folyamata szigorúan bizalmas, az elhangzottakat semmilyen módon nem (bizonyítékként sem) lehet felhasználni az eljárás későbbi szakaszaiban, csak ha erről a felek külön megállapodnak.*]

***

Ü42: [Annak kapcsán, hogy csoportos elkövetés esetén miért nincs mód mediációra, ha a terheltek csak egy része vállalja] Az elkövetőkkel szemben ugye el kell különíteni, vádat kell halasztani. A másik elkövető vonatkozásában pedig vádat kell emelni a bíróságon. Ezeknek a cselekményeknek a kapcsán, ha hat hónapon belül esetleg a tárgyalás kitűzésre kerül, ezeket is meg kell hallgatni, mert a társuk mondjuk tagadja, hogy ő ott lett volna. Milyen minőségben hallgatom meg. Jó, ez is eljárásjogilag tisztázható. De akkor ezt az ügyet majd újból elő kell venni, bíróságra is kell menni. Ahhoz hogy az ügy külön keletkezzen, ez mind fénymásolni is kell. Tehát mind olyan technikai dolgok vannak, ami egyszerűbbé teszi azt mondom, hogy mind a hármat odaviszem a bíróság elé, és majd a bíróság előtt valamit ki fognak velük szemben szabni, mert ez a közvetítői eljárásra adott esetben nem alkalmas. Vagy már amikor a bírói szakban van, akkor meg a sértett mondja már azt, hogy annyi idő eltelt, ez a két ember, eddig nem jött oda, akkor most már ne is jöjjön, meg ne is segítsen. Tehát inkább itt ez technikai dolgokat jelent. És lényegesen nehezebb, vagy adott esetben eljárásjogi problémákat is a későbbiek során.

Cinikus:

DRAFT

> Ü30: Cégnek a vezetője is elmondta, hogy nekik itt mit kellett csinálni, hogy sikamikálni a hidat, és hogy mennyire jó volt. […] Helyreállítás, az amit így ilyen viccesen egymás között úgy szoktuk említeni, hogy ássa fel a sértett kertjét, és vessen bele virágokat.
>
> ***
>
> B44: Amitől még ki vagyok bukva, azok a notórius pereskedők.
>
> *FB: Ki ezek leginkább?*
>
> B44: A legtöbb? NYUG-GER! Nyugdíjas, akinek az élete erről szól. Komolyan. Otthon leül. Nézi a szomszédot, hogy még mit csinál, mit nem csinál. Írja az újabb feljelentéseket és ez az élete!
>
> ***

Bár – az ismertetett módszertani limitáltság miatt – a kutatás eredményei nem általánosíthatóak a teljes populációra nézve, a kutatásban résztvevőkre általánosságban elmondható, hogy a férfiak, az idősebbek, és az ügyész pályát képviselők formálisabbak voltak az interjúhelyzetekben, mint női, fiatalabb, bíró kollégáik. Általános hozzáállás tekintetében nem tehető különbség nők és férfiak körében; nők és férfiak esetében hasonló arányban jelentek meg a pozitívabb és negatívabb megnyilvánulások. Érdekes tapasztalat, hogy a megkérdezett ügyészek körében arányaiban kétszer annyian nyilatkoztak pozitívan az interjúk során, mint a bírók körében. A személyiségtípusok kapcsán elmondható, hogy a férfiak elsősorban a „hivatalnok" és „filozófus", míg a nők elsősorban „hivatalnok" és „tanár" típushoz tartoztak. A hivatalnoki attitűd az ügyészek körében erősebben megjelent.

Tény, hogy a fenti faktorok további, mélyebb elemzést igényelnének, melyre ebben a tanulmányban nincs lehetőség. Ennek ellenére kiemelésük fontos tapasztalat lehet, mert, alapjaiban érinthetik annak kérdését, hogy mely ügyész/bíró utal, vagy nem utal eseteket mediációra, milyen megfontolásból teszi ezt, és milyen szempontok hangsúlyozása segíthet a jogalkalmazóval való hatékony együttműködés kiépítésében.

Az interjúk néhány egyéb, attitűdökkel kapcsolatos megfigyeléseket is lehetővé tettek:

1. **Önkritikus vallomások** megjelenése az interjúkban legtöbbször nyitottságot eredményezett nemcsak a mediációval kapcsolatosan, hanem egyéb, a jogalkalmazói mindennapokban közvetlenül nem megjelenő kérdések, területekkel kapcsolatban is (pl. elkövetők reintegrációja, emberi kapcsolatok alakulása egy bűncselekményt követően, szociális, pszichológiai szakmák szerepe bűncselekmények elkövetőinek és áldozatainak kezelésében, stb.).

> Ü35: – Nem kell tudni mindig annyira, hogy mi az igazság. Nem tudjuk, hogy mi az igazság. Nem tudjuk. Nagy-nagy alázatban kell itt szemlélni a dolgokat. Nem tudjuk, hogy mi az igazság.
>
> ***
>
> B26: – Mi az igazság? Ugye erős a gyanúm, nem alapos – erős a gyanúm, ezt mondom, de azt hiszem, hogy igen közel járok az igazsághoz, hogy a bíróság időnként nem az igazságot találja, hanem esetleg annak csak egy szeletét.

DRAFT

Az önkritika és a szakmai nyitottságra való képesség közötti összefüggés összhangban van néhány korábbi, jogszociológiai tanulmánnyal is, amely szintén kiemelte jogalkalmazók önkritikusságra való képességét mint általános nyitottságot eredményező faktort.[62]

2. Érdekes tapasztalat volt, hogy az interjúalanyok szakmaválasztásában az egyéni elhivatottság, **hitvallás** csak egy-két személynél jelent meg fontos tényezőként. A jogi egyetem elvégzése után a bírói, ügyészi pozíciót többnyire praktikus megfontolásból választották, aszerint, hogy hol volt éppen lehetőség elhelyezkedni. A jogi szakmák összehasonlításakor a kérdezettek túlnyomó többsége azt nyilatkozta, hogy elégedett választásával és, ha lehetne választani, most is ugyanazt választaná. Ügyészek ugyanolyan meggyőzően tudtak érvelni az ügyészi munka szépségeiről[63], mint bírók a bírói hivatás különlegességéről.[64]

Ugyanakkor számottevő pozitív hozadéka volt minden esetben annak, ha a kérdezett korábban más igazságszolgáltatási területen is dolgozott (pl. rendőrként, nevelőként, pártfogóként). Az egyes szervezetek közötti vándorlás – a kérdezettek elmondása alapján – fontos szemlélettágító hatással volt az érintettekre: a társszervek felé nyitottabbá váltak és a bűncselekmények jelenségére, illetve az igazságszolgáltatás társadalmi kihatásaira is komplexebben tekintettek.

> B25: - Én mielőtt pártfogó lettem volna, előtte […] a Sz. Megyei Büntetés Végrehajtási Intézetben nevelő voltam. Tehát egy egész sajátos életpályát jártam be. Nevelő voltam, pártfogó voltam, és utána lettem bíró. Tehát jártam visszafelé azt a pályát, amelyik pályát a bíró, amelyik pályán a bíró elindítja a vádlottat. Becsukja, aztán majd pártfogolják, vagy utána pártfogolják. Tehát hogy úgy mondjam, meglehetősen belülről ismerem az egészet.

3. Az előzetes várakozásokhoz képest szintén meglepő volt, hogy a **legfiatalabbak** körében gyakoribb volt a **szkepticizmus**, negativizmus, kifogáskeresés, mint idősebb kollégáik körében. Hasonlóan, arról kérdezve a jogalkalmazókat, hogy hogyan látják saját munkavégzésük változását szakmai életútjuk során, a legtöbben azt emelték ki, hogy fiatal szakemberként sokkal szigorúbbak voltak, mint most. E mögött feltételezhető, hogy a szakmai magabiztosság kérdése is meghúzódhat: minél frissebb, bizonytalanabb egy szakember, annál merevebben ragaszkodhat a formális szabályokhoz; a kompetencia-élmény erősödésével és munkájának készségszintű elsajátításával pedig egyre több energiája, figyelme és képessége marad arra, hogy tevékenységére távolságból is képes legyen rátekinteni.

4. További fontos szempontként jelent meg a **punitivitás** (büntetési igény erősségének) kérdése. A jogalkalmazók punitivitásával kapcsolatos kérdésekkel számos hazai és nemzetközi tanulmány foglalkozott (pl. Sessar 1987, Kerezsi 2006a), melyek többek között felhívták a figyelmet a jogalkalmazók erős büntetési igényeivel kapcsolatosan. Bizonyos mértékben ez a kutatás is megerősítheti ezt a megállapítást: a kérdezettek legnagyobb része úgy ítélte, hogy a hazai ítéletalkotás egyértelműen enyhült és sokan vallották, hogy szigorításra lenne szükség. Ezt az alábbi pár mondat is jól illusztrálja:

> B44: - Külföldön, hogyha kezet emelsz valakire, 10-20-30 évekről beszélünk!
>
> *FB: - Ilyen szigorodást látsz a külföldi tendenciákban?*
>
> B44: - A külföldiben igen. Itt meg ilyen végtelen összevisszaságot. Olyan, mintha nem lenne kialakult koncepció. Bizonyos részeket a Btk-n belül szigorítunk, bizonyos részeket enyhítünk, lemond az állam a büntetőjogi hatalmának a gyakorlásáról, előtérbe helyezi a

[62] Pl. Fleck 1996

[63] Pl. ügyek végigvitele, a folyamat végigkövetése, tényfeltárás, izgalmasság, jó csapat, a végső döntésért nem kell felelősséget vállalni

[64] Pl. autonómia, felelősség, döntéshozatali lehetőség, összetettség, felek reakciója

> kompenzációt a sértett felé. Ez jó, meg megmagyarázható, de BÜN-TE-TŐ-JOG, BŰN-CSE-LEK-MÉNY, BÜN-TE-TŐ! […]
>
> *FB: - Mivel tudna az állam hatékonyabban fellépni a bűncselekmények ellen?*
>
> B44: - Keményebb ítélkezési gyakorlat. Puhult, rettenetesen.
>
> *FB: - Van most erre esély?*
>
> B44: - Nincs.

A szigorítási igény általános kérdése mellett az interjúk lehetőséget teremtettek arra, hogy a büntetési igény kérdése részletes kifejtésre kerüljön, így, néhány szakember pontosította válaszát, és részletesen elemezte, hogy mely bűncselekmény-típusoknál figyelhető meg enyhülés, melyeknél szigorodás. Szintén érdekes megfigyelés, hogy a narratívájukban inkább generalizáló („az ember", „a világ", „a rendszer" kifejezést használó) interjúalanyok általánosan is pesszimistábbak és szigorúbb büntetéseket igényeltek, míg a nyelvhasználatukban inkább individualizáló személyek („én", „érzésem", „tapasztalatom" kifejezéseket használók) a büntetés szükségességét is árnyaltabban kezelik, és kevésbé hangsúlyozzák a szigorítás szükségességét. Mindez összhangban van Roberts és Hough kutatásaival (1998), amelyek szerint a büntetési igénnyel kapcsolatos absztrakt kérdések feltevése leegyszerűsítő válaszokat és erősen büntető attitűdöt váltanak ki állampolgárokból. Ezzel szemben konkrét esetek kapcsán, információk részletesebb ismertetésével együtt a kérdezettek szankcionálással kapcsolatos elvárásai is összetettebbekké válnak.

A halálbüntetést a kérdezettek túlnyomó többsége elítélendőnek tartotta és helyeselte az intézmény hazai eltörlését. Egyedül egy kérdezett vállalta fel nyíltan, hogy véleménye szerint a halálbüntetést nem szabadott volna eltörölni. Ahogy fogalmazott,

> Ü11: - [A halálbüntetés eltörlésével] elveszik az államtól azt az igényt, vagy a közösségtől azt az igényt, hogy ha őt egy sérelem éri, mert valakit nagyon kegyetlen módon kivégeztek, hogy azért büntetést alkalmazzon. Tehát ez.

A kérdezettek büntetőigényének különbözőségét jól illusztrálja, ki, hogyan tekint a szabadságvesztés büntetésére. Bár a börtönről alkotott nézetek nem szerepeltek az interjúkérdések között, a kérdezettek példáikban, gondolataik részletezésekor többen előhozták a börtönvilág analógiáját (dőlttel jelezve az individualizáló és generalizáló nyelvhasználat jegyei)

> B24: - Nem tudom, *én* voltam sok börtönben, megkértem, hogy zárják rám a zárkaajtót, meg az elkülönítőt. Hú, de rossz érzés. Egy olyan ember, mint *mi* vagyunk, szerintem nem egy nap, bármennyi idő is borzasztó lehet becsukva lenni. Szóval, aki számára a szabadság tényleg érték – valami egészen elképesztő, hogy mit jelent, hogy bevágják *utánam* a rácsos ajtót, és nem *tudok* kijönni.
>
> ***
>
> Ü11: - Tehát inkább én azt gondolom, meg szerintem a *társadalomnak* is az a véleménye, hogy a védelem, most nem is az hogy a *védelem jogai* így felerősödtek, hanem valahogy - hát most ha csak azt nézem, hogy a *börtönviszonyok* milyenek, *az* gyakorlatilag már nem is büntetés, oda bekerülni, én azt mondom. Bekerül *valaki*, börtönbe kerül, és akkor haza lehet menni hétvégenként, meg csomag, tv, rádió, újságot lehet kapni, kigyúrhatja magát. Hol itt a büntetés? A büntetőjognak a büntető jellege veszik el. És akkor *meleg van ott* a börtönben, sokszor szerintem még a lakásban sincs olyan meleg.

5. Végül, de nem utolsó sorban kiemelendő a helyi **vezető kulcsfontosságú szerepe** az adott szakmacsoportban kialakuló attitűdök tekintetében. Ezzel a kérdéssel e tanulmány szintén nem tud

mélyrehatóan foglalkozni, de kiemelendő, hogy a vezetők befolyásának kérdése alapja lehet egy későbbi, szervezetrendszert vizsgáló elemzésnek.

Bár a jelen kutatás többségében egy fővel folytatott beszélgetésekre épült, a három (kivételes) alkalom, mely során egyszerre kettő, négy, illetve öt fővel készült az interjú, pontosan kimutatta, hogy mennyire más dinamika jellemzi a csoportos megbeszélést, mint az egyéni véleményalkotást. A csoportos interjúk során jól végigkövethető módon a vezető alaphozzáállása nagyban befolyásolta beosztottjainak hozzáállását: negatív vezető mellett, ha valaki pozitívabban is nyilatkozott volna valamelyik kérdésről, azonnal „javította" magát, jelezve, hogy „rájött", valóban számos akadály van, amit addig nem ismert fel. Ezzel szemben egy pozitív vezető által koordinált csoportban, míg ha egy-egy csoporttag aggályt is fogalmazott meg, kollégái azonnal kiegészítették, és megpróbálták a kérdést pozitív oldalról megközelíteni.

A fenti témák megkísérelték a kutatás során legjelentősebbnek ítélet szempontokat bemutatni, amelyek hatással lehetnek jogalkalmazók attitűdjeire. Bár az itt említett hipotézisek további empirikus tesztelést igényelnek, a felvázolt tipológiák kiindulópontul szolgálhatnak jogalkalmazókat érintő jövőbeni elemzések számára.

E helyzetkép-feltárás után térjünk rá a kutatás fő kérdésére: mindezen jelenségek ismeretében miként tekintenek bírók és ügyészek a mediáció és a helyreállító igazságszolgáltatás intézményére?

3.4. A mediációval kapcsolatos vélekedések

Az olvasó jogosan kérdezheti, hogy nem aránytalanul hosszú-e a kutatás bevezetése, a helyzetkép feltárása, hiszen a tanulmány – címe alapján – a mediációval kapcsolatos attitűdökre irányul (amelyre csak most térünk rá) és nem elsősorban az igazságügyi szakemberek jelenleg is gondolt nézeteire.

Azonban, véleményem a részletes helyzetkép-elemzés – hasonlóan egy puzzle táblához – megadta a kirakandó kép legtöbb darabját. Ha most rátekintünk az itt-ott lukas képre, pontosan látható, hogy milyen formájú lehet a még beillesztendő egy-két darab. E példához hasonlóan, az előző fejezetek végigolvasása valamelyest magától értetődővé teszi azt is, hogy ma Magyarországon egy bíró, vagy ügyész mit tekint motivációnak és mit aggálynak a büntetőügyi mediáció intézménye, és általában a helyreállító szemlélet kapcsán.

Az alábbiakban összegzésre kerülnek a kérdezettek által leginkább megfogalmazott motivációk, aggályok, néhány speciális téma, amely számos interjúalany által felvetésre került, valamint néhány, általuk megfogalmazott javaslat, szükséglet a mediáció gyakorlatával kapcsolatosan.

3.4.1. Motivációk

- Sértettek érdekei

Az interjút bevezető film megtekintése után leginkább a sértetti szempontok jelentek meg a jogalkalmazók elsőként megfogalmazott érzéseiben. A sértetti jogok és érdekek büntető-igazságszolgáltatásban való elsikkadása, a sértetti pozíció „reménytelensége" már korábban részletezésre került ebben a tanulmányban. Ezt felismerve a kérdezettek egy jelentős része azt fogalmazta meg a mediáció elsődleges előnyeként, hogy e folyamat keretén belül az áldozatra kellő figyelem összpontosul, az általa elszenvedett kárért jóvátételt kaphat, kérdéseit felteheti az elkövető felé és a bűncselekménnyel kapcsolatos érzelmeit és élményeit részletesen kifejezheti.

- Hatékony együttműködés az ügyfelekkel (elkövetők, áldozatok, közösségeik)

Az előző pontban megfogalmazott sértett-központúság, az ügyfelekkel (áldozatokkal, elkövetőkkel, családjaikkal, egyéb érintettekkel) való személyességre és egyéni szükségletekre épülő eljárás fontos szereppel bírhat az állampolgárok hatóságokkal való együttműködésének erősítésében is. Ezáltal az ügyekben nagyobb elégedettséggel, gyorsabban, kevesebb ellenállásba ütközve és mindenki számára kielégítőbb módon tudnak a hatóságok és bíróságok is eljárni.

- A szankcionáláshoz kötött elvárások tükröződése a mediációs folyamatban

Ahogy már korábban kifejtésre került, az „ideális" szankciók listáján az alábbi komponensek szerepelnek: szembesülés a következményekkel, az egyéb érintettekkel, aktív felelősségvállalás, „érezhető" szankció, gyors reakció a tettre, elgondolkodtatás eredményezése; szégyenérzet keltése; visszacsatolást adása; támogatás és felügyelet biztosítása; időben hosszan elnyúló hatás; konzisztensség; egyéniesítettség - a személy egyéni körülményeinek figyelembe vétele; bűnmegelőzés elősegítése.

Ezek a szempontok nem konkrétan a mediáció kapcsán merültek fel, hanem általánosságban, a szankciókhoz kötött elvárások végiggondolásakor kerültek kiemelésre. Végigolvasva ezt a listát látható, hogy a jogalkalmazók által megfogalmazott elvárások nagyfokú összhangban vannak a helyreállító igazságszolgáltatás alapelvei és gyakorlatai kapcsán megvalósuló elemekkel. Ezt az a számos értékelő kutatás igazolja, amely részletesen bemutatja bizonyos mediációs, konferencia és egyéb helyreállító programok mechanizmusait és a felekre és közösségeikre gyakorolt hatásait.[65] Röviden, megállapítható, hogy jogalkalmazók az „ideális" szankciókon gondolkodva tulajdonképpen a helyreállító megközelítés néhány kulcselemét foglalják össze, anélkül, hogy okvetlenül ismeretes lenne számukra, hogy ezek a helyreállító igazságszolgáltatás alkotóelemei.

Mindezen elvárások felsorolása mellett néhány procedurális szempont is hangsúlyozásra került: jogalkalmazók kiemelt szerepet tulajdonítanak a mediációnak, mivel az biztosítja

- a dialógust a felek között (szemben a tárgyalás mellőzésével mint diverziós eljárással, amely során semmilyen személyes jelenlét nem igényelt az elkövető részéről);
- az ügyfelek számára a teljes körű információátadást az eljárás menetéről, jogokról, kötelezettségekről, kimeneteli lehetőségekről;
- a szembesülést és annak pedagógiai funkcióit;
- teret és időt az érzelmek kifejezésére;
- egyéniesített, személyközpontú eljárást és kimenetelt;
- és végül, a jogeset mögött a „humánum" megjelenését, az eljárás „megszemélyesülését".

> Ü41: - a mediáció […]visszaadja ezt az eredeti jelentését a büntető felelősségre vonásnak, a büntető igazságszolgáltatásnak, hogy az elkövető ne valamilyen fajta sémák és formák között mentesüljön a felelőssége alól. Hiszen abban a pillanatban, ahogy őt elítélik, ő mentesül az erkölcsi, jogi felelősség alól, és ő már csak a büntetés végrehajtás súlya alatt áll. […] Ma a gyakorlatban az a jó büntetőeljárás, ahol minél kevesebb ember van jelen. Tehát a legjobb büntetőeljárás az tárgyalás mellőzéssel zajlik. Mert ott senkit nem kell meghallgatni. Ott így az otthon dolgozó bíró leül a saját ebédlőasztalához vagy íróasztalához, és az aktában megszövegezi az ítéletet. Ez nagyon kényelmes, mert csak papírból dolgozik. Ha már tárgyalást kell tartani, az már bajos. Ezt a bajt azzal egyensúlyozza, hogy van egy formarend, hogy ki hogyan szólalhat meg, mikor szólalhat meg, és mit kell mondani. Ha nem azt

[65] Pl. McCold 2003

mondja, akkor jobb esetben felhívják a figyelmét, hogy korábban nem azt mondta, rosszabb esetben ugye megcsavargatják ujját, hogy miért mondja azt, amit nem kellene mondania.

- Ügyteher-csökkenés

Nem meglepő módon, jogalkalmazók kiemelték, hogy a mediáció mint diverziós eljárás és mint ítélkezést segítő intézmény nagyban csökkentheti a jogalkalmazókra nehezedő ügyteher-mennyiséget. Bár többször elhangzott, hogy az eljárás rövidtávon munkát növelő, plusz tevékenységet jelent az ügyészek és bírák számára, hosszú távon várható, hogy csökkenti az ügyészségek és bíróságok munkáját. Enne oka, hogy a mediációval bűncselekmények érintettjei esélyt kapnak arra, hogy azon konfliktusokban, amelyeket önkéntesen maguk is tudnak és akarnak kezelni, lehessen módjuk saját maguk eljárni és megállapodni, ezáltal tehermentesítve az illetékes hatóságokat.

- Döntésátadás a felek kezébe

A felmérést megelőző, egyik kiinduló hipotézis szerint jogalkalmazók számára fontos az állami hatalom képviselete és a döntési kontroll megtartása bűncselekmények kezelése során, tehát vélhetően nehezen fogják kiadni kezükből az ügyeket. Ezt megcáfolni látszik a kutatás egyik meglepő eredménye, mely szerint a kérdezett jogalkalmazók maximálisan támogatják, hogy bűncselekmények kezelése lehetőség szerint a felek kezébe kerüljön. Számos megnyilvánulás bizonyítja, hogy a kérdezettek örömmel veszik, sőt hasznosabbnak ítélik, ha azok döntenek egy-egy bűncselekmény konzekvenciáiról, akik közvetlenül, személyesen érintettek az ügyben. Az interjúalanyok maguk is sok ízben belátták: a bűncselekmény elsősorban a „felek ügye", így ők sokkal inkább látják, hogy a bűncselekmény során mik a felmerülő személyes szükségletek, illetve milyen személyes feltételek segíthetik a bűnismétlés elkerülését.

A döntés átadása tehát, úgy tűnik, könnyen elfogadható a kérdezettek számára akkor, ha az eljárásjogi, alapjogi garanciák biztosítva vannak a folyamat során; az eljárás minősége garantált szakmailag és módszertanilag, valamint a jogalkalmazók megbizonyosodnak arról, hogy a felek mind önkéntes hozzájárulásuk, mind megállapodásuk során őszinték voltak és döntéseiket szabad akaratukból tették.

FB: - Ez az új szerepleosztás mennyire fér össze az eddigi elképzeléseivel az eljárásról és a büntető igazságszolgáltatással?

Ü20: - Igazából az érintett az nem én vagyok az ügyben. Gyakorlatilag én eszköze vagyok az egész eljárásnak. Úgyhogy ha egyfajta kirekesztettsége szerintem a sértetteknek, az a mai napig meg van a magyar eljárási szabályok szerint.

FB: - Mennyire lesz furcsa a „vádemelési hatalomról" lemondani és a feleknek adni a döntési lehetőséget?

Ü20: - […] jó, persze, hatalom. De én mindig azt mondtam, hogy ez látszat hatalom, mert ez úgy a kezünkbe van adva. Szóval nekem nem hiszem, hogy gondot okozna az, hogy emiatt bármiféle eszközt kivesznek a kezemből. És hogyha két ember – tehát abban meg, hogy most mennyire naivitás vagy mennyire nem, abban meg meg kell próbálni hinni, hogy két érintett megállapodása az valamit érni fog.

****

Ü21: - Én úgy gondolom, hogy ha maguk a felek – most akár a mediátorral, akár a családon belül valakivel – nem tudják lerendezni, akkor a hatóság a legrosszabb, aki ebbe a konfliktusba beleavatkozik.

****

Ü28: - Én azt gondolom, hogy az államnak lehetőséget kell biztosítani arra, hogy azok a szereplők, akik ennek a bűnügyi tárgyú konfliktusnak a résztvevői, azok egy teljesen passzív, most a sértetti vonalra gondolok, egy teljesen passzív tanúi szerepkörből, egy információszolgáltató szerepkörből előlépjenek egy olyan központi szereplőjévé a büntetőeljárásnak, akinek a részére orvoslásra kerülnek azok a problémák, amik a bűncselekménnyel számára keletkeztek. Tehát kárjóvátétel, akár immateriális formájú jóvátétel. Hát itt azért a büntetőjogban, vagy legalább is ebben a bűnügyi konfliktusban azért nem az állam a főszereplő, hanem az az ember, akit megvertek, elvették az autóját, ellopták a pénzét, a számítógépét, a telefonját. Gazdasági téren becsaptak. Tehát ő a főszereplő. Ő kellene, hogy legyen az eljárás főszereplője ebből a szempontból, és nem az állam, és nem is az állami igényeket érvényesítő hatóság. […] Nem gondolom azt, hogy – hogy először ne a kérdésre válaszoljak –, tehát nem gondolom azt, hogy nekünk ragaszkodni kellene feltétlenül egy ilyen isteni igazságszolgáltatáshoz. Hogy mi vagyunk itt az állami büntetőigény elsődleges letéteményesei.

***

Ü29: - Nyilván gondolom egy bizonyos szintű cselekményig az ember elfogadja, hát végül is az ő életüket érintette legjobban. […] Tulajdonképpen nem az a lényeg, hogy énnekem elégtételem legyen, hanem nyilván hogy megoldódjon a probléma.

*****

FB: - Mit gondolnak arról, hogy a mediációban a felek dönthetnek a saját ügyükben?

Ü33: – Végül is ők érzik azt, hogy miben tudnak megegyezni. Hogyha mind a két fél részére megnyugvást jelen ez a megállapodás, akkor annak mi is örülünk. A sértetti jogokat is előtérbe helyezzük. Ne csak egy törvényességi kelléke legyen az eljárásnak.

****

B44: - […] pont az a lényege az eljárásnak, hogy nem csupán egy formális eljárás és jogérvényesítés legyen, hanem pontosan az, hogy az áldozati oldalnak az erősítése. Hogy ami neki, általa elfogadható kártérítés, az kerüljön előtérbe. Márpedig ez csak akkor jelent büntethetőséget megszüntető okot, ha ezt a sértett elfogadja. A mediációs eljárásban pont ez a lényeg, hiszen pont az a lényeg, hogy az állam visszalép a sértett javára. És ha ő [sértett] rábólint, akkor az egy számára elfogadható elégtétel, és akkor azt maximálisan értékelni kell, el kell fogadni.

- Közösségi szankciók jelentősége

A kérdezett jogalkalmazók számos alkalommal kiemelték a közösségben és a közösség együttműködésével végrehajtott intézkedések lehetséges előnyeit, leginkább, amikor az „ideális" szankciók formáiról gondolkodtak. Pozitív szempontokként leginkább az „értelmes" szankció, a megsértett közösség felé történő jóvátétel, az elkövető részéről történő aktivitás, a reintegráció esélyének növelése és az igazságszolgáltatás rendszerére vonatkozó költségkímélés került megemlítésre.[66]

A közösségi szankciók évtizedek óta fontos tárgya a magyar kriminológiai értekezéseknek.[67] 2003-ban kormánystratégia is készült a „közösségi bűnmegelőzésről".[68] A közösségre épülő szankciótípusok szerepe a magyar büntetőpolitikában egyre elfogadottabbá vált azáltal, hogy több, innovatív

[66] A kérdezettek ugyanakkor számos alkalommal kiemelték ezen szankciók megvalósíthatóságának nehézségeit is, amely már korábban megemlítésre került (3.1.2. rész).
[67] Pl. Gönczöl 1992, Kerezsi 1996, Nagy 1994
[68] A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája (Melléklet a 115/2003. (X. 28.) OGY. Határozathoz)

közérdekű munka program megvalósítására került sor[69], valamint a „tevékeny megbánás" intézményére mint büntethetőséget kizáró, vagy korlátlan enyhítést lehetővé tevő ok bekerült a Büntető Törvénykönyvbe.[70] Mivel a közösségre építő szankcionálási és bűnmegelőzési alapelvek sok ponton konzisztensek a helyreállító igazságszolgáltatás szemléletével, az itt ismertetett folyamatok alapján elmondható, hogy a közösségi szankciók a mediáció egyfajta előfutáraiként is szerepeltek a magyar büntetőpolitikában.

Ez a párhuzamosság indokolja, hogy a közösségi intézkedések jogalkalmazók általi támogatása egyben a mediáció szemléletével kapcsolatos, bizonyos fokú nyitottságról is tanúskodik. Megfigyelhető továbbá, hogy a mediációval szemben szkeptikusabb interjúalanyok a közösségi szankciók tekintetében bizakodóak és támogatóak. Ez alapján az utóbbi intézmény tekinthető egyfajta „átvezető csatornának" a hagyományos büntető intézkedések és a mediáció alapszemlélete között.

- Szemléletváltást előidéző elem az igazságszolgáltatásban

A jelenlegi büntető-igazságszolgáltatás rendszerét kritikusan szemlélő jogalkalmazók kiemelték, hogy a mediáció mind szemléletében, mind gyakorlatában pozitív hatással lehet az igazságszolgáltatás egészére nézve. Meglátásuk szerint rugalmasabbá teheti a jelenleg merev, bürokratikus és kizárólag elkövető-orientált igazságügyi rendszert, továbbá felhívhatja a figyelmet a sokszor rutinként kezelt „jogesetek" és „jogalanyok" mögött meghúzódó egyéni sorsokra, személyes viszonyokra.

- Előítéletek csökkentése

A mediáció – azáltal, hogy teret enged a személyközi és közvetlen kommunikációra, a bűncselekményhez vezető okok feltárására, a felekben felmerülő kérdések megválaszolására, a bocsánatkérésre és megbocsátásra, valamint a jóvátételre – hatékonyan segíthet abban, hogy csökkentse az elkövetőkkel és hátrányos helyzetű csoportokkal kapcsolatos előítéleteket mind az érintett felekben, mind a társadalom egészében.

> Ü36: – Valószínűleg az előítéleteket is le kell küzdeni. És talán erre mondtam, hogy egy jó mediátor azért erre rá tudja irányítani a figyelmet.
>
> ****
>
> Ü26: De hogyha a dolog el kezd működni, és kezdenek emberek megnyílni, elmondani olyanokat hogy velem ez történt, de az illető jóvátette, megsegített, egyéb, akkor talán még egy picit az is változhat, hogy nem olyan sommás megítélése lesz a bűncselekményt elkövetőknek.
>
> ****
>
> Ü41: - Nálunk azért nagyjából mindenki meg van arról győződve, hogy az azért lop, mert az egy mocskos cigány, aki amúgy is mindig bűnözik. Vagy egyébként az alkoholista, munkanélküli. Tehát nem keresnek apróbb, kicsi összetevőkből felépülő, kis lépésekből álló mélyebb okokat a konkrét cselekmény mögött. Elhelyezik valaminek. Vagy valamilyen biológiai, pszichológiai jellegű kriminológus magyarázatot adnak. Vagy egy társadalmi deprivációval okolható magyarázatot. Az nyilván a jog alkalmazójára is jellemző. Tehát én a saját kollegáimon konkrétan figyeltem, hogy őnekik huszonhárom, négy, öt éves korukra, ahogy elvégzik az egyetemet, és el kezdenek dolgozni, már nagyon konkrét elképzelésük van arról, hogy a bűnözés miből áll össze, anélkül hogy megpróbálnák megvizsgálni, vagy mögé

[69] Az Országos Bűnmegelőzési Bizottság által támogatott programok a http://www.bunmegelozes.hu/ oldalon olvashatóak.
[70] Btk. 36.§

menni. És nyilván a mai büntetőeljárás ilyen elgondolkodásra nem ad alkalmat. Lehet, hogyha egyszer tényleg megkérdeznék az elkövetőtől, és ő úgy érezné, hogy őszintén megkérdezik tőle, akkor elmondaná, hogy ő egyébként konkrétan nem azért bűnözik, mert hogy ő maga egy büdös cigány, és az apja is egy büdös cigány volt, meg a nagyapja is, és mindenkitől csak azt látta, hogy bűnözni kell, hanem mert ő is szeretne egy bőrdzsekit, és most akkor ehhez pénzt akart szerezni magának. Vagy ő is akart végre egyszer egy jobb cigit szívni, és akkor ehhez akart magának pénzt. Ez megint egy nagyon fontos mediációs cél lehet.

- Bizalom a pártfogói rendszerben

A kérdezettek túlnyomó többsége elismerően nyilatkozott a pártfogói rendszerről és a pártfogókkal való szakmai együttműködésről. Többen kiemelték, hogy számukra elsődleges garanciát jelent az, hogy a közvetítői tevékenység e szervezetrendszer koordinációja alatt kerül megvalósításra.

Ü42: – Az én részemről maximális. Akiket én ismerek a pártfogók közül, illetve mondhatnám azt, hogy nagyon sokakat ismerek, akik a pártfogóknak a képzésében, irányításában, ezeknek a feladatoknak a szervezésében, a pártfogók oktatásában részt vesznek, azoknak a személye az én számomra egy garancia. Úgyhogy ez tökéletesen fog működni.

****

Ü30: - Nem tudom, hogy a pártfogók mennyire vannak fölkészülve. Mondjuk ők hihetetlenül jó fejek. Én mindegyiknél csak azt látom, hogy nagyon lelkes, nagyon szépen végzi, ezek a környezettanulmányok egy csipkét vernek belőle. Tehát tényleg nagyon-nagyon igényesek. A vádhalasztásoknál is figyelemmel kísérik a sorsukat. Rendszeresen írnak nekünk, hogy beszámoljanak, hogy hogy alakult. Tehát ha őnekik erre van kapacitásuk, ez működni fog, akkor ez akár jó is lehet.

- A mediáció speciális szerepe fiatalkorú elkövetők esetén

A mediáció előnyeit a kérdezettek elsődlegesen a fiatalkorú elkövetők esetén emelték ki, mivel – szavaikkal élve – „náluk még van esély a belátásra, a jó útra térésre”. Más szóval, az eljárás pozitív hozadékaként az interjúalanyok elsődlegesen a mediáció elkövetőkre gyakorolt pedagógiai, reszocializáló potenciálját emelték ki.

3.4.2. Aggályok

- Áldozatok félelme

A jogalkalmazók által leggyakrabban megfogalmazott probléma az volt, hogy tapasztalatuk szerint az áldozatok sok esetben félnek találkozni elkövetőikkel. Nem ritka, hogy emiatt nem jelennek meg tárgyaláson, vagy külön kérelmezik a bírótól vagy ügyésztől, hogy semmilyen formában ne kelljen az elkövetővel személyesen találkozni a tárgyaláson. Szintén kérdésként merült fel, hogy miként biztosítható, hogy elkövetők ne befolyásolják, félemlítsék, zsarolják meg áldozatukat, és „kényszerítsék” egy nem önkéntesen vállalt megállapodás megkötésére. Több esetben megfogalmazásra került, hogy egy kis településen, ahol jól ismert a „tipikus” elkövetők személye és közössége, áldozatok és elkövetők sok esetben régről ismerik egymást, ott, ahol a köztük lévő konfliktus esetleg hosszú ideje fennáll, félő, hogy a fenti problémák előállnak és a mediáció intézménye súlyos visszaélésekre adhat lehetőséget.

B17: - És én biztos vagyok, hogy mondjuk Z-ban ha van egy sértett, ő nem fogja, száz százalékra biztosan merem mondani, hogy ő a közvetítői eljárásba nem fog belépni. Írtak be, hogy ők nem akarnak eljönni a tárgyalásra. Tehát több bűncselekmény volt, megnéztem mindenkit. Az egyik olyan család, akitől félt mindenki a faluban. És a sértettek írták a leveleket. Az egyik azt írta, hogy ő nem is akarja az egész ügy folytatását. Nem kéri a kára megtérítését. Mindenről lemond, hagyják békén. Ő nem fog eljönni. Nem hajlandó egyszerűen eljönni, mert fél. A másik sértett az idős volt. Ő arra hivatkozott, hogy idős, meg nem tud megjelenni. De meg tudott volna jelenni egyébként. Ugyanúgy leírta, hogy nincs kártérítési igénye. Nem tud eljönni, nem akar eljönni. És sorba írták a sértettek. – Például azért mondom, hogy vannak azért olyan helyek, amiknél eleve tudjuk, hogy halálraítélt, tehát ez az eljárás nem fog működni.

***

Ü31: - Törvényes képviselőnél is előfordul, hogy nem jelennek meg a tárgyaláson.

Ü32: – Sértetteknél is sokszor. Komoly bűncselekményeknél is.

FB: - Mit gondolnak, ennek mi az oka?

Ü31: – Nem érdekli őt szerintem.

Ü32: – egyrészt. Másrészt tarthat a vádlottaktól. Nem akar velük találkozni. Persze ez szerintem sokszor előfordul.

FB: - Ezt mondták is?

Ü32: – Látszik rajtuk, amikor évek múlva is úgy reszketnek, mint a nyárfalevél.

- „Civil kurázsi" hiánya

Gyakran merült fel a beszélgetések során, hogy a „magyar ember", a „magyar társadalom", a „magyar konfliktuskezelési kultúra" még nem kész egy ilyen, önkontrollt, kulturáltságot és racionalitást igénylő módszerre. A kérdezettek sok esetben megkérdőjelezték, hogy áldozatok valóban időt és energiát szánnának egy ilyen találkozásra, valamint, hogy elkövetők valóban őszintén – és nem csak praktikus (büntetést elkerülő) érdekeik által vezérelten – vennének részt a folyamatban.

Érdekes volt megfigyelni, hogy a kérdezettek számos esetben másokra kivetítve fogalmazták meg szkepticizmusukat, mondván, hogy az „áldozatok többsége nem vállalkozna rá", „az elkövetők nem lennének őszinték", stb. Ugyanakkor, amint az interjúban arra a kérdésre válaszoltak, ők maguk szívesen részt vennének-e mediációban, túlnyomó többségük azt nyilatkozta, hogy látná értelmét, és maga is részt venne benne.

B01: - Most, ezt a filmet megnézve az első reakcióm a rengeteg közül az, hogy ilyen szintre, ahová a nálunk nyugatabbra lévő fejlettebb államok Európában eljutottak, először is el kell jutni. Ez alatt azt értem, hogy ismerni kell a magyar bűnözési mutatókat, ismerni kell a bűnt elkövető emberek, populáció összetételét. Ismerni kell azokat a különbségeket, amelyek egy közép-kelet európai magyar társadalomban és – fogalmazzunk klasszikusan – az Elbától nyugatra, vagy a Lajtától nyugatra lévő társadalmakban meg van. Ez a film azért volt számomra döbbenetes, mert egészen más viszonyokat tükröz, mint a magyar társadalom. Én nem szeretem azt a szót, és nem is használom sűrűn, hogy cigány bűnözés. Azt azonban az első látásra meg kell jegyezni, hogy igen-igen nehezen tudom a strukturális, bűnözők strukturális összetevődéséből elképzelni azt, hogy ilyen szép, együttműködő módon például a cigány elkövetők a bűncselekmény áldozataival le tudjanak ülni, és egy ilyenen – hát ez nem egyszeri beszélgetés, hanem egy folyamat – részt tudjanak venni. De ami még ezt is megelőzi – persze optimizmust azt nem szabad soha feladni -, ami még ezt is megelőzi - és ez nem a bűnözőkre, nem a sértettekre, különösen nem az ügyészre meg a bíróságra vonatkozik -,

DRAFT

hogy ezek a társadalmak - a belga, holland, teljesen mindegy, hogy melyikről beszélünk – mindenféle szinten jobban állnak.

***

B16: - Ahhoz képest, akik ide jönnek, a többség – most tisztelet a kivételnek -, ahhoz képest ezek [a filmben lévő] az elkövetők konszolidáltnak tűntek. De van egy olyan elkövetői kör, ahol szerintem az áldozat az félne még akkor is, hogyha így az asztalhoz kell leülni. Mert egy tanúkihallgatástól is fél. Amikor tudja, hogy a bíróság hivatalos épületébe, elméletileg védett környezetben – mert ez csak elméletileg az -, itt kell megjelenni. Számtalan levelet kapunk, szinte kevés hét van, hogy ne lenne ügy, hogy ne jöjjön ilyen kérelem, magától a sértettől. Tehát nem egyszerű tanútól, magától a sértettől. Vagy legegyszerűbb módon megoldja, hogy el sem jön. Mindenki itt van, csak pont a sértett nincs itt. Vagy azt mondja, hogy már nem is emlékszik rá. Próbálja úgymond kikerülni ezt a problémát, hogy valami módon kezelje. Ez egyfajta struccpolitika.

***

Ü30: – Ez ilyen gyönyörűen nem fog nálunk megvalósulni. Egészen más – én azt gondolom, hogy mondhatni nyugodtan, hogy a kriminális kultúrája Magyarországnak. Egészen más az emberek általános akár élet-, akár felfogási színvonala. Ezen kívül gyanítom, hogy nálunk jóval több bűncselekmény van. Én nem fűzök különösebben nagy reményeket ehhez. Biztos, hogy lesznek ilyen kitüntetett ügyek, ahol ez megvalósítható. De hogy tömegével nem, az egészen biztos.

A fenti aggályok ismeretében érdemes rátekinteni a 2007-es szeptemberi adatokra, amely szerint a bevezetés első nyolc hónapjában közel 1500 ügyben xxx elkövető és xx áldozat vállalta a mediációt, 600 megállapodás került megkötésre, és számos, szimbolikus lépést tartalmazó megegyezés mellett kb. 120 millió forint anyagi jóvátétel megfizetésére vállalkoztak az elkövetők.[71]

- Diverzió egyenlő következménynélküliség?

Ahogy az már korábban is kifejtésre került (3.1. rész), sok beszélgetés során felmerült, hogy a büntető útról való elterelés mennyiben jelent/nem jelent következmény-nélküliséget. A mediációval szembeni aggályként a kérdezettek néhány alkalommal kiemelték, hogy ez a módszer támogatható csekély súlyú bűncselekmények esetén, azonban nem szabadna alkalmazni súlyos bűncselekmények esetén, hiszen azokért egyértelműen büntetés jár. Ez a vélekedés jól mutatja, hogy bizonyos jogalkalmazók a mediációt nem az eljárás egy plusz lehetőségeként fogják fel, hanem mint egy intézmény, amely minden esetben helyettesíti/kiváltja a büntetőeljárást, azaz büntető következmények nélkül hagy bizonyos cselekményeket. Amennyiben jogalkalmazók úgy érzik, a mediáció alkalmazásával megszűnik a hagyományos büntető-igazságszolgáltatási eljárásokra való lehetőség – például számukra nem merül fel, hogy (külföldi példák alapján) mediáció lefolytatására büntetés-végrehajtási intézetben is lehet mód szabadságvesztését letöltő elítélttel[72] –, ez érthető módon azt eredményezi, hogy a közvetítést csak nagyon korlátozott esetekben támogatják és alkalmazzák.

Ü28: - […] bizony vannak olyan bűncselekmények, amelyek olyan súlyosan sértik a társadalmi együttélési normákat, ahol nincsen egész egyszerűen helye annak, hogy bármiféle helyreállító igazságszolgáltatási formát alkalmazzunk. Ott, ha így fogalmazzuk, akkor igen, akkor azt ki kell mondani, fájdalomokozással járó, megtorló jellegű büntetéseket kell alkalmazni. […] Nyilván ezt a törvényalkotó is érzi. Tehát tudja mindenki. Hiszen ezért határozza meg a keretet. Akár a büntetési tételkerettel, akár az elkövetőre vonatkozó

[71] Hatvani Erzsébet 2007. szeptember 6-i Pártfogás Napja c. rendezvényen tartott beszámolója alapján.
[72] Pl. Belgium, Egyesült Királyság

szabályozással, amikor kizárja a többszörös visszaesőt, kizárja a bűnszervezet, elkövetőjét kizárja a felfüggesztett szabadságvesztés ebből a kedvezményből. Tehát ebből én azt látom, hogy azért a büntetésnek van létjogosultsága a jövőben is. Azokban az esetekben, ahol erre valóban szükség van. […] az ügyészség fogja eldönteni, hogy hol van büntetésre szükség, meg hol nem. Hiszen azokat az ügyeket engedi majd a bíróságra. […] És a közösség rosszallását ezzel a legsúlyosabb joghátrány okozási formával kell kifejezni.

***

B06: - […] ejnye-bejnye, hát az nem visszatartó erő. Tehát az semmiképpen sem. Nyilván hogy kell egyfajta hátrányt okoznia. Tekintettel arra, hogy amennyiben csak egy ejnye-bejnye lenne, hát akkor mi az ami visszatartja, hogy holnapután ugyanazt meg ne tegye? Hiszen akkor ha csak egy ejnye-bejnye, akkor legfeljebb a következő ejnye-bejnyét is lenyelem. Tehát azért az mindenképpen szükséges, hogy olyan súlyú legyen, ami elegendő. De azért fájjon is, hiszen azért itt rá kell döbbenteni egy embert arra a lefolytatott eljárás során, és végül is a kiszabott büntetés az, ami fölteszi erre az eljárás során a koronát, hogy azért ő itt egy súlyos jogsértő cselekményt követett el. Tehát hogy ő itt adott esetben emberben vagy vagyonban olyan kárt okozott, aminek következménye kell hogy legyen. Amit nem lehet egy ejnye-bejnyével megúszni. Hát ez mindenképpen szükséges ahhoz, hogy ezt ne csak úgy érezze, hogy ez egy ejnye-bejnye. Tehát az a jó büntetés, ami nem csak egy ejnye-bejnye, hanem rádöbbenti arra, hogy jogellenes magatartást vitt véghez.

- Jogi garanciák megvalósulása

A kérdezettek számára kiemelt szempontként jelent meg, hogy a mediáció végrehajtása során miként kerül biztosításra az áldozat és elkövető alapvető személyiségi jogai, az egyenlő esélyekhez és bánásmódhoz való jog, az ártatlanság vélelméhez való jog, valamint az eljárásban való, önkéntes részvétel joga.

- A büntető-igazságszolgáltatás kiterjedése (a „net-widening" hatás)

Egyes válaszadók által megfogalmazásra került azon dilemma, hogy mediáció címén a büntető-igazságszolgáltatás nem fog-e korábban enyhébben kezelt cselekményeket – melyekért, például, megrovás járt – szigorúbban „büntetni" azáltal, hogy, ha az esetben mediációra kerül sor, az elkövető egyéb kötelezettségeket is kénytelen felvállalni.

Ü30: Csak hát akkor meg – hogy is mondjam – az ember igazságérzete csorbul. Hogy most van aki hajlandó erre, van akinek van pénze kártérítésre, van a sértettel ideje, kedve, esetleg rábeszélésre, de lefolytatni ezt a mediációs eljárást – másnak meg nincs. Vagy, mást mondok. Mondjuk van aki tagadja az elkövetést, nyilván nem kerülhet mediációra az ügy. És akkor ugyanúgy próbára bocsátást kap, mint az, aki beismerte, végigcsinálta, kártérített.

***

Ü35: […] az ügyész a nem mediáció során megtérülő károknál, vagyon elleni bűncselekményeknél az esetek egy jelentős részében kérem szépen megszünteti a nyomozást azzal, amikor a sértett azt mondja, hogy kérem, fejezzük be az egészet, megtérült a károm, hagyjuk az egészet. Tehát számos bűncselekménynél, ami súlyosabban büntetendő három évnél, de nem súlyosabban öt évnél, az ügyész alkalmazhat megrovást. Na most akkor előáll az a helyzet, hogyha alkalmazhat mediációt, akkor az ügyészi megrovás alkalmazása elvileg kizárt. Magyarul, a mediáció esetén a gyanúsított rosszabb helyzetbe kerül, minthogyha mediáción kívül tanúsít olyan magatartást, ami lehetővé teszi az ügyész számára a nyomozásnak a megszüntetését.

- Bonyolult ügymenet

Az interjúk során számos aggodalom fogalmazódott meg az ügymenet bonyolultságával, hosszadalmasságával, a szükséges adminisztrációs lépések sokaságával kapcsolatban. Ide tartozik, hogy még mielőtt az ügyész dönt, hogy az ügyet közvetítői tevékenységre utalja-e, személyesen kell megbizonyosodnia a felek önkéntes hozzájárulásukról. Ez plusz erőfeszítéseket, munkát és időt igényel mind az eljáró ügyész, mind a felek részéről. Az eljárás bonyodalmasságát többször hasonlították a vádemelés elhalasztásának bonyolultságához, amely szintén inkább növeli, mint csökkenti az ügyészi munkaterhet.

> Ü29: Ami ugye megfordul az ember fejében és lehet azt Magyarországra átültetni, picit az én személyes tapasztalatom, az én munkaterhem mellett ez borzasztóan nehéz lesz. Jó, hát úgyis ki fog derülni. Biztos vagyok benne, hogy a gyanúsítottak nagyon fogják szeretni és nagyon fogják akarni a közvetítői eljárást. De ez rengeteg idő. És még akkor is, hogyha nem mi csináljuk azt a részét, hogy magát a lefolyást. Én úgy gondolom, hogy az igazságügyi hivatal fogja csinálni, egészen biztos, a megyei igazságügyi hivatalok. De akkor is nekünk a munkánkat növelni fogja. Egyrészt értem, hogy jó. Ami aggályom másrészt viszont mondom, kicsit az aggaszt, hogy hogyan fog ez kinézni a való életben.
>
> Ü10: - A vádhalasztás a halálom. – Mert tartani nyilvántartásban állandóan az aktát, elővesszegetni, tehát kevés ehhez az ember.

- Iránymutatás hiánya

Egyes interjúalanyok fenntartásukat fejezték ki az intézmény diszkrecionális jellegével kapcsolatban. Elmondásuk szerint nem kaptak pontos útmutatást arra vonatkozóan, hogy mikor kell, mikor lehet és mikor nem ajánlatos alkalmazni a közvetítői eljárást. Többek véleménye szerint a diszkrecionalitásra épülő intézkedések esetén gyakran fennáll annak a veszélye, hogy az intézmény nem épül be hatékonyan a gyakorlatba: minél több mérlegeléstől és egyéni meggyőződéstől függ egy eljárás, annál valószínűbb, hogy a jogalkalmazók ezt mellőzik és helyette inkább a már „bevált" technikákat alkalmazzák. Ezen a ponton a közvetítői eljárást sok esetben párhuzamba hozták a vádemelés elhalasztásának intézményével, amely hasonló elveken működik. Jól kimutatható, hogy – bár az intézmény 1995 óta működik – alkalmazása még mindig relatíve kis mértékű.[73] Továbbá, míg bizonyos körzetekben ezt az intézkedést viszonylag intenzíven alkalmazzák (az összes esetek több mint 10%-ában), addig más településeken a vádemelések elhalasztásáról szóló határozatok aránya elenyésző (kevesebb mint 5%).[74]

> Ü41: - A jogalkalmazó, mint minden tudás birtokosa, mint minden tudást birtokló szervezet vagy személy, konzervatív. Ez teljesen logikus, van egy meghatározott tudása. Ez nagyon statikus. Ezt nem nagyon szereti fejleszteni. És éppen ezért minden kívülről jövő benyomással, inspirációval szemben nagyon elutasító, mert az az ő saját tudását értékelné le. Arra kényszerítené, hogy elismerje, hogy amit én eddig tudtam, az elavult, és most valami újat kell megismernem, illetve megtapasztalnom. Éppen ezért gyökeresen új mechanizmusokat csak a lehető legegyszerűbb formában szabadna bevezetni. Tehát ha a meglévő gyakorlathoz képest jelentősen bonyolultabb lesz egy új jogalkalmazói megoldás, mint amilyen a vádhalasztás volt a megrováshoz képest, és valószínűleg amilyen a közvetítés is a nagyjában, egészében már kalkulálható, vagy megszokott vádhalasztáshoz képest, akkor […] attól masszívan el fog tekinteni a jog alkalmazója. És éppen itt ütnek vissza a nem pontosan körüljárt, egyébként garanciális okokból beépített szelepek. Hogy így az ügyész, ha jónak látja – mert az ügyész ezt nem fogja soha jónak látni, és mindig valamivel meg fogja indokolni. De a valós tartalmi indok az az lesz, hogy nem akar bonyolult eljárást alkalmazni, ha alkalmazhat egyszerűt is, amit már megszokott.

---

[73] vádemelésekhez képesti aránya a településtől függően 4.3%-11% (Barabás 2007)
[74] Barabás 2007

- Infrastrukturális korlátok

Összefoglalóan „infrastrukturális" nehézségekként lehet megfogalmazni a kérdezettek minden olyan aggályát, amely a következőkre utalt:

- milyen humán, infrastrukturális és anyagi erőforrások fogják megteremteni a közvetítői tevékenység hatékony alkalmazásához szükséges feltételeket?
- hogyan biztosítják a majdani közvetítőként eljáró pártfogó felügyelők megfelelő szakmai felkészítését erre a – korábbi tevékenységükhöz képest merőben újszerűnek tekinthető – feladatra?
- miként kerülhető el, hogy a mediátori rendszer – hasonlóan a maximálisan leterhelt pártfogói szolgálat működéséhez – szintén futószalagként működő szolgáltatássá váljon?
- miként kerülhető el a majdani közvetítők rutinizálódása, kiégése? valamint
- miként biztosítható a teljeskörű tájékoztatás a társszakmák és a lakosság felé a közvetítői eljárás bevezetéséről, szemléletéről, menetéről, valamint alkalmazásának előnyeiről?

Néhány interjúalany számára kérdés volt, hogy a mediáció nem eredményezi-e azt, hogy a stabil anyagi háttérrel rendelkező elkövetők „kivásárolják" büntetésüket, valamint a mediáció adta előnyökből kirekesztődnek a szegény háttérrel rendelkező, anyagi jóvátétel vállalására nem képes személyek.

> B17: - Amit én még itt veszélyként érzek, lehet hogy nem valós. Hogy nagyon sok jómódú fiatal van. Aki úgymond úgy érzi, hogy számára a szülői anyagi biztonság lehetővé tesz ezáltal még jobban mindent. Mert azáltal, hogy elkövetek egy garázdaságot, mert éppen jól éreztem magamat, és összetörtem a kocsma berendezését, vagy ahol éppen megfordultam, de nem gond, mert kifizetik anyámék. Nekem is az volt a benyomásom, tehát amikor itt a fiatalkorúak kérdezték, hogy hogyan szeretnék – én rögtön azt gondoltam magamban, hogy majd az anyuka fogja kifizetni. Szerintem a szülő fogja fizetni. Az ilyen fiatalkorúaknál.

- Ügyvédek mediátorként

Egységes szkepticizmussal fogadták a kérdezettek a törvény azon rendelkezését, amely szerint 2008. január 1-től a pártfogó felügyelői szolgálat közvetítői névjegyzékére bejelentkezett ügyvédek is mediálhatnak bűncselekményekben.[75] Meglátásuk szerint a közvetítői tevékenység – amely a felek megegyezési hajlandóságára, a konszenzuskeresésre, az őszinte érdek- és érzelemkifejezésre és a felek döntési hatalommal való felruházásra épül, mindez egy független, pártatlan mediátor közreműködésével – szemléletében merőben eltér az ügyvédi tevékenység alapszemléletével, amely a vesztes-nyertes játszmákra, a jogi képviselő ügyben való főszereplésére, valamint a jogszabályok adta lehetőségek minél „kreatívabb" kihasználására épül. A kérdezettek elsődleges aggodalma az volt, hogy képesek lesznek-e a majdani ügyvéd mediátorok szemléletükben is képviselni a mediáció alapfilozófiáját, és megoldható-e, hogy ügyvédek valóban pártatlanul és semlegesen töltsék be a mediátori szerepet.

> Ü26: És hallottam, hogy ügyvédeket is mediátorként kívánnak majd alkalmazni. Nagyon szkeptikus vagyok ezen a téren. Lehet hogy ez nyugaton nagyon jól bejött, meg lehet alkalmazni. Nálunk ez abszolút nem. Amikor az ügyvédnek nem az az elemi érdeke, hogy a felek béküljenek, hanem az, hogy perek legyenek, és a perekben ő képviselőként járja el.

[75] 2006. évi CXXIII. Tv. 3.§ (1).

Tehát megélhetést biztosít számára. Nagyon szkeptikus vagyok. Nemhogy ezt erősíteni, tehát nem a megbékélést, a kibékülést, a jóvátételt, hanem inkább visszájára fordul a dolog.

Ü42: - Az én megítélésem szerint ebbe semmilyen módon az ügyvédeknek nem kellene részt venni. Ennek mindenképpen egy olyan – tulajdonképpen az igazságszolgáltatási apparátustól, tehát abban illeszkedő, nyilvánvaló, de az ügyben eljáró hatóságoktól független szervezet, illetve annak az alkalmazottai kellene hogy kerüljenek, akik ebben közreműködnek. Az ügyvédek nem is szervezettek, és ugye azt mondják, hogy teljesen függetlenek. Csak az én megítélésem szerint, miután semmiféle kizárási, tehát eljárásjogi kizárási szabály nincs e tekintetben, óhatatlanul előfordult, és vidéken adott esetben sokkal inkább problémát jelenthet, hogy az az ügyvéd, aki az előző nap valamelyik elkövetőnek a védelmében állt ott, akkor a következő nap ennek az elkövető, rokona által elkövetett bűncselekményben pedig egy ilyen közvetítői tevékenységet folytasson. Én ezt nehezen tudom elképzelni.

***

B45: A pártfogóknál megvan az empatikus készség, de az ügyvédeknél hol van ez meg?

3.4.3. Speciális témák

Az alábbi részben néhány olyan témakör kerül bemutatásra, amelyeket a kérdezettek maguk emeltek ki a beszélgetésekben. Vagy azért, mert annyira hasonlóan, vagy azért, mert annyira eltérően vélekedtek róluk, de megemlítésük mindenképpen érdekes színfoltjai a kutatásnak.

Az alábbi részben mindezen témák csak vázlatosan kerülnek bemutatásra, azonban jelentőségüknél és komplexitásuknál fogva mindenképpen indokolt, hogy későbbi tanulmányok mélyebben is elemezzék az egyes kérdéseket.

- A családon belüli erőszak és a mediáció

A kezdeti várakozások ellenére a kérdezett bírák, és még inkább az ügyészek a mediációnak kiemelt jelentőséget tulajdonítottak családon belüli erőszakkal kapcsolatos esetekben. Ezt a kiemelést még azok az interjúalanyok is megtették, akik alapvetően szkeptikusak voltak a mediáció intézményével szemben, ugyanakkor úgy látták, talán a családon belül elkövetett cselekmények esetén a módszer jól alkalmazható lenne. Érvelésük mögött leginkább az játszott szerepet, hogy ezen esetekben érezték leginkább a büntető-igazságszolgáltatás diszfunkcióit: konfliktusokban, ahol a felek jól ismerik egymást, számos apró incidens előzheti meg a feljelentett cselekmény, maga a bűncselekmény önmagában nem komoly súlyú, a cselekmény mögött meghúzódó konfliktus hosszú távra visszanyúlik, káros hatása több emberre – köztük gyermekekre – is kiterjed, a kérdezett jogalkalmazók elismerték, mennyire eszköztelen és eredménytelen a büntetőeljárás. Természetesen komoly súlyú családon belül elkövetett bűncselekmények esetén nem kérdőjelezték meg a büntető út szükségességét, de tényállását nézve kisebb súlyú cselekmények esetén – amelyek rendkívül gyakran előfordulnak a vádemelések között – fontos lehetőségként emelték ki a mediációt. Elmondásuk szerint ezekben az esetekben különösen káros hatású a büntetőeljárás sokszor évekig tartó elhúzódása, hiszen a felek már alig emlékeznek az eset részleteire, sokszor már ki is békültek és, ahogy egy ügyész megfogalmazta: „a tárgyaláson az eset már tulajdonképpen csak nekem fontos”. Mindemellett, a cselekmény súlya alapján adható szankció nem más, mint egy kötelező hatósági intézkedés; a mögöttes konfliktus megoldását nem hogy nem segíti, de sok esetben még tovább mélyíti.

Ü19: Családon belüli erőszak, az is sokszor van. Mondjuk azokat tudjuk, azok majdnem maguktól megoldódnak egyébként. Attól tartok, hogy olyankor inkább továbbra is fönnmarad a konfliktus. Rendszerint az szokott történni, hogy feljelentés, első indulatból, amikor még nyomozzuk, akkor még tart az indulat talán. Akkor még a családtagok rábeszélnek arra, aki ott

éppen csúnya fiú volt vagy csúnya lány. Utána rendszerint ugye a férfi az aki az erősebb, és ő bántalmazza a másik felet. Amikor már ide kerül vádra, vagy bíróság elé, akkorra már elenyésznek a bizonyítékok. Szenved a bíró, az ügyész. Nem is szoktunk ilyenekbe beavatkozni nagyon. Ha csak lehet, ha csak nem olyan elszánt az egyik fél, akkor nem emelünk vádat, inkább valami más megoldást keresünk. Úgyis tudjuk, hogy teljesen reménytelen. Visszavonja a vallomását, hogyha nem volt beismerés. Ha van egy beismerő vallomás, akkor nyert ügyünk van. De hogyha tagad, mondjuk a másik fél, elesett, ittas volt, ő nem ütötte meg, akkor azzal nem tudok mire menni, mert semmi bizonyítékom nem lesz. Lesz egy látleletem. Akkor ide kell idéznem az orvost, hogy ott mit mondott előtte. Nem szeret eljönni, sok munkája van. Ide kell idéznem a rendőrt, neki mit mondott. Most már újabban nem is lehet, még régebben lehetett. Most már Alkotmánybíróságnak vannak, illetve a Legfelsőbb Bíróságnak olyan döntései, hogy nem lehet kihallgatni. Tehát szenved a hatóság, nincs értelme. Nem tudjuk azt a helyzetet föloldani. […]

Ha családon belül ilyen konfliktus előfordul, akkor az többször is megismétlődik. Ott mindenképpen valamilyen módon az egyik felet el kellene távolítani a másik közeléből. Leggyakrabban arról van szó, hogy italozik az egyik fél, nem dolgozik, a másikkal el akarja tarttatni magát. Elegük van egymásból. Féltékeny. Ez leggyakrabban a férfiakra vonatkozik. Féltékeny a nőre. Élősdi módon él otthon a gyerek a szülőkkel vagy a testvérekkel. Ezekből adódnak ezek a konfliktusok. És ezek nem oldódnak fel azzal, hogy most kiszabunk egy pénzbüntetést, főleg ha nem dolgozik. Mert ugyanabban a környezetben marad. Ugyanaz folytatódik.

***

Ü38: – Sokszor ismerik is egymást, az elkövető meg a sértett. Sok bűncselekmény esetében. Ott is lehet hogy hasznos lehet. Az egyik visszaél a másik bizalmával. Vagy családon belül, vagy a testi sértéseknél. Az egymással ismeretségi viszonyban lévők, valami történik köztük. Nem hiszem, hogy ez megoldást jelent erre, valami pénzbüntetés, vagy szabadságvesztés, vagy bármi.

***

Ü21: - Családon belüli erőszak esetében tipikus a sértetti bagatellizálás, fontos lenne a mediáció a családon belüli, a különböző veszekedések következtében kialakult konfliktusoknak a megoldást. Ami előfordul, hogy testi sértésbe vagy garázdaságba ütközik. Vagy éppen rongálásba. Mert olyan is előfordult már. Tehát nagyon sokszor.

Tehát csak ilyen ügyekre gondolok, hogy adva van egy élettárs, az egyik ki akar menekülni, vagy ki akar kerülni ebből a kapcsolatból, mert már új kapcsolatot talált, és akkor jön a féltékenység. Veszekedések, a veszekedések természetesen mind a két félből dühöt váltanak ki. Csapkodnak, aztán kézcsavarások, hajtépések. Jönnek a szomszédok, hogy mi van itt. Olyan is előfordult, hogy mindez utcán történik, hogy megfigyeli a volt barátnőjét, utána megy, és az utcán történik ez. Tehát ahol egyáltalán objektív lehetőség van arra, hogy akár veszekedéseket, verekedéseket, a bántalmazásokat mások is észleljék. És hát ez azért akár idős, akár gyerekben, akár felnőttben megbotránkozást vagy éppen riadalmat válthat ki.

Számtalanszor előfordult, hogy nincs kívülálló tanú. Tehát hogyha ez lakáson belül történik, akkor lehet, hogy a szomszédok csak a sikoltozásra felfigyelnek, de ilyenkor a szomszédok nagyon gyakran inkább feljebb kapcsolják a televíziójukat, vagy zenét hallgatnak, de nem akarnak beleavatkozni. Olyan is előfordul, hogy ugyan utcán történik, de éppenséggel nem jár arra senki.

Na most akkor a sértett, hogyha akár könnyű sérülést szenvedett, akár súlyos sérülést, az első dühében biztos, hogy el fog menni és felveteti a látleletet. Az orvos előtt tesz valamilyen nyilatkozatot, hogy őt bántalmazta az élettársa, vagy ő teszi meg a feljelentést, de a kórháznak mindenképpen kötelessége, hogyha bántalmazásról van szó. Az orvos-szakértő csak azt tudja

megállapítani, hogy lehet hogy kézszorongatásból, vagy ahogyan a sértett elmondta, feltehetőleg úgy következett be a testi sértés. És ezt követően a sértett fenntartja a vallomását a nyomozás előtt.

Majd pedig a bíróság – hiszen a bíróság köztudomású, hogy nagyon sok üggyel foglalkozik, lehet hogy csak fél év, sőt előfordul, hogy egy év múlva fogja kitűzni ezt a tárgyalást. És akkor a sértett azt mondja, hogy nem kívánok vallomást tenni, mert élettársam volt, és megillet engem a jog.

Természetesen, ha ilyen esetben jön egy szervezet, aki elbeszélget mind a két féllel, és akkor majd kiderül – nem két hónap után, meg nem egy év után, hanem lehet hogy már két hét múlva - hogy lehet, hogy sérülést okoztak nekem, de bizony ebben a veszekedésben azért nagyon komoly szerepem volt nekem is. És hogyha én nem úgy viselkedem, ha nem úgy szólok neki vissza, vagy én nem vágom hozzá az első vázát, akkor lehet, hogy erre nem fog sor kerülni. Ez lehet, hogy egy kicsit mosolyogtatós, mosolyra fakasztó történet, de nagyon sokszor előfordul.

- A mediáció eltérő szerepe fiatalkorúak és felnőtt korúak esetében

A mediáció jelentősége kapcsán a kérdezettek túlnyomó többsége kiemelte, hogy fiatalkorú elkövetők esetében a mediáció pedagógiai és reszocializáló szerepe egyértelműen nagyobb, mint felnőtt korúak esetében. Válaszadók, akik a mediációt általánosságban szkeptikusan fogadták, a fiatalkorúak esetében bizakodóbbak voltak, elmondásuk szerint „ott még lehet értelme az eljárásnak".

Ez a különbségtétel nemcsak pszichológiai, fejlődéslélektani szempontból tűnik logikusnak. A Büntető Törvénykönyv maga is különbséget tesz a két célcsoport között: míg a retributív, preventív szempontok érvényesülnek a felntőttkorúak esetében, addig a fiatalkorúak esetében a reszocializáción van a hangsúly. A jogszabály szerint „A büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el." (38. §) Ugyanakkor, "A fiatalkorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává váljék." (108. §)

Érdekes megfigyelni, hogy számos interjúalany a két célcsoportot mereven elhatárolta egymástól: míg az egyik esetben a mediációt értelmes és logikus válasznak látta, addig a másik csoport számára értelmetlen eljárásnak tekintette.

Ez a határozott distinkció néhány – ezen a ponton csak gondolatébresztőként felvázolt – kérdést azonban felvet. Kicsit sarkítva, mi alapján feltételezhető, hogy fejlődéslélektanilag egy személyiség teljesen megszilárdul, elveszíti belátásra való képességét és „jóvá tenni" akarását a 18. életév után? Ez hogyan fér össze azzal a közismert kriminológiai jelenséggel, hogy egy bizonyos kor után[76], az életszakasz előrehaladtával el kezd csökkenni a bűnözési hajlandóság, melynek egyik következménye például, hogy fiatalkorúak esetében nagyobb a visszaesési ráta, mint a felnőtt korúak esetében?[77] Ha felnőtt korúak esetében a leállás/normakövető útra-térés annyira reménytelen lenne, mivel indokolható, hogy egyre több kutatás középpontjában pontosan a bűncselekményektől való elállás mögött meghúzódó faktorok feltárása áll?[78] Ha a mediáció kapcsán nem elsősorban a reszocializáción, hanem a sérelmek helyreállításán és a felek közötti dialóguson van a hangsúly, releváns kérdés-e, hogy a bűncselekmény elkövetője fiatal-, vagy felnőtt korú? De mindenek előtt, ha

[76] A 2003-as Home Office (Egyesült Királyság) riport alapján 17 év
[77] Pl. a Jason Payne 2007-es kutatása alapján a visszaesési ráta 17 és 21 éves kor között a legmagasabb
[78] Pl. Bottoms *et al.* 2004, Maruna és Roy 2007, Sampson és Laub 2003

a mediációt alapvetően egy áldozatsegítő eljárásnak fogjuk fel, mi indokolja, hogy kevesebb esélyt adjunk azoknak az áldozatoknak, akinek a sérelmét aktuálisan egy felnőtt korú személy követte el, hogy bűncselekményük kapcsán megbeszélést folytassanak elkövetőjükkel?

> B25: - Ha ez a fiatalkorú vádlottakat érinti, akkor egyértelműen helyes. Ez jó. Ez pártolandó. Csak támogatni lehet azt a megoldást, hogyha kisebb súlyú cselekményeknél egy fiatalkorú vádlott esetében nem kerül vádemelésre sor, és nem születnek olyan vádiratok, hogy csekély tárgyi súlyú a cselekmény. Fiatalkorú a vádlott. Beismerte, megbánta, és akkor próbára bocsátás jön itt indítványként, pártfogó felügyelettel. Vagy vergődünk azon, hogy hogyan lehet mégis valami, mert már betöltötte a tizennyolcadik életévét, talán egy közérdekű munka büntetést. Amivel azért nem vágjuk el, nem lehetetlenítjük el. Amúgy is ilyen vád születne, és egy ilyen ítéletet vonna az maga után, és ez kiváltható például ilyen eljárással, az csak jó lehet. Jó a vádlottnak, jó a sértettnek. Nekünk meg kevesebb vád jön.
>
> *Ugyanakkor a felnőttekről:*
>
> Tehát annyit legalább tudni kell, hogy ez egy büntetendő cselekmény, hogy annál a jogkövető magatartást egy ilyen sértettel leülök, és kérjen bocsánatot, és miért tette vajon? Hát miért tette? Mert nem érdekel miért tette. Elvárható tőle, hogy tartózkodjon. Hogy felismerje, hogy ez egy büntetendő cselekmény. Hogy veszélyes. Hogy erkölcsileg elítélendő. Elvárható tőle, hogy tartózkodjon tőle, ha ezt egyszer felismerte. Itt nem kell nevelni. Itt már nem kell ráhatni. Nincs kire. Hát egy harminc-negyven éves ember esetében ezt elképzelhetetlennek tartom

A fiatalkorúak büntethetőségének 14 évről való leszállításának kérdése rendre előjön a jogalkalmazói-joggyakorlói–kriminológiai-gyermekvédelmi területeken dolgozók körében. A vitának számos ellenzője és pártolója van az egyes szakmákban. Mindezek indokolták, hogy e kutatás is érintse a témát, és feltárja, hogy a kérdezett jogalkalmazók miként vélekednek erről a kérdésről.

Bár ez a téma is külön tanulmány tárgya lehetne, itt annyit érdemes megemlíteni, hogy a legtöbb kérdezett a korhatár-leszállítás ellen foglalt állást. Ahogy egy ügyész fogalmazott:

> Ü35: - [A korhatár-leszállítás] a büntetőjogban meg egy példátlan, kegyetlen dolog volna. Tehát erre az igazságszolgáltatásra rábízni azt a nagyon-nagyon sérülékeny életkorú, még tizennégy után is hihetetlenül sérülékeny, tehát az alatt rábízni – ez valami eszement barom ötlet. Kizárólag a szülőre és a pedagógusra tartozó kérdés. Formálisan elkövet egy bűncselekményt, hozzák helyre, segítse a pedagógus, segítse a szülő. De abba rendőr, bíró, ügyész bele ne avatkozzon. Tizennégy év, a jelenlegi biológiai, mentális, értelmi szinten az az a kor, ami fölött már lehet azt mondani, hogy édes fiam, hogyha lehetne, ne szúrd bele a kést, ne lopd el. Én egy kicsit emelném. Lehet hogy tizenöt év volna az igazi.

Ugyanakkor volt szakember, aki a korhatár-leszállítást támogatta:

> Ü30: - És ez nekem borzasztóan tetszett, hogy tíz éves kor fölötti az az életkor, amikor büntethető valaki. De tíz és tizennégy éves kor között a hatóság dönti el, hogy rendelkezett-e olyan beszámítási képességgel, ami alapján megállapítható, hogy büntethető legyen. Énnekem ez borzasztóan tetszett. […] az a vélemény az új Btk.-módosítás kapcsán, hogy tizennégy éves kor fölött is a hatóság belátására bízza azt, hogy rendelkezett-e beszámítási képességgel. Na most ez hülyeség.

Voltak, akik mindezt hivatali, eljárási szemszögből vizsgálták:

> *FB: - Fiatalok korhatár-leszállításáról mit gondolnak?*
>
> Ü31: – Azt a kört nézve, akinél gyerekkorban is milyen múltja van, lehet hogy nem ártana. De ha a munkateher szempontjából nézzük, akkor nem. Még olyan felvetés is volt nem olyan

DRAFT

régen, hogy nem tizennyolc évig lennének az fk-s ügyek, hanem huszonegy évesig. Tizenkettőtől huszonegy, szóval az valami borzasztó lenne, ha ez így lenne.

Ü32: – Egyáltalán az, hogy nem kellene annyi, tehát nem kéne, hogy tizennyolctól huszonegy éves korig is hozzánk tartozzon. […] Akkor még nagyobb lenne a munkateher, mert így is rengeteg sok van. Igazából tizennyolc év fölött, nyilvánvalóan nem véletlen, hogy most tizennyolc éves korában nagykorú lett, akkor kész. Onnantól kezdve már ne tartozzon a fiatalkorúakhoz.

Ü33: – A korhatár leszállításával kapcsolatban akkor a védőképességet, belátási képességet is vizsgálgatni külön, az még egy másik érdekes dolog lenne. Nyilván ugye szóba került az is, hogy a belátási képességet is vizsgálni kellene. Tehát ehhez egy jogász hogy megítélje, hogy egy tizenkét és fél éves gyereknek volt-e belátási képessége. Egyéb kétségeket vet föl, hogy erre mi alkalmasak vagyunk-e, megfelelő-e a képzettségünk. Tehát ilyen kvázi pszichológusi diplomát is kellene hozzá szereznünk, hogy ezt meg tudjuk három évvel később ítélni. [*Az interjúban később azt nyilatkozza, hogy semmi nem indokolja, hogy fiatalokkal dolgozó ügyészek külön képzésekben vegyenek részt.*]

Legtöbbször azonban az fogalmazódott meg, hogy a fő kérdés nem is a korhatár meghatározásra, hanem az, hogy milyen intézmény- és szemléletrendszer kezeli a gyermek- és fiatalkorban bűncselekményt elkövető személyeket. A legtöbb szakember szerint az elsődleges, hogy bármilyen intézményrendszer is kezeli a fiatal elkövetőket, az figyelmet, támogatást, ellenőrzést biztosítson, és hatékonyan segítsen a bűnelkövetés kialakulásához vezető körülmények lehetőség szerinti javításában. E kérdés kapcsán több alkalommal kiemelésre került, hogy kulcsfontosságú lenne az igazságügyi szakemberek számára a társszakmákkal (szociális, család- és gyermekvédelmi és oktatási intézményekkel) és társtudományokkal (szociális munka, pszichológia) való intenzívebb együttműködés.

- Mediáció súlyos bűncselekmények esetén

A jogszabály maximum 5 év szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetén teszi lehetővé a mediációt. A legtöbb jogalkalmazó ezt a limitet helyeselte és maga sem támogatta volna a mediációt súlyosabb bűncselekmények esetén. Mindez konzisztens azzal a korábbi megállapítással, hogy sokan a mediáció alkalmazása mögött egyben a büntetés „megúszását" is értelmezik. Ez alapján a kizárólagosságra épülő gondolat alapján feltehető, hogy számukra kevéssé merül fel az, hogy – hasonlóan számos ország gyakorlatához – a mediáció egy plusz, áldozatsegítő „szolgáltatása" is lehet az igazságszolgáltatásnak, amely párhuzamosan kerül alkalmazásra a hagyományos büntetőeljárás mellett.

A kérdés azonban másképpen is felmerülhet: miért a jogalkotó vagy a jogalkalmazó dönti el, hogy egy eset nem túl súlyos-e a mediációhoz? Miért nem adható a döntés joga át annak, akiről az eljárás szól: az áldozatnak?

A válaszadók többsége számára ennek a kérdésnek az eldöntése a hatóságok feladata. Ez viszonylag távol áll még attól, amit egy súlyos (emberölési, szexuális) bűncselekmények esetén eljáró, több évtizedes tapasztalattal rendelkező mediátor fogalmazott meg kérdésként: „milyen jogon fosztok meg egy áldozatot attól, hogy találkozzon azzal az egyedüli személlyel, aki képes lenne megválaszolni az ő kérdéseit és választ adni a miértekre? Az én dolgom nem az, hogy ezt eldöntsem, hanem hogy minél teljesebb körű információt adjak a mediációs folyamatról, a másik oldal hozzáállásáról és a kimeneteli lehetőségekről. A döntést ezután mindenkinek magának kell meghoznia."[79]

[79] Személyes beszélgetés Kristel Buyens-szel, a „Suggnomé" nevű belgiumi mediációs szervezet mediátorával (2006 május).

Mindemellett több kutatás is arról tanúskodik[80], hogy a mediációnak mind az elkövetőkre, mind az áldozatokra nézve nagyobb a pozitív hozadéka, mint enyhébb súlyú esetekben. Az indoklások mögött többnyire az szerepel, hogy súlyos ügyek esetében az elszenvedett sérelmek és a jóváteendő kár is súlyosabb. Ennek köszönhetően a folyamat során való érzelmi bevonódás, a konfrontáció és párbeszéd okozta katarzis, valamint az esetleges jóvátétel is nagyobb súllyal szerepelnek az érintettek életében, ezáltal a jövőre nézve is mélyebb kihatásokat eredményezve a felek számára.

A jelen kutatás során is voltak, akik

- nem értettek egyet a jogszabályi limitációval:

  Ü35: - Fel nem tudom fogni, tehát szakmailag sem értem, hogy azokban a bűncselekményekben, ahol sokkal súlyosabb vagyoni, illetőleg nem vagyoni károk keletkeznek, a mediációnak miért nincs helye.

- el tudnák képzelni a mediációt súlyosabb esetekben is:

  Ü18: - [Súlyos bűncselekmény esetén] jobban óvnám a sértettnek az érdekeit. Ezt biztos nyilvánvalóan egy pártfogó vagy egy szakember meg tudná ítélni, hogy itt miről van szó. Tehát ki nem zárná. Tehát nem azt mondanám, hogy szigorúan tilos. Most nálunk úgy van. De végül is, hogyha felmerülne ennek a kérdése, akkor azt nem mondanám, hogy tilos. Vegyünk figyelembe mindent valóban egy ítélet kiszabásnál, bárminek jelentősége lehet ilyen súlyos cselekményeknél is. És valóban, mit tudom én, milyen hatást válthat ki akár az elkövetőből is, hogyha nem a bűncselekmény kapcsán, hanem egyébként találkozik a sértettel, és a szemébe kell nézni, és el kell neki mondani, hogy mit miért csinált. Nem tudom. Mondom, hogyha ez kárára nem válik az áldozatnak, akkor szerintem nem kellene elzárkózni tőle.

  Ü21: – Nem tudom, hogy a törvényhozó miért itt húzta meg azt a határt. […] Szerintem nem ártana, tehát nem olyan szinten, hogy ez [a mediációban való részvétel] büntetlenséget eredményezne, hanem az, hogy őt visszavezesse akár a börtön után, vagy éppenséggel ráébressze arra, hogy ő milyen cselekményt követett el. Lehet, hogy ő azért el fog rajta mélázni a hosszú börtönbüntetés alatt, vagy lehet, hogy elmélázik már akkor, amikor előzetesben van.

- vagy mindezt elképzelhetetlennek tartják:

  Ü28: – Súlyos bűncselekmény esetében? Biztos, hogy nem. Ez lehet, hogy egyfajta indokolatlan bosszúérzet is motivál benne, ha nem mint ügyész, hanem mint ember válaszolok erre a kérdésre. De azt gondolom, hogy ezek azok az esetek, ahol ezt ki kell zárni: Én ebben nem hiszek, hogy mondjuk a gyerekem válna áldozatává bármilyen ilyen típusú bűncselekménynek, akkor képes lennék arra, hogy az elkövetővel akár egy asztal mellé is leüljek és kíváncsi lennék arra, hogy mondjuk mi motiválta őt ennek a bűncselekménynek az elkövetésével. Mint sértett, kifejezetten azt gondolnám, hogy ezt az embert meg kell büntetni.

- Közlekedési bűncselekmények és a mediáció

A közlekedési és általában a gondatlan bűncselekmények specialitása, hogy „az elkövetők nem bűnözők, csak szerencsétlenül járt személyek." Ahogy többen utaltak rá „gondatlan bűncselekmény bármikor, bármelyikünkkel megtörténhet."

[80] Miers *et al.* 2001, Sherman és Strang 2007

Ez a szempont – több válaszadó elmondása szerint – hozzájárulhat ahhoz, hogy az elkövető tettét beismerje, megbánja és áldozata felé jóvátételt tegyen, míg az áldozatok részéről könnyebb lehet a megbocsátás.

Ugyanakkor eljárásjogi szempontból megosztotta a válaszadókat az a kérdés, hogy közlekedési bűncselekmények esetén lehet-e mediálni. A legfőbb kételyek a körül fogalmazódtak meg, hogy egy közlekedési cselekmény esetén a biztosító amúgy is kifizeti a kárt, amely szerintük „szükségtelenné" és „kivitelezhetetlenné" teszi a mediációs eljárást. Mindezek arra utalnak, hogy fontos tisztázni a kártérítés és a jóvátétel intézménye közötti különbséget, és ki kell emelni, hogy egy mediációs eljárás mivel jelent többet, mint a felmerült anyagi károk megtérítése a sértett felé.

> Ü10: - A közlekedésben a kárt alapvetően a biztosító téríti. A biztosítóhoz fordul, mivel van kötelező felelősségbiztosítás, nyilvánvaló, hogy ő fogja megfizetni, akár vagyoni, akár nem vagyoni kárról van szó. Itt ez hogy valósul meg, mit fizessen a terhelt a sértettnek. És egy gondatlan magatartás, egy percnyi figyelmetlenségről van szó. Tehát nem egy szándékosról. És akkor itt, hát nekem kétségeim vannak. Hogy itt igazából most a bíróság azért bünteti meg a terheltünket, mert gondatlanul járt el, mert nem figyelt oda, nem tartotta be a közszabályokat, de nem szándékos szabályszegéssel, hanem egy gondatlan magatartásával. És akkor itt a sértettet meg a terheltet összehozni, és itt ezt megbeszélni. Igazából megbeszélik a bíróságon. Ott is megbeszélik, meg kiabálnak egymással, ha arról van szó, hogy ki volt a felelős, meg csak akkor van helye – itt is láttam -, ha beismerés van. Tehát itt ha beismerés van, akkor tárgyalás mellőzéssel mennek a dolgok. És mit hozhat ez még a közlekedésben, abban nem látom igazából a lényegét. Hogy most a két felet összeültetem, és akkor elbeszélgetünk arról, hogy tényleg jobban kellett volna figyelnem. Szóval nem igazán.
>
> ***
>
> B08: - És közlekedési cselekményeknél meg például kimondottan sok olyan eset van, amikor a sértettek úgy magyarázatot várnak olyanra, amit mondjuk nem lehet megmagyarázni, bármelyikünknél előfordulhat egy hibás döntés. De mégis valami, talán valami párbeszéd.
>
> ***
>
> B14: - Én nagyon sokáig tárgyaltam közlekedési bűncselekményt is első fokon. Ott sokkal megbocsátóbbak a sértettek. Ott el tudják fogadni azt, hogy igen, hibázott, vezetés közben mindenki hibázik. Csak éppen az én térdem úgy szétment, hogy nem lesz belőle már soha térd, de akkor is megbocsátóbbak. Míg más, tehát szándékos bűncselekményeknél azért egészen más.

- Sértett nélküli bűncselekmények

Szintén kérdésként merült fel, hogy milyen lehetőség van a mediációra sértett nélküli bűncselekmények esetén. A jelenlegi jogszabály ezeket az eseteket kizárja a mediációból. Azonban a kérdezettek több ízben felvetették, hogy bizonyos, sértett nélküli bűncselekmények, például a kábítószer-használattal, vagy garázdasággal kapcsolatos cselekmények esetén is lehetne pozitív hozadéka a mediációs eljárásnak, amennyiben az eljárás szembesíti az elkövetőt tettének súlyával és társadalomban való elfogadhatatlanságával, az okozott károkkal, a környezetére gyakorolt hatásával, valamint segít feltárni a bűncselekményhez vezető okokat és lehetőséget ad a jóvátételre.

Mindezen megfontolások felvetik azt a kérdést, hogy amennyiben egy adott bűncselekménynek nincs közvetlen sértettje, lehet-e, és ha igen, miként bevonni a cselekmény közvetett károsultjait, azaz az érintett közösség (család, barátok, lakóközösség, stb.) képviselőit az igazságszolgáltatás folyamatába? Részvételükkel, javaslataikkal, döntésükkel elősegíthető lenne-e, hogy a közvetlen sértettel nem rendelkező bűncselekmények esetén is a hatósági válaszok valamelyest tükrözzék az abban érintettek

DRAFT

javaslatait és szükségleteit? Mindez segítené-e a hatóságokat abban, hogy a fenti bűncselekmények kezelésekor ne a „közösség ellen" lépjenek fel, hanem a közösség már meglévő erőforrásaira építve, közös együttműködéssel találjanak megoldást a normaszegő cselekmény megszüntetésére?

- Romákkal kapcsolatos gondolatok

A speciális témák között utolsóként felvetett kérdés ismét olyan, amely önmagában egy disszertáció tárgyát képezhetné. Itt csak annyi emelendő ki, hogy a cigánysággal kapcsolatos érzések és gondolatok alapjaiban határozzák meg jogalkalmazók attitűdjeit. A 45 interjúból alig volt egy-két beszélgetés, amelyben a kérdezettek ne elemezték volna, hogy véleményük szerint milyen kapcsolat húzódik a cigányság és a bűnelkövető életmód között. A kérdezettek egy része pozitív példákat is említett a romákkal kapcsolatban, de többségük kizárólag negatív színben tüntette fel az említett csoportot. Azon kérdésekre, hogy az említett negatív példák mennyiben jellemzők speciálisan a cigány etnikumra, a jogalkalmazók egy része azon a véleményen volt, hogy ezek cigány-specifikus jelenségek; más válaszadók az interjúk előrehaladtával kifejtették, hogy az említett negatív példák tulajdonképpen ugyanúgy előfordulnak cigány és nem-cigány közösségekben is.

Mindazonáltal e tanulmánynak nem célja, hogy elemezze a jogalkalmazók cigányság iránti attitűdjeit, hogy megállapítsa, mi táplálkozik a valóságból és mi az előítéletekből. Annyi azonban megállapítható, hogy a kérdés kulcsfontosságú szereppel bír a mindennapok során, mellyel mindenképpen foglalkozni kell további kutatásokon keresztül.

A mediáció kapcsán több alkalommal felmerült, hogy Magyarországon a cigány bűnözőktől való félelem, a „cigánybűnözés" karakterisztikája, ill. a cigányok konfliktuskezelési kultúrája (ill. annak hiánya) az, amitől félő, hogy a módszer nem fog a gyakorlatban működni. Mindez azért érdekes felvetés, mert a magyar társadalomban a helyreállító igazságszolgáltatás szemléletével egyedül egy tradicionális, informális bíráskodásra épülő intézmény hozható fel hasonlatosnak: ez pedig a cigányság körében kialakult, „romani kris" intézménye, amely elsősorban polgári (családi, üzleti) jellegű vitákban biztosított elsődlegességet a közösségi bíráskodásnak, szemben az állami igazságszolgáltató rendszerrel.[81]

A helyreállító szemlélet szempontjából a legizgalmasabb kérdés, hogy, ha ez a megközelítés a személyközi kommunikációra és a közösségi kapcsolatok kohéziójára épül, valamint elsődlegesen a sértett felé történő jóvátételre helyezi a hangsúlyt, mindez mennyiben lehet releváns eszköz a romákat érintő bűncselekmények esetében. Hihetünk-e abban, hogy ez a megközelítés (esetükben is) hatékonyabb eszköz a bűncselekmények kezelésére, mint az állami büntetés? És jogalkalmazók hisznek-e ebben?

> Ü31: – Mondjuk mi ebben a megyében nagyon *fertőzöttek* vagyunk azért a romák által is. És nagyon-nagyon sok az, tehát az ügyeknek legalább a 80 százalékában ilyen elkövetők vannak. És őnáluk nem jellemző a megbánás. De még a nem roma elkövetőknél is.
>
> *FB: - Mennyire lehet „roma-specifikus bűnözést" megkülönböztetni a nem romától?*
>
> Ü32: – Specifikusan nincsen.
>
> Ü33: – Hát azért van egy-kettő bűncselekmény, megrontás például.
>
> Ü31: – Mondjuk a nagyobb részét ők követik el.
>
> Ü32: – Nagyobb részét. Nem csak ők.

[81] Erről bővebben: Loss, S. 2005; A romani kris és a helyreállító igazságszolgáltatás kapcsolatáról lásd: Balahur, D. 2007.

Ü33: – De azért vannak magyarok is szép számmal.

****

B01: - Cigány bűnözők strukturális összetevődése miatt nehezen tudom elképzelni, hogy így leülnek.

***

B02: - De hát mondjuk a cigány bűnözés, ami most lehet azt mondani, vitatkozni, hogy van ilyen vagy nincs, vagy hogy hívjuk. Teljesen mindegy. Tehát van. Mert az elítéltek negyven százaléka cigány.

****

B16: - Vannak azért itt olyan falvak, ahol nagyon-nagyon magas a cigány lakosság száma. Ott úgymond a fehérek, ha lehet, akkor inkább feljelentést se tesznek.

****

FB: - Szubkultúra alatt mit értesz?

B04: - Hát ugye a bűnözői szubkultúra az, amit értek ez alatt, de sajnos a mi tapasztalatunk szerint a fiatalkorúaknál szoros összefüggésben van a roma származással. Akik itt az illetékességi kerületekben élnek, itt élnek a legtöbben. Ők ezt látják, vagy pedig teljes elhanyagoltságban elmennek szipuzni, a szipura pénz kell, akkor elmegyünk lopni. Ezt értem ez alatt.

***

B17: - Nem akarom itt most már elterelni egy ilyen etnikai területre. Nyilvánvalóan, hogy egy olyan csoport, amelyiknek semmilyen lehetősége nincsen arra, hogy a létfenntartását biztosítsa, mert a segélyből nem igazán lehet. Meg azt se tanulta meg sose, hogy beossza a pénzét, az egyetlen módját a létfenntartásnak abban látja, hogy amit látok, azt elveszem. Na ott aztán énnekem mindegy ám, hogy milyen ítélet történik. Még az is előfordul, hogy magára vállalja egyik a másikét, mert hogy én most kevesebbet fogok kapni. Itt nagyon hatékony a büntetőeljárás. Tényleg, szabályos, tehát családon belül, hogyha ott vannak a bűncselekmény helyszínén az egész család, akkor az tesz beismerő vallomást, aki mondjuk még büntetlen előéletű. És akkor kapja majd a kevesebbet, vagy nem visszaeső, vagy nincs felfüggesztett hatály alatt. […] De őnáluk nincs is különösebben a büntetésnek visszatartó ereje. Erre aztán végképp nem tudok választ adni, hogy ebben a körben mire mennénk a mediációval. Semmire, ott szerintem semmire se. Viszont ez semmit nem is old meg akkor. Ővelük szemben a büntetőeljárás, az csak egy kötelező formalitás.

***

B06: - Tartozik viszont hozzánk egy-két község, amelyik önállóan tudna majdnem bíróságokat foglalkoztatni, rendőrséget, bíróságot. Majdhogynem mondhatni azt, hogy cigányfalvak. Onnét elmenekülnek az emberek. Nincsenek biztonságban.

***

Ü89: - Fölnőni egy ilyen családban, az maga egy tragédia. Tehát sajnos, akiket mi látunk, és még az úgymond normális, tehát nem feltétlenül – nagyon nehéz ezt kikerülni, bár ki kell ugye, de nagyon nehéz -, nem feltétlenül a cigány bűnözésről beszélek. Mert igenis beszélni kell arról, mert létezik.

***

Ü19: […] ezek a leegyszerűsítő mechanizmusok itt is annyira működnek. Az embereknek olyan egyszerű dolog az azt mondani – kolleganőim között is van, aki mondja ezt -, büdös

cigány, utálom, meg stb. És nem hajlandó elfogadni. Azt egyszerű végigvinni a kis lelkében, nem kell végiggondolni, hogy ez cigány, ez bűnöző. […]A kollegáim között is van olyan, aki kerek-perec megmondja, hogy ő utálja a cigányokat. Tehát ügyész is, nem csak irodista. […] gyerekkoromban, az egyik iskola környékén volt a HT cigánytelep, és nagyon sok cigány gyerek járt hozzánk az osztályba. Nem volt különbség közöttünk, barátkoztunk velük. Utána másik iskolában másik cigány gyerekekkel találkoztam. […] Tehát nálunk a családban van valami hagyománya [az előítéletmentességnek]. Úgyhogy biztos, hogy kell hozzá egy ilyen családi háttér is, indíttatás. Hogyha nem ilyen muníciót kaptam volna, akkor lehet, hogy én is másképp viszonyulnék hozzá.

3.4.4. Szükségletek

Az elemzés utolsó részében hadd kerüljön megemlítésre néhány konkrét ajánlás, szükséglet, amelyeket a jogalkalmazók megfogalmaztak a mediáció alkalmazásra kapcsán.

1. Mediációra lehetőséget kellene teremteni rablás esetében is. E cselekmény, amely erőszakos jellege miatt 2-től 8 évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható, jelenleg nem fér bele azon cselekmények sorába, amelyek a törvény szerint mediációra küldhetőek. Azonban jogalkalmazók sok esetben kifejtették, hogy számos ok lenne, amiért a sértettel való leülés és a jóvátétel lehetősége hasznos lenne rablás bűncselekménye esetén is.

Ü35: - Rablás nem fér bele a mediációba. A magyar jogban a rablás esetén nem lehet a medicáiót lefolytatni. Itt önnek ebben a pillanatban mondok nyolcvan olyan ügyet, ahol a mediációnak óriási jelentősége van a rablás esetekben. Hát ugye a rablás nem olyan, mint ahogy azt elképzelik, hogy kijön egy géppisztolyos ember, kettőt tarkón lő, és akkor elvisz húsz millió forintot. Dehogy, szó nincs róla. Belekönyököl a hasába, leveszi róla az órát, vagy magához veszi a mobiltelefonját. Kész, rablás kérem szépen. Már ugye rohan, közben az elrabolt mobiltelefon kiesik a zsebéből, mire a rendőr elfogja, már nincs is nála semmi se. Már semmi értelme nem volt az egész bűncselekménynek. De közben a frászt ráhozta a sértettre. Tehát azért kell leülni, hogy mit akartál édesapám? Hát miért csináltad? Miért ijesztetted halálra ezt az embert?

2. 18 éven aluliak számára is lehetővé kellene tenni a jóvátételi szemléletű, közösségben végezhető munkavégzést. A törvény jelenleg kizárja, hogy 18 év alatti személy közérdekű munkát végezzen. Azonban több kérdezett kérdésként tette fel, hogy ha egy fiatal nem rendelkezik stabil anyagi háttérrel, azonban szívesen végezne valamilyen munkát a köz számára, amiből még maga is tanulhat, miért nincs mód ilyen jellegű intézkedések végrehajtására. Ilyen típusú munkaprojektek kialakítása egyben azokra a dilemmára is választ adhatnának, amelyek szerint a jobb anyagi helyzetű elkövetők kivásárolhatják a büntetést, vagy amelyek azt vetik fel, hogy fiatalok cselekedeteiért a szülőknek kell (anyagi) felelősséget vállalni. Ilyen jellegű projektek kialakítása bővíthetné a jogalkalmazók által felajánlható lehetőségeket; lehetővé tenné, hogy fiatalok ne csak anyagi módon tehessék jóvá az okozott kárt; lehetőséget teremtene az áldozatnak, hogy elkövetőjétől közvetve (későbbi személyes kapcsolattartást nem igénylő módon) kérjen kártérítést; erősítené a közösségi integrációt azáltal, hogy bevonná a helyi szereplőket a programok kidolgozásába; valamint elősegítené a bűnelkövető fiatalok közösségbe való reintegrációját.

B05: - A közérdekű munkát én szintén mint alternatív büntetést rendkívül jónak tartom. Ugye fiatalkorúnál az az egy alkalmazhatósági határa vagy feltétele van, hogy amire a bíróság a döntését meghozza, már töltse be a tizennyolcadik életévét. Ezt akár én nem is tartom olyan jó megoldásnak. Hiszen egy fiatal gyerek is, egy tizenhat éves gyereket is lehetne kötelezni arra, akár ilyen sértett-elkövető reparáció viszonyban, vagy attól függetlenül, hogy menjen kapálgatni, és a sértettnek a kertjét ássa föl, vagy öregek otthonában, vagy

DRAFT

állatmenhelyen dolgozzon. Tehát egy csomó olyan szituációt el tudok képzelni, ahol egy tizennyolc éven aluli is vígan tudna teljesíteni. Ha nem is ez lenne mondjuk, hanem egy közérdekű munka. Mert ez ugye a mi Btk. rendszerünkben más. De az általam Svájcban megismert, rendkívül jó modellben, ott egy tizenkét éves gyereknek is elő lehet írni egy ilyen, úgy hívják, hogy egyéni munkavégzésre kötelezés, ami lehet két délutánja a gyereknek, hogy merre menjen. Tehát ilyen szociális, ifjúsági és idős szociális hálózatban való ténykedést jelent, ahol mit tudom én, délután négy órát kell valamit gyereknek kétkezi munkával végezni. És szerintem az egy nagyon jó eszköz arra, hogy megtapasztalja azt, hogy ha valami rosszat csinál, akkor ezért cserébe milyen szolgáltatás jár.

4. Az interjúkban kiemelt szempontként szerepelt a már korábban részletezett igény arra, hogy jogalkalmazók megbizonyosodjanak a felek őszinteségéről, a folyamatban való önkéntességük valódiságáról, a jogi garanciák teljeskörű biztosítottságáról, valamint arról, hogy a folyamatot egy hatósági szerv (jelen esetben a pártfogói szolgálat) folyamatos kontroll alatt tartja.

5. A kérdezett szakemberek a sikeres gyakorlat legfontosabb feltételeként a lakosság és a társszakmák átfogó tájékoztatását tekintették a mediáció elméletéről, gyakorlatáról, hatásairól és a szolgáltatás elérhetőségének részleteiről. Többek véleménye szerint ennek megléte a mediáció hatékony bevezetésének és alkalmazásának legfontosabb feltétele.

6. Jogalkalmazók számára a mediációs eljárás abból a szempontból is kulcsfontosságú intézmény lehet, hogy ezáltal szakképzett, pszichológiai készségekkel rendelkező mediátorok ügyfélközpontú módon kezelni tudják az áldozatokban meglévő félelemérzést, szorongást, továbbá az érintetteket együttműködővé tudják tenni a hatósági eljárásban.

7. Számos szakember kiemelte, hogy fontosnak tartja, hogy a mediátor minél előbb belépjen az eljárás folyamatába. Ügyészek számára elsődleges segítséget jelentene, ha döntését úgy hozhatná meg, hogy ha már döntésmeghozatal előtt rendelkezésre állna egy előkészített, szakmailag megalapozott állásfoglalás a közvetítőtől arra vonatkozóan, hogy a mediációnak milyen perspektívái lehetnek az adott esetben.

Ü15: - Amikor gyanúsítottként kerül kihallgatásra, vagy tanúként kerül az illető kihallgatásra, ott akkor tisztában legyen azokkal a jogokkal, amik őt megilletik. Illetőleg az, hogy kihez és mihez lehet fordulni. És a sértett ott akkor tudja, hogy van egy ilyen intézmény, és a szolgálathoz el lehet menni, és ott ebben segítenek, és tájékoztatást adnak, akkor innentől már működni fog a dolog. Meg ugyebár szolgálatot is lehet így értesíteni erről, a rendőrnek nyugodtan, hogy van erre egy ilyen lehetőség, hogy azt látom, hogy, keressék meg, vegyék fel a kapcsolatot. És akkor már rögtön, ott bekerülnek, ahol már felmerül rögtön ez a lehetőség. És akkor nem kell itt az ügyészi szakból indítani a dolgokat. Egyébként szerintem ez a legrosszabb, amikor nekünk kéne ebből indulni. Ez még jobb lenne, ha már ez a nyomozás során megtörténne. És esetleg én mondjuk akkor hozom a döntést. Nem nekem kéne itt kihallgatgatnom őket, meg így ezzel foglalkozni, hanem nyomozás során. Mert felmerülnek az adatok, nyilatkoztatva van a terhelt meg a sértett is. Már bekapcsolódott a mediátor. Esetleg ő hallgatta meg őket. Mondjuk jelez a rendőr neki. És mikor ide kerül az anyag, vagy ezt jelzik nekem, és ez alapján eldöntöm, hogy ez jó, mehet vagy nem mehet. Szerintem ez lenne a leggördülékenyebb része. Tehát ne pont az, aki a leghangsúlyosabb részeit csinálja ebből a szempontból, az kerül a lánc végére. Hanem hogy a legelején kapcsolódjon már be ő. És lehetőleg ő vigye végig ezeket a dolgokat.

8. Szintén megemlítésre került már korábban, hogy az ügyészek és bírók számára fontos az egyszerű ügymenetel, az új intézmény széleskörű alkalmazási lehetősége, valamint az egyéni mérlegelésre való lehetőség minimalizálása. Mindezek mellett világos útmutatás szükséges arról, hogy – ha

DRAFT

mégis egyéni diszkréció alapján kell dönteni egy intézkedésről – akkor ezt az egyéni diszkréciót miként alkalmazzák.

> Ü41: - Hogy így az ügyész ha jónak látja [a diszkréció alkalmazását] – mert az ügyész ezt nem fogja soha jónak látni, és mindig valamivel meg fogja indokolni. De a valós tartalmi indok az az lesz, hogy nem akar bonyolult eljárást alkalmazni, ha alkalmazhat egyszerűt is, amit már megszokott.

> Tehát ezek a gumiszabálynak tűnő megfogalmazások, hogy „indokoltsága esetén", „ha az ügyész jónak látja", „ha annak feltételei fennállnak", „ha a célok így is elérhetőek", erre az ügyész bármikor mondhatja, hogy nem volt indokolt, nem álltak fenn a feltételek, így nem voltak elérhetőek. Éppen ezért két szempontból is hasznos, ha szabadjára engedjük az új jogintézményt. Egyrészt mert nem állítunk fel kapásból olyan korlátokat, amiről kiderül, hogy alkalmazhatatlanná teszik az eljárási formát, és vegetálásra kényszerítik. Másrészt meg nem adunk az alkalmasint konzervatív jogalkalmazó kezébe olyan fegyvert vagy eszközt, amivel önmaga fúrhatná meg az intézmény elterjedését. Csak hát ehhez az kell, hogy bízzunk a jog alkalmazójában. És nyilván egészen nem teljesen alaptalan a jogalkotónak a bizalmatlansága. […] bízni kell a jogalkalmazóban. Ki kell tárni szélesebbre az alkalmazási pozícióját. És meg kell találni azokat a partnereket, akik közreműködnek a szankció megtalálásában, végrehajtásában, felügyeletében, ellenőrzésében, teljesedésében.

9. Végül, de nem utolsó sorban az interjúk során egyértelművé vált, hogy a büntetőjogi reform új technikái, intézményei, és legfőképpen, új szemléleti elemei csak akkor kerülhetnek be hatékonyan a gyakorlatba, ha ezek egy hosszútávon is konzisztens jogszabályi reform részei. A konzisztencia mellett további szükséges elem, hogy a reform során párbeszéden alapuló egyeztetés történjen a jogalkotók és a terepen dolgozó jogalkalmazók, valamint az egyéb társszakmák képviselői között. Egy ilyen típusú, *ad-hoc* jogszabály-bevezetéseket lehetőség szerint kerülő, hosszú távra kidolgozott és multidiszciplináris büntetőpolitika szükséges ahhoz, hogy a konkrét esetekkel foglalkozó szakemberek megértsék a mögöttes elveket, gyakorlatot szerezzenek az eljárásban, magabiztossá váljanak szerepükben, és munkájukba konzisztensen tudják integrálni az újításokat.

Mindezzel az interjúkra épülő kutatás elemzésének végére értünk. A mediációval kapcsolatos motivációk, aggályok, kérdések és szükségletek bemutatásának célja kettős volt: a felmérés egyrészt képet kívánt alkotni a jogalkalmazói gondolatokról és érzésekről a mediáció bevezetését közvetlenül megelőző időszakban; másrészt hozzá kívánt járulni ahhoz, hogy a végső szakmapolitikai ajánlások – amelyek e disszertáció xxx-ik fejezetében találhatóak – a terepen dolgozók gyakorlati kérdéseikre is reflektálni tudjanak. A dolgozat célja, hogy még visszatérjen az itt felvetett kérdésekre, hogy az elméleti és gyakorlati tapasztalatok fényében az itt megemlített a dilemmákra is válasszal (javaslatokkal) tudjon szolgálni.

DRAFT

IV. Összegzés

A jelen tanulmány egy 45, túlnyomórészt elsőfokon praktizáló bíróval és ügyésszel készített, félig-strukturált interjúkra épülő kutatás tanulságairól kívánt képet alkotni. Fő kérdése az volt, miként viszonyulnak a jelenlegi magyar jogalkalmazók a helyreállító igazságszolgáltatás szemléletéhez és a sértett–elkövető közötti mediációhoz. A kutatás kiinduló felvetése az volt, hogy a mediáció gyakorlatba történő átültetésekor ezen szakemberek kulcsfontosságú szereplők: egyéni meggyőződéseik, a mediációban való hitük, illetve az azzal való fenntartásaik nagyban befolyásolhatják, hogy fognak-e ténylegesen esetet küldeni mediációra, vagy inkább egyéb intézkedést preferálnak az eléjük kerülő esetekben.

A tanulmány elsőként röviden ismertette a sértett-elkövető közötti mediáció intézményének hazai helyzetét. Bár a szabályozási és intézményi háttér az interjúk felvétele után rögzült Magyarországon, úgy véljük, hogy ennek bemutatása nagyban segíthet az olvasónak abban, hogy az itt összefoglalt megállapításokat be tudja helyezni a mediációt érintő kontextusba. Ezt követően a tanulmány rövid áttekintést adott azon szempontokról, amelyek indokolják, hogy jogalkalmazók attitűdjei felmérésre kerüljenek, valamint összefoglalta az e téren található legfontosabb kutatási eredményeket. A kutatás módszertani ismertetését az eredmények elemzése követte. Ennek első részében arról olvashattunk, hogy jogalkalmazók miként tekintenek a jelenlegi büntető-igazságszolgáltatás rendszerére, a létező szankcióra, valamint saját szerepükre a mindennapok során. Mindezek tükrében, az elemzés második részében bemutatásra került, hogy a kérdezettek miként vélekednek a mediáció intézményéről: miket tartanak abban motiválónak, aggályosnak, kiemelt kérdésnek és fontos szükségletnek. A tanulmányt mindvégig interjú-részletek illusztrálták, hiszen mi lenne hitelesebb forrás az itt tett megállapításokra, mint a kérdezettek saját szavai.

1. A kutatás során a leginkább szembetűnő tanulság talán annak felismerése, hogy az elsőfokon tevékenykedő jogalkalmazók egyéni döntéseit és mindennapjait milyen átfogóan meghatározza az aktuális jogszabályi, hivatali, szervezeti rendszer, amelyen belül tevékenységüket végzik. Más szavakkal, jogalkalmazók sokkal inkább hivatalnokai, mint jogalkotói az aktuális rendszernek. Úgy tűnik, a napi gyakorlatot behatároló döntések, állásfoglalások és irányadások elsődlegesen az intézményi hierarchia magasabb szintjein kerülnek meghatározásra, és kevésbé tekinthetőek egyéni meggyőződések eredményeinek. Tehát e munka kritikájaként joggal mondható, hogy mindezek feltérképezését sokkal inkább egy makro-szintű, szervezeti rendszert és döntésmechanizmusokat feltáró kutatás tudná megvalósítani, mint az itt bemutatott, mikro-szinten lévő jelenségeket (egyéni attitűdöket) feltáró kutatás.

2. Ugyanakkor számos tényező bizonyította az egyéni attitűdök terén látható különbségeket, a kognitív és érzelmi szempontok sokszínűségét a jogalkalmazói szakemberek körében. Ezek jelentőségét nem szabad alábecsülni, főként akkor nem, amikor maga a kutatott téma is – a helyreállító szemlélet szerepe a szabályszegésre adandó válaszok között – definíciójánál fogva az egyéni percepciókra, érzelmekre, személyes kapcsolatokra és konfliktusokra épít. Továbbá, nem megkerülhető a jogalkalmazók egyéni vélekedéseiről képet alkotni akkor, amikor a büntetőeljárás folyamatában jelenleg ők játsszák a főszerepet; amikor a jogalkalmazói diszkréció általánosan is egyre nagyobb teret kap az igazságszolgáltatás folyamatában, és amikor jól láthatóvá válik, hogy a mediáció alkalmazásában az ő döntésük hivatott megszűrni, milyen ügyek kerüljenek mediációra.

3. Elemzésünk a kérdezett jogalkalmazókat – az egyenként másfél órás beszélgetések alapján – 5 személyiség-típusba sorolta: a „hivatalnok”, a „tanár”, a „filozófus”, az „önértékelő” és a „cinikus” címkékkel próbáltuk éreztetni, hogy a kérdezettek véleményeikben, hangsúlyaikban, prioritásaikban milyen szempontokat emeltek ki leginkább. Céljaik és érdekeik kapcsán megkülönböztettük a

DRAFT

„formális" és a „holisztikus" rendszerben gondolkodókat. Természetesen a vizsgált szempontok minden személyiség esetében egymással kombinálva jelennek meg, tehát kizárólag egy típusba senki nem sorolható. Azonban ezek a tényezők eltérő hangsúllyal jelennek meg a különböző narratívákban, segítségül szolgálva ahhoz, hogy a jogalkalmazók heterogén csoportját és az őket napi szinten hajtó erőket valamelyest jobban átláthassuk. Elmondható, hogy a fenti két tipológia-felvetés – melynek konceptualizálása és érvényességének bizonyítása tehát további, mélyreható kutatásokat igényel – talán segítségünkre lehet abban, hogy közelebbi képet kapjunk a jogalkalmazók számára fontos szempontokról, érvekről, érzelmekről, motivációkról, valamint a köztük lévő különbözőségek eredőiről.

Mindennek konkrét szakmapolitikai vonatkozásai is lehetnek minden olyan reform során, amely kapcsán fontos a jogalkalmazókkal való hatékony együttműködés, az érdekközösségek felismerése és szempontjaik figyelembevétele a változtatások megvalósításában. Példaként említhető, amikor egy új intézmény bevezetésekor a szakmán belüli kommunikáció és az intézmény belső legitimitása alapvetően meghatározza a reform sikerességét. Ennek elérése céljából segítség lehet, ha a jogpolitikusok tisztában vannak azzal, hogy a majdani megvalósítók közül kinek mi számít előnynek, motivációnak és kik, mitől tarthatnak a gyakorlat során.

4. A kutatás segített igazolni, hogy jogalkalmazók nem követnek konzisztens morális büntetésfilozófiai elméleteket, amikor a büntetés szükségességén gondolkodnak, illetve amikor azt a mindennapi gyakorlatban alkalmazzák. Sőt, bár a büntetés céljaként elsőként az elrettentést határozzák meg, sok esetben maguk vallanak arról, mennyire nem képes a büntetés ezt a küldetését teljesíteni. A beszélgetések alapján feltételezhető, hogy a szankciókról való döntések során fontosabb szempontként szerepel az, hogy a bűncselekményt minden esetben valamilyen következmény kövesse, mint az, hogy ez a következmény tényleges fájdalmat okozzon. Ennek a distinkciónak fontos szerepe lehet akkor, amikor a helyreállító szemléletű programok büntetőrendszerbe való beilleszthetősége a kérdés. Hiszen elmondható, hogy egy olyan reakciónak, amely a károk helyreállítását tűzi ki elsődleges célként, ugyanúgy helye lehet a szankciórendszerben, amennyiben az minden esetben következményekkel szembesíti a szabályszegőt. A reakciónak nem feltétele, hogy joghátrány-okozásból (fájdalom-okozásból) induljon ki; joghátrányt okozhat, de, ha okoz is, az a reakció mellékhatásaként és nem önmagáért való célként jelenik meg.

5. Az interjúk megerősítették azt a feltevést, mely szerint a klasszikus büntető-igazságszolgáltatásban az áldozatok nem csak bűncselekmények, hanem, sok esetben maga az eljárás kárvallottjaivá is válnak. A büntetőeljárás az áldozatot továbbra is tanúként kezeli: vallomása és együttműködése az elkövető bűnösségének megállapítását szolgáló kellékként funkcionál az igazság szolgáltatása során.

6. A jogalkalmazók mindennapjait leginkább veszélyeztető faktorként a kiégés jelensége jelent meg. Többek között a túlterheltség, a rutintevékenységek, a személytelen eljárás, a hatásnélküliség, az eljárások késedelmessége eredményezi, hogy sokan úgy érzik, nem azért végzik munkájukat, mert annak látható értelme lenne, hanem azért, mert ez a dolguk.

7. Mind a bírói, mind az ügyészi szervezetrendszer erőteljesen izolált és hierarchikus berendezkedésű. Ennek köszönhetően a jogalkalmazók elszigetelődnek az egyéb szakmáktól, szervezetektől. Így, míg a helyi vezető szerepe, befolyása elsődlegessé válik, addig a jogalkalmazók egyéb szakmák képviselőitől csak korlátozott mértékben kapnak visszajelzéseket; a multidiszciplináris esetkezelésre, vitákra, képzésekre, ön- és szervezetfejlesztésre a rendszer nem ad lehetőséget. Partneri együttműködések, egyeztetések helyett a jogalkalmazók a fentről történő centralizált irányítás végrehajtói. Mindebben a gyakori jogszabály-változásokat nem fejlődésként érzékelik, hanem olyan reformokként, amely

DRAFT

szakmai elbizonytalanodást, kiszolgáltatottságot eredményezhet. Az említett szakemberek tehát a fejlesztéseknek nem alakítói, hanem elszenvedői.

A két szervezet sajátosságaiból adódóan jogalkalmazók számára ritkán nyílik lehetőség, hogy a munkájuk során felmerült javaslataikat, kreatív megoldásaikat megosszák, és gyakorlatba átültethessék. Az izoláltság és a hierarchikus berendezkedés együttesen eredményezi a rendszer konzervativizmusát, a reformok gyakorlatba való átültethetőségének nehézségeit.

A külső elemzés hiánya és a reformokkal szembeni ellenállás tehát oda-vissza ható tényezők: minél kisebb a nyilvánosságra, átláthatóságra és reflexivitásra való lehetőség (vagy kötelezettség), annál fontosabb stratégiává válik ezek elkerülése, a „szervezeti bezárkózás". Mindennek eredménye a már megszokott eljárásokhoz való ragaszkodás, és a változtatások lehetőség szerinti elkerülése, mely tovább erősíti a bezárkózás szükségességét (hiszen egyre nagyobb az elvárt és a tényleges működés közötti szakadék). Ez az „ördögi kör" ugyanúgy megjelenhet egy-egy szakember, mint a szervezet egészének szintjén.

8. A büntető-rendszerről és –szemléletről alkotott nézetek mellett részleteiben is megvizsgáltuk a mediációhoz kötődő motivációkat és aggályokat. Itt kiemelendő, hogy az „ideális" szankciókról való gondolkodás során jogalkalmazók számos olyan alkotóelemet (támogatás, kontroll, szembesülés, elkövető aktivitása, jóvátétel, dialógus, stb.) megemlítettek, amelyek a helyreállító szemléletet képviselő technikáknak az alapvető módszertani és szemléletbeli komponensei is egyben. Tehát elmondható, hogy jogalkalmazók sok esetben úgy fogalmazták meg a bűncselekményre adandó „hatékony" válaszadás lényegét, hogy – anélkül, hogy ennek okvetlenül tudatában lettek volna – közben nagymértékben építettek a helyreállító szemlélet alap-eszköztárára is. Mindez tovább erősíti az a tézist, hogy a helyreállító és hagyományos szankcionálási szemlélet egymással számos ponton kompatibilis, a két rendszer nem áll olyan távol egymástól, mint ahogy az első látásra tűnik. Annak kérdése, hogy mely pontig fogadható el, hogy egy adott bűncselekményekre adandó reakciót kizárólag a felek magándöntése határozhassa meg[82], és hol húzandó meg az a határ, ahol a *privát* megállapodás a *közérdek*et képviselő állami büntetőhatalom döntésével együtt kell, hogy érvényesítésre kerüljön[83], az a mindenkori büntetőpolitikai döntések függvénye.

9. Meglepő eredménye a kutatásnak, hogy jogalkalmazók számára nem jelent gondot a bűncselekményben közvetlenül érintett feleknek átadni a döntési jogkört, hogy az őket érintő konfliktusban megállapodásra jussanak, és ez kihatással legyen a büntetőeljárás további menetére. A szakemberek körében egyetértés van abban, hogy bizonyos mértékig a bűncselekmény valóban a felek ügye, ők maguk tudják leginkább megfogalmazni, mire van szükségük a károk helyreállításához, valamint a bűncselekmények jövőbeni elkerüléséhez. A döntés átadását tehát ésszerű reakciónak tekintik, amennyiben megbizonyosodnak az alapvető személyiségi jogok érvényesüléséről, az eljárás szabályozottságáról, valamint biztosítottnak látják, hogy áldozatok nem válnak ismét áldozattá a folyamat során.

Ahogy Hogarth 1971-ben összefoglalta, ma is megállapíthatjuk: jogalkalmazók mindennapjai valóban a jogszabályok, a szervezet és az egyéni szempontok adta háromszögben zajlanak. Azonban mindebben – e kutatás alapján – úgy tűnik, a szakemberek leginkább mégis csak emberek, mint bármelyikünk, akinek legfontosabb hajtóerejét az emberi visszajelzések és pozitív megerősítések

[82] Jelenleg ez a határ a 3 év szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő cselekményeknél húzódik, mivel ezekben az esetekben a felek közötti sikeres mediáció a hivatalos eljárás lezárását eredményezi.
[83] Vádemelés történik, az ügy bírósági útra kerül, de a bíró korlátlan enyhítést alkalmazhat a mediáció sikeressége esetén.

adják. Erre példákat az a számos visszaemlékezés adott, amelyben a „siker" gondolata egyet jelentett egy ügyféltől érkező köszönettel. Egy ilyen visszajelzés több mint a hatósági szerep legitimációjának megerősítése: ez muníció arra, hogy jogalkalmazók erőre kapjanak és folytassák munkájukat, amelyekkel – akárhogy is, de – nap mint nap egyének és családok ezreit érintő döntéseket hoznak.

DRAFT

Referenciák

A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája. Melléklet a 115/2003. (X. 28.) OGY. Határozathoz.[Forrás: http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/tars_bunmeg_nemz_strat.doc]

Angelusz, R., Balogh, Z., Körmendy, M., Léderer, P. és Székelyi, M. (1977) A jogászság társadalmi helyzete és szakmai életútja - Kutatási beszámoló. *Szociológiai Füzetek*. No. 13.

Az Európa Tanács R (2006) 8-as ajánlása az áldozatoknak nyújtandó segítségadásról (*Assistance to crime victims).* [Forrás: https://wcd.coe.int/].

Balahur, D. (2007) *Multidimensional restorative justice for everyone: Romanian developments.* Kézirat a Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület AGIS (2006/AGIS/171) programja számára. Budapest.

Barabás, T. (2007) A védelhalasztások számának alakulása a magyar büntetőeljárásban. In. *Kriminológiai Tanulmányok*. Vol. 44.

Bazemore, G. és Feder, L. (1997) Judges in the punitive juvenile court: Organizational, career and ideological influences on santioning orientation. *Justice Quarterly*. Vol. 14. pp. 87-114.

Bencze, M. (2005) A magyarországi büntetéskiszabási gyakorlat kutatásának hipotézise és módszertani kérdései. *Jogelméleti Szemle*. 2005/1.

Bencze, M. (2006) Bírói szerepfelfogás a rendszerváltás utáni Magyarországon. *És*. Vol. 50. No. 28. (2000.07.14.).

Berghuis, A.C. (1992) De harde en da zachte hand: Een statische analyse van verschillen in sanctiebeleid. *Trema*, pp. 84-93.

Bottoms, A., Shapland, J., Costello, A., Holmes, D. és Muir, G. (2004) Towards Desistance: Theoretical Underpinnings for an Empirical Study. *The Howard Journal*. Vol. 43. No. 4. pp. 368–389.

Carroll, J.S., Perkowitz, W. T., Lurigio, A.J. és Weaver, F.M. (1987) Sentencing goals, causal attributions, ideology, and personality. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 52. pp. 107-118.

Christie, N. (1977) Conflicts as property. *British Journal of Criminology*. Vol. 17. No. 1. pp. 1-15.

de Keijser, J.W (2001) *Punishment and purpose: From Moral Theory to Punishment in Action.* Amsterdam: Thela Thesis.

de Keijser, J.W., Koppen, P.J. és Elffers, H. (2007) Bridging the gap between judges and the public? A multi-method study. *Journal of Experimental Criminology*. Vol. 3 No.2. pp.131-161.

Dudok, D. és Törzs, E. (2007) *Beszámoló a közvetítői eljárás első félévének tapasztalatairól (2007. január 1-június 30).* Kézirat. Budapest: Igazságügyi Hivatal.

Farrington, D.P (1986) Age and crime. In Tonry, M. és Morris, N. (Szerk.) Crime and justice: An annual review of research. Vol 7. pp.189-250.

Fatic, A. (1995) *Punishment and Restorative Crime-Handling*. Aldershot: Avebury.

Fellegi, B. (2002) *A kárhelyreállító igazságszolgáltatás intézményesítésének menete Magyarországon gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetők esetében*. Szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Szociológiai, Szociálpolitikai Intézet és Továbbképző Központ, Budapest.

Fleck, Z. (1996) Bírók a rendszerváltásban. *Beszélő*. 1996/7. pp. 51-59.

Fleck, Z. (2004) Jogállami intézmények és alakítóik. *Beszélő*. 2004/1.

Fleck, Z. (2006) Igazságszolgáltatás reform közben. In Ágh, A. és Somogyvári, I. (szerk.) *A közigazgatási reform új perspektívái*. Budapest: Új Mandátum. pp. 145-164.

DRAFT

Forst, B. és Wellford, C. (1990) Punishment and sentencing. Developing sentencing guidelines empirically from principles of punishment. *Rutger Law Review*. Vol. 33. pp. 799-837.

Gönczöl, K. (1992) Bűnözés és bűnmegelőzés Magyarországon a rendszerváltás időszakában. *Esély*. Vol. 1. pp. 42-55.

Gönczöl, K. (2005) Developing humane criminal justice systems in democratic societies: An update from Hungary. *The Journal of Community and Criminal Justice*. Vol. 52. No. 2. pp. 181–186.

Gönczöl, K. (2007) Helyreállító igazságszolgáltatás – helyreállítható bizalom. *És*. Vol. 52. évf. No. 39. (2007. szeptember 27.).

Herczog, M. (szerk.) (2003) *Megbékélés és jóvátétel. Kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról*. Budapest: Család, Gyermek, Ifjúság Könyvek.

Hogarth, J. (1971) *Sentencing as a human process*. Toronto: University of Toronto Press.

Home Office (2003) Criminal Statistics, England and Wales, 2002. The Stationery Office. [Forrás: http://www.homeoffice.gov.uk/rds/crimstats02.html].

Hough, M. és Roberts, J.V. (1998) Public punitiveness and public knowledge of the facts: some Canadian surveys. In. Walker, N. és Hough, M. (szerk.) *Public attitudes to Sentencing. Suverys from Five Countries*. Aldershot: Gower.

Kapardis, A. (1987) Sentencing by English magistrates as a human process. In Pennington, D.C. és Lloyd-Bostock, S. (szerk.) *The psychology of sentencing. Approaches to consistency and disparity*. Oxford: Centre for Socio-Legal Studies, pp. 193-203.

Kerezsi, K. (1996) Az alternatív büntetések és végrehajtásuk. In. *Kriminológiai ismeretek, bűnözés*. Budapest: Corvina.

Kerezsi, K. (2006a) A közvélemény és a szakemberek a helyreállító igazságszolgáltatásról.. In. Kerezsi, K. (szerk.) *A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében*. Budapest: Budapesti Szociális Forrásközpont. pp. 33-90.

Kerezsi, K. (2006b) *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*. Budapest: Complex Kiadó.

Kiss, A. (2006) A sértett szerepe az adhéziós eljárásban. In. Kerezsi, K. (szerk.) *A helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségei a bűnözés kezelésében*. Budapest: Budapesti Szociális Forrásközpont. pp. 24-33.

Kálmán, K. (1963) A szociológiai szemlélet a modern jogelméletben. In. Szabó, I. (szerk.) *Kritikai tanulmányok a modern polgári jogelméletről*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Loss, S. (2005) A romani kris a dél-békési oláhcigányoknál: elmélet és gyakorlat. *Fundamentum* Vol. 9. Nol. 1. pp. 159-166.

Maruna, S. (2001), *Making Good: How Ex-Convicts Reform and Rebuild Their Lives*. Washington: American Psychological Association.

Maruna, S. és Roy, K. (2007) Amputation or Reconstruction: Notes on 'Knifing Off' and Desistance from Crime. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. Vol. 23. pp. 104-124.

McCold, P. (2003) A survey of assessment research on mediation and conferencing. In Walgrave, L. (szerk.), *Repositioning Restorative Justice*. Devon (UK): Willan Publishing. pp. 67-120.

Miers, D. és Willemsens, J. (szerk.) (2004), *Mapping Restorative Justice – Developments in 25 European countries*, Leuven: European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice.

Miers, D., Maguire, M., Goldie, S., Sharpe, K., Hale, C., Netten, A., Uglow, S., Doolin, K., Hallam, A., Enterkin, J. és Newburn, T. (2001) *An Explanatory Evaluation of Restorative Justice Schemes*. Home Office, Crime Reduction Research Series Paper No. 9.

DRAFT

Mikaelsson, J. és Wergens, A. (2001) *Repairing the Irreparable – State compensation to crime victims in the European Union.* Umea, Sweden: The Crime Victim Compensation and Support Authority.

Nagy, F. (1994) Jóvátétel mint a konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. In. Gönczöl, K. (szerk.) *Büntetőpolitika, bűnmegelőzés.* Budapest: T-Twins Kiadó

Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (2003) *Visszakézből, avagy a bűncselekmények áldozatainak igényérvényesítése polgári jogi eszközökkel.* [Forrás: http://www.neki.hu/rend/visszakezbol.htm].

Payne, J. (2007) Recidivism in Australia: findings and future research. *Research and public policy series.* No. 80.

Sampson, R.J. és Laub, J.H. (2003) Desistance from crime over the life course. In Mortimer, J.T. és Shanahan, M.J. (szerk.) Handbook of the life course. New York: Plenum/Kluwer.

Sampson, R.J. és Laub, J.H. (2004) A general age-graded theory of crime: Lessons learned and the future of life-course criminology. In Farrington, D.P. (szerk.) *Advances in criminological theory: Testing integrated developmental/life-course theories of offending.* Vol. 13.

Sessar, K. (1987) Büntetés helyett az okozott kár jóvátétele? Vizsgálódások e gondolat lakossági fogadtatásáról. *Jogtudományi Közlöny*, 1987/8.

Sherman, L. (1993) Defiance, Deterrence and Irrelevance: a Theory of the Criminal Sanction. *Journal of Reseach in Crime and Delinquency.* Vol. 30. No.4. pp. 445 - 473.

Sherman, L. és Strang, H. (2006) *Restorative justice: the evidence.* The Smith Institute. [Forrás: http://www.smith-institute.org.uk/download-pages/download_restorative-justice-full-report.htm].

Sólyom, L. (1985) Mit szabad es mit nem? *Valóság.* 1985/8. pp. 12-24.

Tyler, T. (1990), *Why people obey the law.* New Haven (Conn.): Yale University Press.

Vígh, J. (1998) A kárhelyreállító (restoratív) igazságszolgáltatás. In. *Magyar Jog.* 1998/6.

von Hirsch, A. (1993) *Censure and Sanctions.* Oxford: Clarendon Press.

Walgrave, L. (2007) Restorative Justice. An alternative for responding to crime? In. Shoham, S.G. (szerk.) *International Handbook of Penology and Criminal Justice.* Ontario, Canada: de Sitter Publications.

Walker, N. (1991) *Why punish?* Oxford: Oxford University Press.

Weitekamp, E. (1999) The Paradigm of Restorative Justice: Potentials, Possibilities and Pitfalls. In J.J.M. Van Dijk, R.G.H., van Kaan és Wemmers, J. (szerk.) *Caring for Victims. Selected Proceedings of the 9th International Symposium on Victimology*, Monsey: Criminal Justice Press.

Wright, M. (1992) Victim-offender mediation as a step towards a restorative system of justice. In. Messmer, H. és Otto, H.-U.(szerk.) *Restorative justice on trial: pitfalls and potentials of victim/offender mediation - international research perspectives.* Dordrecht: Kluwer.

DRAFT

1. sz. melléklet

INTERJÚ-KÉRDÉSEK

I. Reflexiók a 14 perces ismertető filmre

- Mit gondol a filmről?
- Mi az, amivel tud azonosulni?
- Mi az, ami számára furcsa/idegen?

II. Mediáció a hazai joggyakorlatban

- Mit tud a jogszabálytervezetről, jövőbeni szerepéről?
- Mit vár a mediáció bevezetésétől?
- Mi az, amitől esetleg tart a bevezetése, alkalmazása során?
- Milyen esetekben tudja elképzelni, hogy hatékony lehet? (enyhe-komoly ,vagyon-személy e.,egyéni-csoportos..)
- Milyen esetekben nem látja reálisnak a mediáció alkalmazását?
- Mi az, amiben segítheti a munkáját a mediáció bevezetése?
- Mi tart a legfontosabbnak a mediáció bevezetésekor?
- Milyen segítség tudná leginkább segíteni önt a mediáció alkalmazásában?
- Mi az, amitől tart a mediáció kapcsán?
- Ön szerint mik a legfontosabb feltételek a mediációra utaláshoz?
- Mik az esetleges kizáró okok?
- Milyen változásokat idézhet ez elő a joggyakorlatban a mediáció alkalmazása?
- Mennyire tartja önmagát közel a mediáció szemléletéhez?
- Milyen típusú segítséget igényelne a mediáció alkalmazásához?
- Mennyire tart fontosnak speciális képzéseket, együttműködések kialakítását a mediációval kapcsolatban?
- Eddig milyen képzések/együttműködések érintették a mediációt?
- Milyen egyéb fontos reformokra lenne szükség a büntető-igazságszolgáltatás hatékonyabbá tételéhez?
- Ön szerint milyen szerepet kell az áldozatnak kapnia az igazságszolgáltatás rendszerében?

III. Gondolatok bírói/ügyészi szerepéről

- Mit tekint bíróként/ügyészként elsődleges feladatának, legfőbb céljának?
- Hatékonynak érzi-e magát egyéni, társadalmi szinten?
- Neki mi segítene abban, hogy hatékonyabbnak érezze magát céljai elérésében?
- Milyen a jó „büntetés”? Mi a büntetés célja? Miért van büntetésre szükség?
- Szokta-e tudni/követni, hogy mi történik az elkövetőkkel ítélet után? Szeretné-e tudni?
- Szerinte mennyire kell egy-egy eset mögött feltérképezni a háttér-információkat?
- Magát hol helyezi el a többi bíró/ügylsz között? Az ügyészséggel/bírósággal, rendőrséggel összehasonlítva?
- Saját értékrendje mennyire kap szerepet az ítélkezési gyakorlatában? Milyen érzései vannak ezzel kapcsolatban?
- Segítő szakmának tekinti-e magát?
- Mennyire tekinti magát a gyermek-, ifjúságvédelem részének? Mit tud mondani a hozzá kerülő fiatalkorúak/felnőtt korúak profiljáról, hátteréről?
- Mit gondol a korhatár leszállításról?
- Mit gondol az elkövetők szüleiről? Mikor képesek, nem képesek reintegrálni az elkövetőt?

DRAFT

- Ítélkezésnél kér-e szakértői véleményt? Hozzátartozik-e ez a munkájához?
- Változott-e az ítélkezési gyakorlat az elmúlt évtizedekben?
- Mi az elterelése szerepe?
- Mit gondol az alternatív büntetésekről?
- Milyen célt szolgál a felfüggesztett szabadságvesztés és milyen eszközökkel éri/nem éri ezt el?

IV. Személyes életútja

- Miért lett bíró/ügyész?
- Élettörténetében tud-e mondani egy olyan pontot, amit be tud azonosítani mint szakmai választásának időpontja, kiváltó eseménye?
- Milyen szülői háttérrel rendelkezik (elsőgenerációs, többgenerációs jogász család)?
- Volt-e egyfajta küldetéstudata jogásszá válása mögött?
- Beszél-e nyelveket, jár-e nemzetközi konferenciákra?

DRAFT

2. sz. melléklet: „Igazság – igazságszolgáltatás” 24 különböző nyelven

Angol	Truth	Justice
Bosnyák	Istina	Pravda
Finn	Totuus	Oikeus
Francia	La vérité	La justice
Görög	ΑΛΗθΕΙΑ (Aletheia)	ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ (Dikaiosyne)
Holland	Waarheid	Gerechtigheid
Horvát, szerb	Istina	Pravda
Ír	Ftorinne	Ceart
Izlandi	Sannleikur	Réttlæti
Katalán	La verita	Justicia
Latin	Veritas	Iustitia
Magyar	**Igazság**	**Igazságszolgáltatás**
Máltai	Sewwa	Haqq
Német	Wahrheit	Gerechtigkeit
Norvég	Sannhet	Rett
Olasz	Veritá	Giutizia
Orosz	Правда	Правосудие
Portugál	Verdade	Justica
Román	Adevăr	Justiţie
Spanyol	Le verdad	Justicia
Svéd	Sanning	Rättrisa
Török	Gerçek	Adalet
Ukrán	Правда	Правосуддя

DRAFT